T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

(İSLAM TARİHİ VE SANATLARI)

ANABİLİM DALI

TANZANYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇTE MÜSLÜMANLARIN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Birgül DOĞAN

Ankara-2019

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

(İSLAM TARİHİ VE SANATLARI)

ANABİLİM DALI

TANZANYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇTE MÜSLÜMANLARIN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Birgül DOĞAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İrfan Aycan

Ankara-2019

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

(İSLAM TARİHİ VE SANATLARI)

ANABİLİM DALI

Birgül Doğan

TANZANYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇTE MÜSLÜMANLARIN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: İrfan Aycan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. İrfan Aycan	
Prof. Dr. Nahide Bozkurt	N. Bozkurt
Prof. Dr. Enver Arpa	E. Arpa

Tez Sınav Tarihi : 30 / 12 / 2019

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(30 / 12 / 2019)

BİRGÜL DOĞAN

B. Doğan

İÇİNDEKİLER

TEZİN KONUSU……1

TEZİN YÖNTEMİ……1

TEZİN AMACI……2

TEZİN KAPSAMI……3

Harita 1: Afrika Siyasi Haritası……4

Harita 2: Tanzanya Siyasi Haritası……5

GİRİŞ……6

AFRİKA KITASINDA İSLAM VE DOĞU AFRİKA KIYILARI……6

A- İslam'ın Afrika Kıtasına Girişi ve Yayılışı……6

B- İslam'ın Doğu Afrika'daki Varlığı ve Yayılışı……10

C- Svahili Medeniyeti……15

D- Doğu Afrika Kıyılarında Avrupalıların Varlığı……18

E- Osmanlı-Doğu Afrika İlişkileri……23

BİRİCİ BÖLÜM: COĞRAFİ VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ İLE DOĞU AFRİKA VE TANZANYA……27

1.1. Doğu Afrika……29

1.2. Tanzanya……30

1.2.1. Coğrafi Özellikler ve İklim……31

1.2.2. Sosyo-Ekonomik Özelikler……33

1.2.3. Din……38

İKİCİ BÖLÜM: TANZANYA'NIN SİYASİ TARİHİ VE BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL……41

2.1. Tanzanya Siyasi Tarihi……41

2.2. Yakın Siyasi Tarih 42

2.3. Sykes Ailesi ve Abdulwahid 45

2.4. Darüsselam Liman İşçileri 50

2.5. Makerere Koleji 52

2.6. TANU'ya Giden Süreç 54

2.7. TANU ve Müslümanlar 59

2.8. TANU'nun Bölgesel Örgütlenmesi..... 63

2.9. Kırılma Noktası: 1958 Seçimleri ve Tabora Konferansı 64

2.10. Bağımsızlık..... 66

2.11. Bağımsızlıktan Günümüze Tanzanya'da Müslümanlar 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RÖPORTAJLAR…….....71

3.1. Röportaj-1..... 74

3.2. Röportaj-2 85

3.3. Röportaj-3 89

3.4. Röportaj-4 92

3.5. Röportaj-5 100

3.6. Röportaj-6……107

3.7. Röportaj-7……119

EK 1 / FOTOĞRAFLAR……119

SONUÇ……126

KAYNAKÇA……128

ABSTRACT……133

ÖZET……135

ÖNSÖZ

İslam, henüz Medine'ye ulaşmadan Doğu Afrika kıyılarına gelmiş sekizinci yüzyıl gibi erken bir tarihten itibaren hızlı bir şekilde yayılmış, dokuzuncu yüzyılda bu kıyılarda Müslümanlar tarafından oluşturulan önemli merkezlerden bahsedilmeye başlanmıştır. Mombasa, Kilwe, Sofala, Mogadişu gibi Doğu Afrika'nın önde gelen kentleri; yapıları, barındırdıkları Müslüman bilim insanları, sanat ve mimaride estetik duruşları ve melez bir birikim olan Svahili kültür ve medeniyeti ile Orta çağda sadece İslam dünyasının değil, Batının da dikkatini çekmeyi başarmıştır. Fakat batılı kâşif ve din adamlarının bu kıyılara ayak basması ile Svahili medeniyeti göz kamaştırıcı özelliklerini kaybetmeye başlamıştır.

Tanzanya, bir Doğu Afrika ülkesi olarak bölgesinde gelecek vadeden bir ülke konumundadır. 1961 yılında bağımsız olan Tanzanya, bağımsızlığını İngiltere'den almıştır. İngiltere'den önce Portekiz ve Alman varlıklarına şahit olan Tanzanya kıyılarının Zanzibar bölümünde ise bir dönem Arap yönetimi görülmüştür. Tüm bu süreçlerden geçerek bağımsızlık bir ülke olmak elbette ki Tanzanya için kolay bir süreç olmamış, maalesef bu süreçlerin bir kısmı tarihte kanlı hadiseler olarak anılmıştır. Bağımsızlığa giden bu zorlu süreçte toplumun bütün kesimleri mücadele etmekle birlikte, Müslüman toplum öncü ve lider pozisyonundaki rolü ile dikkat çekmiştir. Saha araştırmasını da kapsayan bu çalışmamızda bizleri Tanzanya'da ağırlayan ve himayelerini esirgemeyen Tanzanya Büyükelçimiz Sayın Ali Davutoğlu ve eşleri Yeşim Meço Davutoğlu'na içtenlikle teşekkür ediyorum. Sürecin başından itibaren destekleri ile yanımda olan Sayın Mustafa Dirier'e, Sayın Mustafa Uzun'a, Sayın Oğuz Hamza'ya, Sayın Dr. Âdem Yıldırım'a, Sayın Mustafa Efe'ye ve çalışmalarımda yol gösteren tez hocam Prof. Dr. İrfan Aycan'a teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

bkz : bakınız

BM: : Birleşmiş Milletler

c : cilt

çev : çeviren

d : doğum tarihi

EAMWS : East African Muslim Welfare Society/ Doğu Afrika Müslüman Refah Derneği

ö : ölüm tarihi

s : sayfa

TAA : Tanganyika African Association/ Tanganyika Afrika Birliği

tah : tahkik

TANU : Tanganyika African National Union/ Tanganyika Afrika Ulusal Birliği

Terc : tercüme

vd. : ve diğerleri

Tezin Konusu

Tanzanya'nın bağımsızlık sürecini ele aldığımız bu çalışmamızın konusu, devletin siyasi arenada bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkmasında toplumun önemli bir kesimini oluşturan Müslümanların ne tür katkıları olduğunu araştırmak, günümüz tarih kitaplarında karanlık kalan bu noktayı aydınlatmaktır. Dolayısı ile çalışmamızın ana eksenini birinci dünya savaşından 1961 yılına kadar olan süreç oluşturmaktadır. Bu süreç Tanganyika bölgesinin Milletler Cemiyeti nezdinde Britanya'ya bırakıldığı süreçtir. Dolayısıyla tezde Müslüman toplumun yoğunlukla İngiliz koloni yönetimine karşı mücadelesi ele alınmıştır. Bölgede daha önce Portekiz ve Alman varlıkları görülmüş, aynı şekilde Müslüman toplum bunlara karşı da mücadele etmiştir. Bu hususlara da kısaca değinmekle birlikte devlet, bağımsızlığını Britanya'dan aldığı ve bugünkü Tanzanya siyasi haritası İngiliz koloni yönetimine karşı verilen mücadele sonucu ortaya çıktığı için çalışmadaki esas nokta, Müslüman toplumun İngiliz koloni yönetim ve anlayışına karşı verdiği mücadeledir.

Tezin Yöntemi

Çalışmamızı yöntemsel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Tezin giriş ve ilk iki bölümünde Doğu Afrika ve Tanzanya'nın tarihi, bağımsızlık süreci, Müslüman toplumun bu süreçteki rolü ile ilgili bilgiler kaynaklara başvurularak literatür taraması yöntemi ile aktarılmıştır. Bu kısımlar tezin teorik kısmını oluşturmaktadır. Tanzanya tarihinde Müslümanların rolleri konusunda bugün batılı kaynaklar ve ders kitaplarında anlatılanlar ile dönemi yaşamış kişilerin veya yakınlarının anlattıkları arasında çeşitli farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla objektif olabilmek adına bu konuyu ele alan batılı kaynaklar, ders kitapları, konu hakkında bilgi bulabileceğimiz kaynaklar ile alternatif bir tarih anlatımı sunan yazarların eserleri incelemiştir. Üçüncü bölüm ise saha çalışması yaptığımız röportajlar bölümüdür. Tarihi

kaynaklarda var olan farlılıkları daha iyi analiz edebilmek ve yaşanmış olayları daha iyi anlayabilmek için başvuracağımız birinci kaynak bizzat bu dönemi yaşamış kişiler veya onların birinci dereceden akrabaları olacaktır. Biz de tezimizin son kısmında tarihte kritik roller üstelenmiş bu kişiler veya onların yakınları ile yaptığımız röportajları ekledik. Ayrıca saha çalışmamız sırasında arşiv değeri olan bir takım fotoğrafları da çalışmaya ekledik. Böylece okuyucu çalışmamızdaki tarih anlatımının delillerini kitaplarda, dönemi yaşamış kişilerin aktarımında ve döneme ait görüntülerde bulabilecektir.

Tezin Amacı

Bugün Tanzanya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışında şüphesiz toplumun bütün kesimlerinin katkısı olmakla birlikte öncü olmaları açısından Müslümanların yeri ayrıdır. Müslüman toplum ve liderler gerek sahada fiili olarak mücadele ederek gerekse mal varlıklarını bu mücadeleye sarf ederek Tanzanya'nın bugünlere gelmesinde çok kıymetli roller üstlenmişlerdir. Fakat bugün alanda otorite olan esrelerde Müslümanların katkılarını görebilmek pek mümkün değildir. Diğer taraftan günümüz Tanzanya Müslümanlarının çoğunluğunun da böyle bir bilinçten yoksun olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan tarihimizde güçlü bağlarımızın bulunduğu Doğu Afrika kıyıları ve tarihi hakkında ülkemizde de yeterince Türkçe kaynak bulunmamakla birlikte bu konuda yetiştirdiğimiz bilim insanı sayısının da oldukça az olduğunu ifade etmek durumundayız. Dolayısı ile biz bu çalışma ile Doğu Afrika'da Müslümanların kadim varlığı, Tanzanya'nın devletleşmesinde Müslüman toplumun rolü gibi konularda tarihin karanlık kalmış noktalarını aydınlatarak hem Tanzanya toplumunun hem de Türk toplumunun bu konuda bilinçlenmesini ve bilgilendirilmesini amaçladık.

Tezin Kapsamı

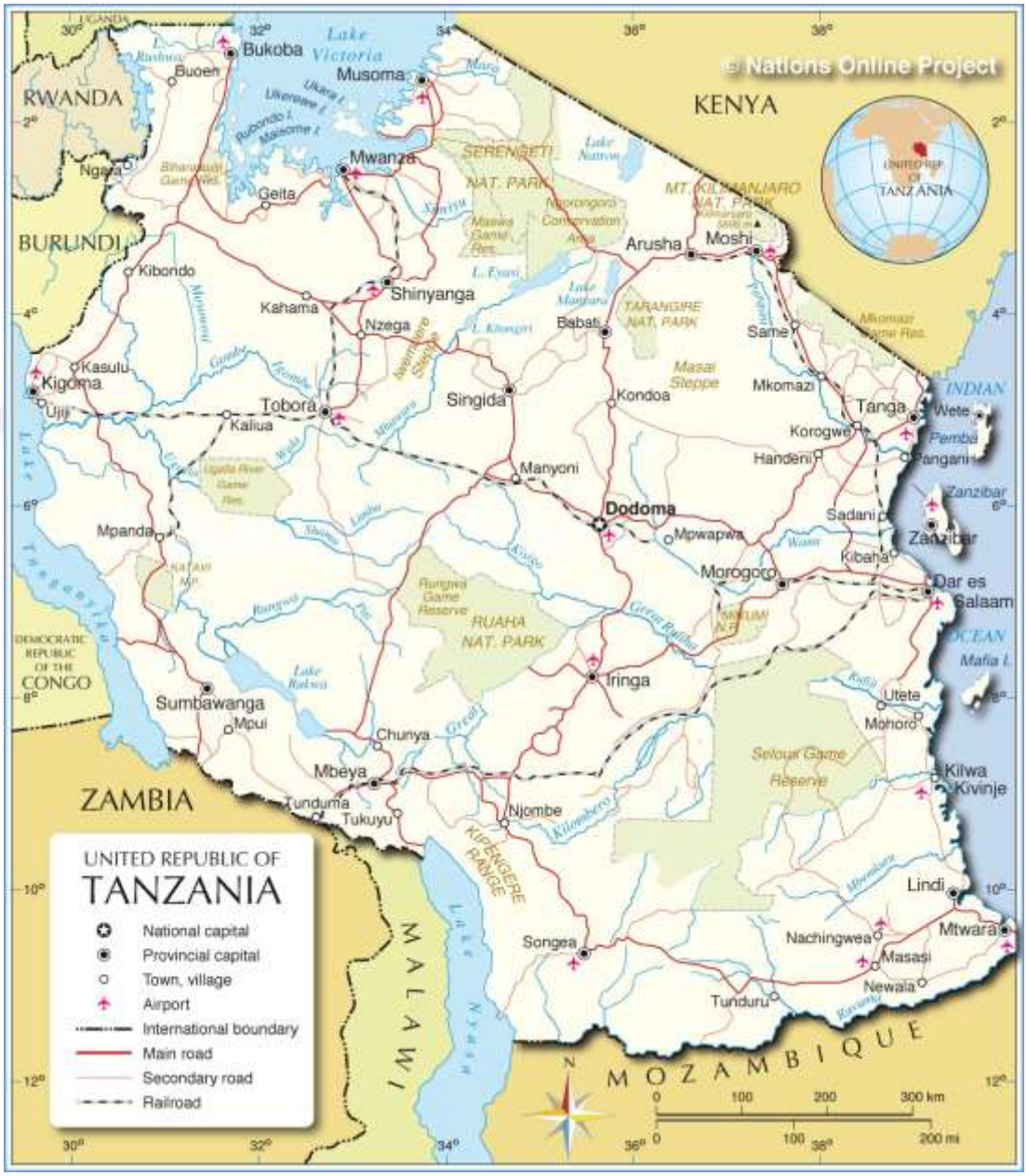
Bu çalışma Tanzanya devletinin ana kara bölümünü oluşturan Tanganyika kısmında yaşayan Müslümanların devletin kuruluşundaki rollerini ele almaktadır. Ana karaya sonradan bağlanan Zanzibar takımadaları ve oradaki Müslümanlarla ilgili bilgiler ilgili yerlerde verilmiştir. Tarihsel açıdan çalışmamız birinci dünya savaşından sonraki süreçten başlayıp 1961 yılına kadar bölgedeki Müslümanların İngiliz Koloni yönetimine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine katkılarını incelemektedir. Esas itibari ile 1918 ila 1961 dönemine ve özellikle de 1950'lelere yoğunlaşan tezimizde konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından kısaca Doğu Afrika ve Tanzanya tarihi, bölgedeki ilk Müslüman varlıkları ve bağımsızlıktan sonra günümüz Müslümanlarının durumları da ele alınmıştır.

Harita 1: Afrika Siyasi Haritası[1]

[1] https://mapswire.com/maps/africa/africa-political-map-large.jpg

Harita 2: Tanzanya Siyasi Haritası[2]

[2] https://www.nationsonline.org/oneworld/map/tanzania-political-map.htm

GİRİŞ

AFRİKA KITASINDA İSLAM VE DOĞU AFRİKA KIYILARI

A- İslam'ın Afrika Kıtasına Girişi ve Yayılışı

İslam'ın yayılış tarihi ele alınırken genellikle Medine'ye hicret ve daha sonra İslam'ın farklı coğrafyalardaki yayılışı ele alınmaktadır. Habeşistan'a hicret ise Müslümanların zulümden kaçışı, adil bir hükümdar ile karşılaşmaları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Habeşistan'a hicretin elbette böyle boyutları olmakla birlikte bu hicret İslam'a Afrika'nın kapılarını açan bir anahtar önemindedir. Şunu ifade etmek gerekir ki İslam Medine'den önce Doğu Afrika'ya gelmiş ve burada tanınmıştır. Diğer taraftan Müslümanların Habeşistan'a göç etmesi ile birlikte İslam kıtalararası bir din haline gelmiştir. 615 yılında Müslümanlara yönelik zulmün dayanılmaz hale geldiği Mekke'den bir grup Müslüman Habeşistan'a göç etmiştir. Kaynaklarda Habeşistan olarak ifade edilen yer günümüz Etiyopya, Eritre ve Cibuti topraklarına tekabül etmektedir.[3] Daha sonra da değineceğimiz gibi bu bölge ile Arap yarımadası arasında uzun yıllara dayanan ilişkiler mevcuttur ve Hz. Peygamber ilk hicret için burayı tercih etmiştir. Cafer b. Ebi Talip idaresinde Hz. Peygamber'in Habeşistan'a gönderdiği bu Müslüman gruptan bazıları geri dönseler de bir yıl sonra yanlarında yeni Müslümanlarla birlikte tekrar Habeşistan'a gitmişlerdir. Bu göç kıtada İslam'ın yayılışının ilk adımıdır. Fakat Afrika'da İslam'ın ilk kez kitlesel bazda yayılışı bu adımla değil, Kuzey Afrika'daki fetih hareketleri ile olmuştur. Bu yayılma elbette ki tek bir yoldan olmamış süreç içerisinde farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Bu açıdan Afrika'da İslam'ın yayılış tarihi bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Hatta aynı bölge içerisinde dahi farklı faktörler etkili olmaktadır.

[3] Levent Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, (İstanbul: Siyer Yayıncılık, 2015), s. 17.

Konunun detaylarının tezimizin maksadını aşması sebebi ile bizler okuyucuya genel bir perspektif sunmak için konuyu kısaca özetlemek istiyoruz.

Kuzey Afrika'da İslam'ın yayılış tarihi incelendiğinde askeri faktörlerin diğer faktörlere göre nispeten bir adım önde olduğu görülmekle birlikte, faklı grupların gerçekleştirdiği tebliğ faaliyetleri de İslam'ın yayılışında etkili olmuştur. Hz. Ömer döneminde Amr b.el-As'ın Mısır'ı fethetmesi Kuzey Afrika tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Tarihi açıdan oldukça kritik öneme sahip olan ve güçlü bir medeniyet birikimi olan Mısır, bu fetihten sonra bölgesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Özellikle İskenderiye uzun yıllar kütüphaneleri ve antik dünyanın bilgi birikimini muhafaza eden yapısı ile birçok düşünüre ve medeniyete ilham kaynağı olmuştur. Müslümanların fethi ile birlikte Mısır'ın önemi artmış, dönemin birçok güçlü devleti Mısır'a hâkim olmak için birbiri ile yarışmıştır. Ayrıca Mısır, bölgede İslami kültür ve anlayışın yayılışında merkezi bir rol üstlenmiştir. Kuzey Afrika'da yapılan fetih faaliyetleri sonucu Müslümanlar tarafından birçok irili ufaklı devlet kurulmuştur. Bu devletlerin varlığı Afrika'da İslam'ın yayılışını hızlandırmak ve kıtada Müslüman unsurları güçlendirmekle kalmamış başka coğrafyaları da etkilemiştir. Örneğin, Kuzey Afrika'da kurulan ilk Müslüman devlet olan Rüstemiler (750-962), İspanya merkezli kurulan Endülüs Emevi Devletinin Avrupa kıtasında güçlenmesine destek olmuştur.[4] Böylece yaklaşık 800 yüzyıl boyunca Avrupa'da Müslümanların varlığının temelleri atılmıştır. Elbette ki sadece askeri faktörler söz konusu değildir. Yukarıda da ifade edildiği gibi çeşitli toplulukların faaliyetleri de bu yayılışta etkilidir. Bu toplulukların başında Berberiler gelmektedir. Romalılar, Kuzey Afrika'yı işgalleri karşısında direnen bölge halkana Barbaros demişlerdir. Araplar ise bu bölgeye gelince bu ifadeyi Berber olarak telaffuz etmiş ve ifade kaynaklara da bu

[4] Kadir Özköse, "Başlangıçtan Günümüze Kadar Afrika'da İslam ve Tasavvuf", Ethem Cebeci (ed.), *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Ankara, İstam Yayınları, 2001), s. 158.

şekilde geçmiştir.[5] Zamanla İslamiyet'i benimseyen Berberiler, Kuzey Afrika'da çeşitli devlet/devletçikler kurmuş ve bu vesile ile İslamiyet'in bölgelerinde yayılmasında öncü olmuşlardır. Diğer taraftan tüccar kafilelerinin de bu bölgede İslam'ın yayılışında etkili olduğu bilinmektedir.

İslam'ın Batı Afrika'daki yayılışında ise ticaretin ön plana çıktığını görmekteyiz. Özellikle Batı Afrika ile Kuzey Afrika arasında güçlenen ticaret ağları, Kuzey Afrika'dan gelen Müslüman kervanların bölgede sayısının artması gibi faktörler İslam'ın Batı Afrika'da güçlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca başta Fülani kabilesinin faaliyetleri olmak üzere İslam'ı benimseyen ailelerin ve çevrelerin tebliğ faaliyetleri de İslam'ın yayılışında öncülük etmiştir. İlerleyen süreçlerde, günümüz Mali ve Senegal bölgelerindeki Afrikalı hükümdarların İslam'ı kabulü ile Batı Afrika şehirleri, İslam dünyasında adı duyulan merkezler haline gelmiştir. Özellikle sahip olduğu geniş altın yatakları ve zenginliği ile Orta Çağ Avrupa'sının iştahını kabartan Mali hükümdarlığı ve günümüzde Mali sınırları içinde yer alan Timbuktu, medreseleri ve yetiştirdiği düşünürleri ile İslam dünyası için dönemin önde gelen ve gıpta edile merkezlerinden biri olmuştur.[6] Diğer taraftan Afrika'da İslam'ın yayılmasında oldukça önemli bir etkiye sahip olan tasavvufi hareketler ve tarikatlar Batı Afrika'da da etkili olmuştur. Tasavvufi hareketler Kuzey Afrika'dan Batı ve Orta Afrika'ya yayılmış oldukça geniş alanları etki altına almıştır. Ayrıca bu hareketler bulundukları bölgelerde Batının hâkimiyet kurma girişimlerine karşı uzun yıllar savaşmış ve halkı Avrupalı güçlere karşı örgütlemişlerdir. Afrika'da etkili olan birçok tarikat olmakla birlikte, Kadiriyye, Ticaniyye, Şazeliyye, Senusiyye adı en çok duyulan tarikatlardır.

[5] Hakkı Dursun Yıldız, "Berberiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V, ss.478-483.
[6] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, *Tarih Öncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*, terc. Mehmet Demirkaya (İstanbul: Küre Yayınları,2016), 176-180.

Orta Afrika'yı değerlendirecek olursak, bu bölgede İslam'ın yayılışında Batı Afrika bölgesinin İslamlaşmasının etkili olduğunu görmekteyiz. Özellikle Batı Afrika'dan yayılan Senüsiyye ve Ticaniyye gibi tarikatların faaliyetlerinin İslam'ın yayılmasında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca ticaret de önde gelen faktörlerden biridir.[7]

İslam'ın Güney Afrika'daki yayılışında ise en önemli faktör bölgeye gelen Müslüman göçlerdir. Özellikle İngiliz sömürge yıllarında, İngilizlerin diğer sömürgeleri olan Hindistan-Pakistan bölgesinden şeker kamışında çalıştırılmak üzere getirdikleri Müslüman işçilerin bölgeye yerleşmesi İslam'ın yayılışında etkili olmuştur.[8] Güney Afrika'da bir dönem etkili olan ırkçı Aparheid rejimine karşı Müslümanların siyahileri desteklemesi, İslam'da ırk ve renk üstünlüğünün olmaması ve bütün insanların eşit kabul edilmesi gibi hususlar bu gölgede İslam'ın yayılış hızını arttırmıştır.

[7] Ahmet Kavas, " Afrika'da İslam'ın Yayılışı", Ahmet Kavas ve diğerleri(ed.), *Afrika'da İslamiyet: Dünü, Bugünü, Yarını* (İstanbul: Ensar Neşriyat yayınları, 2017), s. 161.
[8] İghsaan Taliep, " Fetih Davet İlişkisi: Afrika Örneği", Hüseyin Karaca(ed.), *12. Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu* (İstanbul: Mavi Ofset Yayınları, 2016), s.

B- İslam'ın Doğu Afrika'daki Varlığı ve Yayılışı

İslam'ın Doğu Afrika'daki varlığını ve yayılışını gösteren iki önemli delil bulunmaktadır. Bunlardan ilki yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilen bulgular, ikincisi ise bölgeye seyahat edenlerin aldıkları notlardır.[9] Doğu Afrika sahillerinde İslam'ın yayılışı 7. yüzyıl olarak ifade edilse de bu konuda kesin deliller bulunmadığı için İslam'ın gür şekilde varlığına 9. yüzyılda Manda adasında rastlanmaktadır.[10] Fakat Doğu Afrika'da bir Sevahili şehri olan Shanga'daki kazılarda sekizinci yüzyıla ait Müslüman mezarlar ve bir camiinin varlığına rastlanmıştır.[11] Bazı kaynaklarda bu camii ve mezarların 780-850 yıllarına ait olduğu ifade edilmektedir.[12] Bu durum bölgede İslam'ın sekizinci yüzyılda yaşandığının da bir kanıtıdır. Bu takdirde İslam bu topraklarda yayılmaya yedinci yüzyıldan itibaren başlamış, sekizinci yüzyılda küçük camileri dolduracak kadar Müslüman topluluklar oluşmuş, dokuzuncu yüzyılda ise Müslüman varlığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Doğu Afrika kıyılarında İslam'ın varlığını gösteren diğer bir delil ise seyyahların gözlemleridir. Bu kıyılarda İslam'ın varlığı hakkında bize ilk bilgi veren Müslüman coğrafyacı Mesudi'dir (ö.956). O, onuncu yüzyılda Kambala adasında Müslümanların çoğunlukta olduğunu ve Müslümanların bu bölgede hâkimiyeti Abbasilerin ilk yıllarında ele geçirdiğini söylemiştir.[13] Bu bilgiler son derece kıymetlidir. Çünkü El-Mesudi'nin Emeviler'in son dönemleri, Abbasîlerin ilk yılları olarak adlandırdığı zaman dilimi sekizinci yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Diğer bir ifade ile sekizinci yüzyılda Müslümanlar Doğu Afrika'daki bir noktada çoğunluğu sağlamışlardır. Bu bilgi İslam'ın bu bölgede yayılışının yedinci yüzyılın sonlarına

[9]Kavas, Afrika'da İslamiyet, s. 623.
[10] Kavas, Afrika'da İslamiyet, 167.
[11] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s. 196.
[12] Nehemia Levtzion-Randall L. Pouwels, *The History of İslam in Africa* (U.S.A: Ohio Universty Press,2000) s.252.
[13] Mesudi, *Murüc ez-zeheb*, terc. D. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları,2014), s.28.

kadar uzanabileceği ipucunu vermektedir. Ancak tabi ki sadece bu bilgiye dayanarak İslam'ın yayılışı hakkında yedinci yüz yıl gibi erken bir tarih vermek mümkün değildir. Fakat yedinci yüzyılda tarih sahnesine çıkan Emeviler döneminde Doğu Afrika'ya bazı Müslümanların yerleştiği yönünde elimizde veriler bulunmaktadır.[14] Yine Müslüman seyyahlardan el-İdrisi (ö. 1166) de Doğu Afrika kıyıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. İngilizler tarafından keşfedilip dünyaya tanıtıldığına inanılan Tanzanya sınırlarındaki Victoria gölünün İdrisi'nin kitabında yer alması ise dönemin Müslüman coğrafyacılarının Doğu Afrika'ya hâkimiyetlerini gösteren başka bir delildir.[15] Doğu Afrika'nın önemli şehirlerinden Kilwe[16], Mombasa[17] ve Mogadişu[18] da dâhil olmak üzere bölge hakkında kıymetli bilgiler aktaran diğer Müslüman coğrafyacımız ise Yakut el-Hamavi'dir.(ö. 1229). Ebi Said el-Endülüsi el-Mağribi(ö.1286), ise Doğu Afrika'nın sadece kıyılarını değil, iç bölgelerini de akarsularından dağlarına kadar detaylı bir şekilde tarif etmesi dikkati çeker.[19] İbn Battuta (ö.1368-69) ise sahra altı Afrika'ya dair detaylı bilgiler vermiştir. Seyyahımız, yaşadığı dönemde bilinen dünyanın dörtte üçünü gezmiş, gittiği bölgelerde sosyal hayata karışmış böylece bize kültür ve günlük yaşama dair önemli bilgiler aktarabilmiştir. Kendisi de bir Afrika'lı (Fas) olan İbn Battuta, günümüz Somali kıyılarından Mozambik'e kadar olan ve "Sevahili" olarak adlandırdığı coğrafyayı gezmiş ve eserinde buraları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Mombasa, Mogadişu, Kilwe ve Sofala'dan bahseden seyyahımızın özellikle günümüz Tanzanya sınırları içinde olan Kilwe hakkında aktardıkları oldukça önemlidir. İbn Batuta,

[14] İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, terc. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), s. 835.
[15] El-İdrisi, Şehabuddin Ebi Abdullah Muhammed el-Makdisi, *Ahsenu't-Tekasim fi Ma'rifeti'l-Ekalim,* tah. Leydin Komitsa (Beyrut: Daru's-Sadr, 1906), c. 2, s. 32.
[16] Yakut El-Hamevi, Şehabuddin, *Mu'cemu'l-Buldan,* tah. Libirizk (Beyrut:Daru'l-Sadr, 1937), c. 4, s. 478.
[17] Hamevi, Mu'cemu'l-Buldan, c. 4, s. 207.
[18] Hamevi, Mu'cemu'l-Buldan, c. 5, s. 173.
[19] Bkz: El- Mağribi, Ebi Said,Ebi Hasen bin Ali bin Musa El- Endülisi, *El-Coğrafya*, tah. İsmail El-Arabi (Beyrut: Dar'ul-Tuvicri, 1970), s. 80-101.

Kilwe'den bahsederken burayı "dünyanın en güzel şehirlerinden biri" olarak tanımlamış, halkının dindar olduğunu Şafii mezhebine mensup olduğunu, yapılarının sağlam olduğunu aktarmıştır.[20] Kilwe'ye dair Portekiz kaynaklarında da bilgi bulmak mümkündür. 15. yüzyılda bölgeye gelen Portekizliler Doğu Afrika'da, Batı Afrika'dan farklı olarak ciddi bir kent yaşamı ve gösterişli Doğu Afrika şehirleri ile karşılaşınca şaşırmışlardır. Ayrıca Kilwe'ye dair aktardıkları bilgilerden de Kilwe'nin ulaştığı uygarlık düzeyini anlayabilmek mümkündür. Fakat bölgede ciddi bir yıkıma sebep olan Portekiz istilasından sonra Kilwe ayakta kalamamış, çöküş sürecine girmiştir.[21] Doğu Afrika'da Müslümanların varlığına dair önemli bilgiler aktaran diğer seyyahımız ise Evliya Çelebi'dir. (ö.1684 [?]) Sevakin, Zeyla gibi dönemin önemli limanlarını gezen Evliya Çelebi Osmanlının Habeş Eyaleti hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi Doğu Afrika'ya dair, havasının ve suyunun çok temiz olduğunu, bunun insan sağlığı üzerindeki ciddi etkilerini, bölgede altının çokluğunu, Portekizlilerin bölgeye geldiğini, Osmanlı devleti adına Özdemir Paşanın (ö.1585) Portekizlilerle mücadelesini ve Doğu Afrika kıyılarındaki fetihlerini anlatır[22]. Evliya Çelebi'nin gezdiği bölgelerdeki halkın genellikle Maliki mezhebine mensup olduğu eserden öğrendiğimiz diğer bir önemli bilgidir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak şu sonuçlara varmak mümkündür: İslam yedinci yüzyıldan itibaren Arap Yarımadası ile eş zamanlı bir şekilde Doğu Afrika kıyılarında da yayılmıştır. Fakat bu yayılışın yedinci yüzyıl için oldukça sınırlı ve dar alanda gerçekleştiğini, sekizinci yüzyılda ise net bir şekilde görülebildiğini ifade edebiliriz. Dokuzuncu yüzyıl ise artık Müslümanların Doğu Afrika kıyılarında şehirler inşa etmeye ve ciddi yapılar kurmaya başladığı yüzyıldır. Aynı zamanda bu

[20] İbn Batuta, Seyehatname, s. 254-251.
[21] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.
[22] Evliya Çelebi, "*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*", M. Sabri Koz (ed.), (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2007) s. 479-493.

yüzyıllar Sevahili kültür, medeniyet ve dilinin de oluştuğu zaman dilimleridir. İslam'ın yayılışı ve bölgede tutunması ile birlikte dönemin dünyası için önemli sayılabilecek ölçekte şehirler ve ticaret merkezleri inşa edilmiştir. Bu merkezlerin başında, Mogadişu (İslam tarihi kaynaklarında Mekadişu olarak geçer), Malindi, Mombasa, Kilwe ve Sofala gelmektedir. Bu kentlerin en önemli özelliği, bölgeye gelen Müslümanlar ile yerli Afrikalıların kaynaşması sonucu oluşan Sevahili kültür ve medeniyet dünyasına ait olmalarıdır. Ayrıca bu kentler genellikle dönemin önde gelen ticaret merkezleridir. Ticaretin getirdiği refah ve zenginlik ve bu kentlerin ulaşmış olduğu kültür seviyesi gerek Batılı gerekse İslami kaynaklarda vurgulanmıştır.

İslam'ın Doğu Afrika'daki varlığını inceledikten sonra, bu bölgede İslam'ın yayılışında nelerin etkili olduğu konusuna geçmek istiyoruz. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İslam'ın Afrika'daki yayılışı bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Bu yayılışta birçok faktör söz konusu olmakla birlikte genellikle bir faktör diğer faktörlere göre nispeten ağır basmaktadır. Doğu Afrika içinse ağır basan faktör ticarettir. Arap ve İran asıllı Müslümanların ticaret yapmak amacıyla bölgeye gelmeleri ve burada etkin bir güce dönüşmeleri, İslam'ın tanınırlığını ve yayılışını hızlandırmıştır. Özellikle 11. ve 12. yüzyıllarda Kızıldeniz'in önemli noktalarından Dahlak adası ve Zeyla limanının Müslümanlar tarafından alınması ve bu noktaların canlı birer ticaret merkezine dönüştürülmesi bölgede bazı Hıristiyanların Müslüman olmasına ve İslam'ın Somali kıyılarına kadar yayılmasına sebep olmuştur.[23] Bu bölgeye gelen Arap veya Farslı tüccarların burada bir koloni yönetimi kurup insanlara İslam'ı zorla benimsetmek gibi yollara başvurmadıkları, bunun yerine bölgedeki etkileşim sonucu, yerel halkın ticaret ortaklarının dinine geçtikleri ve bir

[23] Kavas, Afrika'da İslamiyet, s. 168.

süre sonra bu dini kendi dinleri olarak kabul ettikleri görülmektedir.[24] Tüccarlardan sonra İslam'ın bölgede yayılışında tarikatların ciddi bir öneme sahip olduklarını ifade etmek gerekmektedir. Özellikle Şazeliyye ve Kadiriyye tarikatlarının Doğu Afrika kıyılarında etkinliği bir dönem yoğun şekilde hissedilmiş, sömürge yönetimlerine karşı halkın bilinçlenmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Afrika çalışmaları alanında ülkemizin yetiştirdiği en önemli isimlerden Prof. Dr. Ahmet Kavas, Afrika'da İslam'ın yayılışında etkili olan faktörleri şöyle sıralamaktadır: Tebliğ faaliyetleri, fetihler, ilk Müslüman sultanlıklar, ticari faaliyetler, tarikatlar, sömürgecilik, eğitim, evlilik, denizcilik, putperest ve Hristiyan toplulukların İslamlaşması, topluma öncülük eden kişilerin Müslüman olması, dini ziyaret mekânları ve göçler.[25]

Müslümanların Doğu Afrika'daki varlığı sadece İslam'ın yayılışında etkili olmamış, Doğu Afrika kıyılarını zengin ticaret merkezlerine dönüştürmüştür. Bölgenin ekonomik olarak kalkınması halkın refah düzeyinin artması beraberinde sosyo-ekonomik değişimleri de getirmiştir. Bölgeye aynı zamanda bilim insanları da gelmiş, entelektüel düzey artmış, ticaret ve bilimle birlikte sanatta da gelişmiştir.

[24] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s. 198.
[25] Kavas, Afrika'da İslamiyet, s. 147- 174.

C- Sevahili Medeniyeti

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Müslümanların Doğu Afrika kıyılarındaki varlığı bölgede ciddi sosyal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiş, bunun neticesinde melez bir yapı olan Sevahili kültür ve dili ortaya çıkmıştır. Şunu ifade etmeliyiz ki, Doğu Afrika kıyıları ile Arap dünyası, İran ve Hindistan coğrafyası arasındaki ticaret bağı İslam'dan çok önceki dönemlere dayanmaktadır. Örneğin, M.3. yüzyıl ila M.9. yüzyıl arasında İran'ın Şiraz limanı ile Doğu Afrika kıyıları arasında altın, kumaş, fildişi gibi ürünlerin üzerine kurulu ciddi bir ticaret ağı olduğu bilinmektedir.[26] Fakat yapılan bazı arkeolojik kazılar ve elde edilen bulgular bu ticaretin çok daha eskiye uzandığını bizlere göstermektedir. Doğu Afrika ile Hindistan arasındaki ticareti Miladi birinci yüzyıla kadar götürmemizi sağlayan bir belge mevcuttur. M. S. birinci yüzyılda İskenderiye'de yaşayan bir Yunanlı tarafından yazılan belgede, Doğu Afrika'yla ticaretin Güney Arabistanlı tüccarların ticari hayatlarının bir parçası olduğu ifade edilmiştir.[27] İslam henüz gelmemiş iken Güney Arabistan, Hindistan ve Güneydoğu Asya ile Doğu Afrika kıyıları arasında ticaret yoluyla bir etkileşim olduğu açıktır. Özellikle Güney Arapları olarak bilinen Hadramiler, küçük yelkenli gemiler ile Doğu Afrika kıyılarına seyahat etmişledir. Muson rüzgârları ile düzenlenen bu ticaretin yılda en az iki defa gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.[28] Diğer taraftan Kureyş kabilesinden Haşimoğullarının ticarette elde ettikleri imtiyazlar dolayısıyla rahatça Habeşistan'a kervanlar gönderdikleri ve bu vesile ile birçok Mekkelinin Habeşistan'a gittiği bilinmektedir. [29] Bu ticaretin ortaya çıkardığı bağ ve etkileşim İslam'ın gelişinden sonra da artarak devam etmiştir. Dolayısıyla Doğu Afrika kıyıları Müslümanların yabancı olduğu topraklar değildir.

[26] Figen Gündüz Letaconnoux, *Afrika'nın Kavşağı* (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2017), s.21.
[27] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s. 194.
[28] Talieb, Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 43.
[29] Öztürk, İlk Hicret Habeşistan, s. 54.

Zanzibar'da yapılan arkeolojik kazılarda 798 tarihine ait Abbasi Halifesi Harun Reşid (786-809) döneminden kalma altın bir dinar bulunmuştur.[30] Bu kalıntılar İslam dünyası ile Doğu Afrika kıyıları arasındaki ticaretin ilk yüzyıllardan itibaren var olduğunu göstermektedir. Bu ticaretin yüzyıllar içinde ilerlemesi ve Doğu Afrika'ya Arabistan, Hindistan, İran gibi bölgelerden göçlerin de gelmesiyle birlikte Sevahili toplumunun alt yapısı oluşmuştur. Dolayısıyla Bantu dilini konuşan Doğu Afrikalılar ile Arap, İranlı ve Hintli gibi göçmen nüfusun karışması sonucu ortaya çıkan kozmopolit toluma Sevahili toplumu, konuşulan dile ise Sevahili/Kiswahili/Svahilice denilmektedir. Bugün Babülmendep Boğazı'nın güneyinden başlayıp, Cibuti, Somali, Kenya, Tanzanya, Mozambik, Malavi, Komor Cumhuriyeti gibi ülkelerin ve Zanzibar, Pempa gibi irili ufaklı adaların da dâhil edildiği Güney Afrika'ya kadar uzan bölge Sevahili bölgesi olarak adlandırılmaktadır.[31] Elbette sadece bir toplum ve bir bölge değil aynı zamanda o topluma ait bir kültür, dil ve tarih de söz konusudur. Afrika'da Arapça'dan sonra en çok konuşulan dil olan Svahilice, milyonlarca kişi tarafından kullanılan bir iletişim dili (Lingua Franca), aynı zamanda Tanzanya ve Kenya'nın da resmi dilidir.[32] Net rakamlar olmamakla birlikte, bu dili yaklaşık 200 milyon insanın kullandığı tahmin edilmektedir. Doğu Afrika'daki hızlı nüfus artışı da dikkate alındığında Svahilicenin önümüzdeki on yıllar içinde popülaritesinin artacağı ön görülmektedir. Son zamanlarda bu dile verilen önem artmış dili Doğu Afrika'nın ortak dili haline getirme yönünde girişimler olmuştur.

Sevahili toplumu her ne kadar milattan sonraki yüz yıllardan itibaren oluşmaya başlasa da Sevahili dili ve kültürünün net bir şekilde varlığına sekizinci ve dokuzuncu yüzyılda rastlamaktayız. Müslümanlar tarafından kurulan Sevahili

[30] Kavas, Afrika'da İslamiyet, s. 624.
[31] Hatice Uğur, " Sevahili", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.36, s.579.
[32] Uğur, Sevahili, s. 579.

şehirlerinin bir köy veya basit bir oluşum olmadığı, bunların gerçek şehirler olduğu ifade edilmektedir.[33] Bizatihi şehir dediğimiz oluşum bölgede Müslümanların varlığı ile ortaya çıkmıştır. Halkı ticaretle uğraşan bu şehirlerde mercan taştan yapılmış evlerin ve yapıların mevcudiyeti bilinmektedir. Portekizlilerin Doğu Afrika kıyılarındaki bu büyük medeniyet karşısında hayrete düştükleri ifade edilmektedir. Tüm bu kanıtlar, Müslümanların Doğu Afrika kıyılarındaki varlığının bu kıyıları önemli bir merkez haline getirdiğinin göstergeleridir. 1400'lerin sonlarında Sevahili şehir devletlerinin hem dünya ticareti açısından önemli bir merkez olduğu hem de üretim ve bilimin merkezi olduğu görülmektedir.[34]

[33] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.195.
[34] Eric Gilbert-Jonathan T. Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.343.

D- Doğu Afrika Kıyılarında Avrupalıların Varlığı

Orta Çağ Avrupa'sında yaşanan savaşlar, ekonomik buhranlar ve toplumsal çalkantılar Avrupalı düşünür ve devlet adamlarını yeni çözümler bulmaya itmiştir. İslam dünyasının zengin kentlere ve önemli ticaret yollarına sahip olması karşısında Avrupa'ya sıkışıp kalan, salgın hastalıklar ve savaşlarla yüz binlerce insanını kaybeden Avrupalı devletler, zenginleşmenin yollarını aramak ve Müslümanların elindeki yollara alternatif yollar bulmak amacı ile farklı çözümleri desteklemiş ve bu durum coğrafi keşifler olarak adlandırdığımız süreci başlatmıştır. Bu keşif hareketlerine zamanla birçok Avrupalı devlet katılmakla beraber Portekizlilerin öncü olduğu bilinmektedir. Zira o dönemde Portekizliler diğer Avrupalılara göre daha zor dönemlerden geçmekte idi. Portekizliler, içinde bulundukları durumdan çıkmak, yeni topraklar bulmak, çoğunluğu Müslümanlar tarafından kontrol edilen ticaret yolları dışında yeni yollar keşfetmek, zenginleşmek, Hristiyanlığı yaymak gibi amaçlarla çıktıkları yolculuklar sonucunda on beşinci yüzyılın başında Atlantik'i keşfetmişlerdir. Zira 15. yüzyılda Portekiz halkı büyük bir fakirlik içindeydi ayrıca Avrupa'yı kasıp kavuran veba gibi hastalıkların birçok insanın canını alması sonucu iş gücünde insana ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı. Portekizliler ciddi nüfus sıkıntısı çekince köleye ihtiyaç duymuşlar ve Afrika'dan köle getirmişlerdir.[35] Prens Henry tarafından finanse edilen ve desteklenen bu deniz seferlerinin amaçlarından biri de ebetteki Hristiyanlığı yeni coğrafyalara yaymak, yeni Hristiyan müttefikler oluşturmaktı.

"Portekizlilerin Asya'nın zenginliklerine giden bu deniz yolunu bulma gayreti, haçlı seferlerinin amaçlarıyla şekillenmekte idi ve bu yüzden gittikleri her yerde Portekizliler müttefik olmak için Hıristiyanları, saldırmak içinse Müslümanları

[35] David Arnold, *Coğrafi keşifler Tarihi*, terc. Osman Bahadır (İstanbul: Yöneliş Yayınları,2001), s. 25.

arıyorlardı."[36] Bartelemeo Diaz, Ümit Burnunu geçerek Hindistan'a ulaşan ilk Portekizli olmuştur. Daha sonra Vasco da Gama onun rotasını takip ederek Doğu Afrika kıyılarından Hindistan'a doğru ilerlemiştir. Bu seyahatler ve keşifler tarihte bir dönüm noktası olmuştur. Diğer bir ifade ile 1485 yılında Bartolomeo Diaz'ın Afrika'ya ayak basması kıtanın kaderinin en az beş yüz yıl boyunca Avrupa lehine değiştirmiştir. Zira Portekizlilerden sonra bölgedeki zenginliği fark eden diğer Avrupa ülkeleri de bir bir bu kıtaya ayak basmıştır. Kıtada özellikle ticareti, okyanusa olan kıyısı ve entelektüel birikimi ile Doğu Afrika dikkatleri çekmekteydi. "Doğu Afrika, Portekizliler için Asya ticaretine altın sağlayan bir kaynak ve Hint okyanusundaki egemenliklerinde Batı kanadının koruyucusu olarak önemini korumuştur."[37] Portekizliler Doğu Afrika kıyılarında zengin ve gelişmiş Svahili şehirlerini görünce şaşırmışlardır.[38] Yaklaşık iki yüz yıl boyunca Doğu Afrika kıyılarında Portekizlilerin varlığını net bir şekilde görmekteyiz. Portekizlilerin Doğu Afrika ile ticaretlerinde büyük kazançlar sağladıkları da bilinmektedir. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Portekizlilerin Mozambik sahillerinden ihraç ettikleri köle sayısının yılda on bini bulduğu ifade edilmektedir.[39] Nüfus ve yüz ölçümü olarak küçük olmasına karşın Portekizlilerin yaklaşık 200 yıl boyunca Doğu Afrika sahillerinde etkinliklerini devam ettirmelerinin Portekizliler adına büyük başarı olduğunu ifade etmek gerekir. Fakat şunu da söylemeliyiz ki Portekizlilerin Doğu Afrika'daki etkileri oldukça yıkıcı olmuştur. Bölgeye dalgalar halinde gelen Portekizliler ilk önce istila edip haraç istemiş, daha sonra ise büyük kaleler inşa etmeye başlamışlardır. Geride ise Sevahili şehirlerinin kaderini sonsuza dek

[36] Gilbert-Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s. 345.
[37] Arnold, Coğrafi Keşifler Tarihi, s. 49.
[38] Serhat Orakçı, *Türkiye-Afrika İlişkileri Tarihi Süreç, Yaklaşımlar ve Beklentiler*(İstanbul: Pelikan Basım, 2018), s.40.
[39] Basil Davidson, Africa In History, (New York: Macmillan Publishing Company, 1991), s. 258.

değiştiren bir tahribat kalmıştır.[40] Portekizlilerin Batı Afrika kıyılarına nazaran Doğu Afrika'da daha yıkıcı bir yöntem izlemelerinin sebeplerinden biri de Doğu Afrika sahil şehirlerinin Müslüman olmasıydı.[41] Portekizliler elbette ki sahil ile yetinmemişler, şehirlere doğru ilerlemiş ve Mombasa'da bir kale inşa etmişlerdir. Portekizlerin gelişinden önce kumaş üretimi ve demir imalatı oldukça gelişmiş olan Kilwe ve Mombasa'da Portekizlilerin tahribatı sonucu bu üretimlerin kayıtlarına daha az rastlandığı ifade edilmektedir.[42] Bu tahribatın kıyı halkı üzerindeki yıkıcı etkileri sonucu halk kendilerini bu esaretten kurtaracak birilerini gözlemiştir. Doğu Afrika kıyılarında aynı tarihler arasında Arapların da etkinliğini arttırması ve bölgede Ummanlıların ağırlığının artması üzerine Sevahili halkı, kendilerini Portekizlilerden kurtarmaları için Ummanlıları ülkeye davet etmiştir.[43] Ummanlılar bu fırsatı kaçırılmayacak bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. O dönemlerde Umman Krallığında Bu Said hanedanı bulunmakta idi. Bu Saidler bölgede hâkimiyet sağladıktan sonra Doğu Afrika kıyılarını yeniden dünya ticareti için önemli merkez haline getirmenin yollarını aramış, diğer kıtalarla ilişkileri yeniden canlandırmışlardır. Seyyid Said (1806-1856) zamanında Zanzibar dünyanın en büyük karanfil ve baharat üreticisi olmuştur.[44] Ayrıca Ummanlılar Doğu Afrika'ya göçü teşvik etmişlerdir. 1839 yılında da devletin başkentini Umman'dan Zengibar'a taşınması ile Zanzibar, Doğu Afrika kıyılarındaki ana ticari toplama noktası haline gelmiştir.[45] Diğer taraftan sadece baharatta değil köle ticaretinde de Zanzibar Doğu Afrika'nın merkezi haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise dönemin siyasi konjonktüründe Ummanlıların rakiplerine karşı İngilizlerle yakınlık kurması

[40] Gilbert- Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.343.
[41] Arnold, Coğrafi keşifler Tarihi, s.
[42] Gilbert-Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.351.
[43] Gilbert-Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.354.
[44] Davidson, Africa In History, s. 259.
[45] Gilbert- Reynolds, Dünya Tarihinde Afrika, s.356.

hem İngiltere'yi bölgede büyük bir güç yapmış hem de Ummanlıların sonunu getirmiştir. Sanayi devrimini tamamlayan ve köleye ihtiyacı azalan İngiltere çıkarları gereği köle ticaretini durdurmak istemiştir. Zira bu ticaret Ummanlılar için büyük bir gelir kaynağıydı. Bu ticaretin yasaklanması ile Umman hanedanlığı büyük bir ekonomik zarara uğrayacak böylece zayıflayacaktı. Bu zayıflık bölgede bir otorite boşluğu doğuracağı için İngiltere bölgedeki hâkimiyetini daha kolay sağlayacaktı. Ayrıca köleliği yasaklatma konusu bölgedeki olaylara müdahil olabilmesi açısından İngiltere için büyük bir fırsattı. Nitekim öyle de olmuştur. Umman hanedanlığının zayıflaması ve nihayetinde çökmesi ile İngiltere bölgedeki tek güç olmuştur. Özellikle Doğu Afrika'da Müslümanların varlığından bahsedilirken batılı kaynaklarda sıklıkla vurgulanan köle ticareti konusuna değinmek istiyoruz. Şunu ifade etmeliyiz ki, kim tarafından yapılırsa yapılsın köle ticareti gayri insani bir durumdur. Ancak Afrika'da toplumun yapısını değiştirecek kadar ciddi bir şekilde ve uzun bir süre Afrika'dan köle taşıyan Batı dünyasının sanayi devrimi sonucu artık köleye ihtiyaç duymaması ve bu ticareti çıkarları gereği durdurmak istemesi tarihin objektif bir şekilde incelenmesi ile ortaya çıkarılacak bir hakikattir. Bu durum günümüzde kimi kaynaklarda Batının bölgeye medeniyet taşıması olarak yansıtılmaktadır. Elbette ki Batıda köle ticaretine karşı çıkan bir takım son derece kıymetli düşünür ve aktivistlerin çabaları da köle ticaretinin yasaklanmasında etkili olmuştur. Ancak iş gücüne duyulan ihtiyaç sonucu milyonlarca Afrikalıyı köleleştiren Batı dünyasının bu temel ihtiyacının ortadan kalkması, sanayileşmenin tamamlanması ve gelen kölelerin artık ülkeye yük olmaya başlaması gibi faktörler köle ticaretinin yasaklanmasının asıl sebepleridir. Diğer bir ifade ile köle ticaretinin yasaklanması temelde ahlaki değil ekonomik kaygılara dayanmaktadır. Konunun

detaylarının tezimizin sınırlarını aşması sebebiyle bu kadarla iktifa ediyor, bu konuda nitelikli çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmek istiyoruz.

E- Osmanlı-Doğu Afrika İlişkileri

Türkiye'de son zamanlarda Afrika'ya olan ilginin artması ile çeşitli medya organlarında "Türkiye Afrika'yı keşfetmeli" gibi ifadeler dile getirilmektedir. Açıkçası bu tür ifadeler kendi tarihimize ne kadar yabancı olduğumuzu gösteren ifadelerdir. Bu bağlamda Osmanlının Doğu Afrika ile olan bağlarına kısaca değinmek istiyoruz.

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Mısır'ı Osmanlı topraklarına katması Osmanlının Afrika kıtası ile ilk teması olmuştur. Bu fetih Osmanlının karadan Nubya, Habeşistan, Zengibar gibi ülkelerle kıyıdan ise Aden ve Hindistan ile doğrudan temasa geçmesini sağlamıştır.[46] Aynı zamanda bu fetih Kızıldeniz'de Osmanlıyı önemli bir aktör yapmıştır. Osmanlı devleti 1520'de Zeyla limanını, 1524'te Sevakin Limanını, 1536 yılında da Masava Limanını ele geçirerek Kızıldeniz'in en önemli üç limanına sahip olmuştur.[47] Aynı zaman dilimlerinde Portekizliler de Doğu Afrika kıyılarındaki hâkimiyetlerini arttırmaya çalışmışlardır. Portekizlilerin sahil şehirlerine akın düzenlemesi, kaleler inşa etmesi ve çeşitli saldırılarda bulunması Sevahili halkını rahatsız etmiş, halk Portekiz saldırılarından şikâyet etmiştir. Osmanlı devleti, Portekizlilerin faaliyetlerini yakından takip etmiş ve çeşitli şekillerde onlarla mücadele etmiştir. Portekiz saldırılarının artması üzerine Doğu Afrika kıyılarındaki Müslümanlar Osmanlı'dan yardım talep etmiş, bu talep üzerine Osmanlı bölgeye sefer düzenlemiştir.[48] Denizcilikteki başarılarıyla bilinen Özdemir Paşa, dönemin Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman'ı Doğu Afrika kıyılarına sefer için ikna etmiştir. Mısır'ın güneyinden başlayıp Mozambik'e kadar olan bölgeyi kontrol etmek amacında olan Osmanlı, çeşitli sebeplerle bu noktaya

[46] Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996), s.2
[47] Hatice Uğur, *Osmanlı Afrika'sında Bir Sultanlık Zengibar* (İstanbul: Küre Yayınları, 2005), s.23.
[48] Orhonlu, Habeş Eyaleti, s.16.

kadar gelememiş Aden'i fethedip geri dönmüştür. Aden'in fethi Osmanlıyı Hint okyanusunda söz sahibi yapmıştır.[49] Daha sonra Osmanlının bölgeye seferleri devam etmiş ve tarihi kaynaklarımızda Habeş Eyaleti olarak zikredilen eyalet kurulmuştur. Günümüz sınırlarına göre Osmanlının Habeşistan eyaleti Eritre ile Habeşistan'ın Kuzey-batı bölgesini kapsamaktadır.[50] Osmanlı devletinin Doğu Afrika'daki varlığı Portekiz faaliyetlerini belli bir süre engellemiştir.[51] 16. yüzyıldan beri Afrika kıtasında aktif olarak bulunan Osmanlı devleti, kıtadaki Müslümanların büyük çoğunluğunu etkilemiştir. Bulunduğu noktalarda Afrika halkının can ve mal güvenliğini Batılı devletlere karşı koruyan Osmanlı Devleti, Afrika'da toplamda beş eyalet kurmuştur. Bunlar:

a) Mısır Eyaleti :1517-1882

b) Trablusgarp Eyaleti :1551-1912

c) Tunus Eyaleti :1535-1881

d) Cezayir Eyaleti :1516-1848

e) Habeş Eyaleti :1555-1916[52]

Osmanlı devleti ilerleyen zaman içerisinde yaşadığı ekonomik ve siyasi krizler sebebiyle, devletin diğer meseleleri ile ilgilenmek durumda kalmış ve Afrika kıtasındaki ağırlığı her geçen gün azalmıştır. Osmanlının çekilmek zorunda kaldığı alanlar ise İngilizler ve Fransızlar tarafından doldurulmuştur. Osmanlı devleti, her ne kadar siyasi olarak kontrol edemese de devletin son yıllarına kadar Afrika kıtası ile olan bağlarını koparmamıştır. Örneğin, II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde

[49] Orhonlu, Habeş Eyaleti, s.18.
[50] Orhonlu, Habeş Eyaleti, s. 48.
[51] Orhonlu, Habeş Eyaleti, s. 9.
[52] Orakçı, Türkiye-Afrika İlişkileri, s.55.

Zanzibar Sultanı Seyyid Ali Bin Hamud (1905-1911) İstanbul'a gelerek padişah ile görüşmüş, misafir edilmiş[53] ve II. Abdülhamid onun adına ziyafet vermiştir. Ayrıca II. Abdülhamid çeşitli sebeplerle birkaç kez Zanzibar Sultanlığına elçi göndermiştir. 1889'da Zanzibar'ı ziyaret eden Şükrü Bey'in getirdiği mesajı Zanzibar Sultanının alıp başına koyduğu rivayet edilmektedir.[54] Osmanlı devleti aynı zamanda Darüsselam'daki Müslümanlarla da sıkı bağlarlar kurmuştur. Öyle ki 1910'ların sonlarına kadar Darüsselam'daki Cuma namazlarında Osmanlı Sultanının adı zikredilmiştir. Hatta İngilizler'in bazı Müslümanları tutuklamalarına karşın Sevahili halkı Osmanlıyı İngilizlere karşı cihat etmeye çağırmıştır.[55] Zanzibar'daki saha çalışmamız sırasında bölge halkından öğrendiğimiz ilginç bir detayı da aktarmak istiyoruz. Bölge halkının ifadelerine göre Zanzibar'ın güneyinde bulunan Kizimkazi bölgesini merkeze bağlayan ana yol üzerinde bulunan ve yol boyu uzanan mango ağaçları bölgeye yerleşen bir Osmanlı paşası tarafından dikilmiştir. Bu Osmanlı paşası Mekke'de hac görevini yerine getirirken Zanzibar Sultanı ile tanışmış ve Zanzibar Sultanı kendisini ülkeye davet etmiştir. Bu davet üzerine Zanzibar'a gelen paşa yerli bir kadınla evlenmiş ve buraya yerleşmiştir. Daha sonra bulunduğu bölgeye bu ağaçları diktirmiştir ve bu ağaçlar günümüzde de Zanzibar'a renk katmaktadır. Bu ve buna benzer birçok detayın ortaya çıkartılabilmesi için saha çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Osmanlı devleti birinci dünya savaşından yenik ayrılmış, halk topraklarını kurtarabilmek adına Kurtuluş Savaşı vermiş ve bunun neticesinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Kurulduğu dönemde yaşadığı ağır ekonomik ve siyasi problemler ile Türkiye, uzun bir süre bu kıta ile tekrar bağ kurmamış/kuramamıştır.

[53] C. C. Srewart, " Islam", A. D. Robets(ed.), *The Cambridge History of Afrika V.7* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 200.
[54] Uğur, Zengibar, s. 65-67.
[55] Srewart, The Cambridge History of Afrika V.7, s. 200.

Türkiye, kendi içinde yaşadığı problemler, ekonomik çalkantılar, ideolojik körlük gibi sebeplerle, geçmişte çok güçlü ilişkilerinin olduğu bu kıtaya yaklaşık yarım yüzyıl yabancı kalmıştır. Fakat 1998 yılından itibaren Türkiye tekrar kıta ile olan ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. 2000'li yıllardan itibaren Türkiye daha önce temsilciliği bulunmayan birçok Afrika ülkesine büyükelçilik açmıştır. Ayrıca Afrika ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Bu tür adımların Türkiye- Afrika ilişkilerini daha güçlendireceği ön görülmektedir.

BİRİCİ BÖLÜM: COĞRAFİ VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ İLE DOĞU AFRİKA VE TANZANYA

1.1. Doğu Afrika

Bir Doğu Afrika ülkesi olan Tanzanya'nın konumunun net bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle coğrafi ve sosyo-ekonomik özellikleri ile Doğu Afrika'yı incelememiz gerekmektedir. Afrika Kalkınma Bankasının bölgesel sınıflandırmasını esas aldığımız takdirde Doğu Afrika ülkeleri şu devletlerden oluşmaktadır: Burundi, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Güney Sudan, Kenya, Komorlar, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Tanzanya ve Uganda. Yakın bir döneme kadar Doğu Afrika, İngiltere hegomenyasında olmakla birlikte bölgede sınırlı sayıda Alman varlığından da söz edilebilir. Koloni yönetimlerinin varlığının belli bir süreçten sonra devam etmeyeceğini ve halkların bağımsızlık taleplerinin bastırılamayacağını gören Britanya belli bir plan dâhilinde sömürgelerinin bağımsızlığını onaylamıştır. Fakat bu devletler siyasi bağımsızlıklarını kazansalar da hala ekonomik ve kültürel açıdan Batılı devletlere bağımlı haldelerdir. Doğu Afrika ülkeleri bu durumu değiştirmek ve ekonomik bağımsızlıklarını da elde etmek için mücadele etmektedirler. Yoksulluk, gelir dağılımının adaletsiz olması, iç çatışmalar, büyük devletlerin ve şirketlerin bu coğrafyanın sırtından zenginleşmek için yaptıkları yatırımlar, sağlık ve eğitim sektöründe karşılaşılan sıkıntılar bölgenin güçlenmesinin önündeki büyük engellerden bazılarıdır. Fakat Doğu Afrika ülkelerinde son yıllarda görülen hızlı ekonomik büyüme, ticari ve siyasi alanda yapılan iş birlikleri bölgenin geleceği açısından büyük bir umut kaynağıdır. 2015 yılı tahmini verilerine göre Doğu Afrika'da toplam nüfus 374.350.000 kişidir. Bölgede şehirleşme oranı düşük

olmakla birlikten en yüksek şehirleşme oranı Cibuti'de(%77,3), en düşük şehirleşme oranı ise Burundi (%12)'dedir.[56]

Doğu Afrika ülkeleri yaşadıkları problemlerin üstesinden gelebilmek adına 1999 yılının Kasım ayında Doğu Afrika Topluluğu'nu(East African Community) kurmuştur. Bu topluluk Kenya, Tanzanya, Uganda, Burundi, Ruanda ve Güney Sudan'dan oluşmaktadır. Bu ülkelerden Güney Sudan hariç diğer beşinin toplam nüfusu 2013 verilerine göre 143.5 milyon kişidir.[57] Svahilice bu topluluğun ortak dili olma yolunda ilerlemektedir. Topluluğun merkezi Tanzanya'nın Arusha kentindedir. Doğu Afrika Topluluğunun(EAC) amacı, nihai olarak siyasi bütünleşme hedefi çerçevesinde, üye ülkeler arasında ekonomik iş birliğinin arttırılması ve 2024 yılına kadar ortak para uygulamasına geçilmesidir. Bu iddialı hedefler doğrultusunda, 2000 yılında başlatılan çabalar üç ana protokolle desteklenmiştir: Gümrük birliği (2005), Ortak Pazar(2010), ve parasal birlik(2013). Son protokol, 2013 yılının kasım ayında topluluk üyesi ülkelerin devlet başkanları tarafından imzalanmıştır ve izleyen on yıl içerisinde parasal birliğe geçilmesini öngörmektedir.[58]

Yukarıdaki hedeflerin gerçekleşmesi halinde Doğu Afrika Bölgesi, Afrika kıtası için merkezi öneme sahip bir bölge olmakla kalmayacak, Kızıldeniz ve Hint okyanusundaki ticaretin kontrol edilmesinde de önemli bir kavşak olma özelliğini artırarak devam ettirecektir. Diğer taraftan şunu da ifade etmeliyiz ki Afrika ülkelerinin Batının hegemonyasından kurtulabilmeleri fakat diğer taraftan da Çin'in etki alanına girmemeleri için yukarıda ifade edilen adımları bir an önce atmaları gerekmektedir. Sadece Doğu Afrika'nın değil, diğer bölgelerin de bu tür oluşumlara ihtiyacı vardır. Afrika ülkelerinin temel ekonomik, diplomatik ve siyasi konularda

[56]İsmail Armağan, *Dünya Siyasetinde Afrika 3*, (İstanbul: Nobel Yayınları,2015), s. 1.
[57] East African Community Data Portal, eac.opendataforafrica.org (03.09.2019).
[58] İsmail Armağan, *Dünya Siyasetinde Afrika 2*, (İstanbul: Nobel Yayınları,2015), s.332.

birlikte hareket etmelerini sağlayacak bu tür oluşumlar Afrika'yı güçlendirecek, bu coğrafyayı Batılı ülkelere ya da Çin'e bağımlı olmaktan kurtaracaktır.

1.2. Tanzanya

Tanzanya, 1964 yılında Tanganyika ve Zanzibar devletlerinin birleşmesiyle oluşan bir devlettir. Ülkenin resmi adı Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'dir. (Orijinal isim: Jamhuri Muungano wa Tanzania) İngilizler geldiklerinde bu bölgeye "Tanganyika Territory"(Tanganyika Bölgesi) ismini vermişler ve bu isimle yönetmişlerdir.[59] Tanganyika'nın o dönemki öncüleri bağımsızlık için uluslararası kuruluşlarda girişimde bulunduğu sürede Tanganyika ifadesini kullanmıştır. Devlet 9 Aralık 1961'de bağımsız olduğu ve cumhuriyete geçildiği zaman Tanganyika Cumhuriyeti devletin resmi adı olarak kullanılmıştır. 1964 yılında Zanzibar ile birleşmeye karar verilmiş ve devletin adı Tanganyika ve Zanzibar'ın isimlerinin baş harflerinden esinlenerek Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Ülke coğrafi olarak ana kara olan Tanganyika ve ada kısmı olan Zanzibar olarak ikiye ayırılmaktadır. Zanzibar takımadaların ortak adıdır. Zanzibar takımadaları iç işlerinde serbest dış işlerinde Tanzanya'ya bağlıdır. Bu takımadalarda yönetimin merkezi ve en fazla nüfusun olduğu bölge Unguja'dır.(Bu adaya aynı zamanda Zanzibar adası da denilmektedir.) Umman imparatorluğunun merkezi de burası olmuştur. Zanzibar'a bağlı başta Pempa olmak üzere irili ufaklı adalar bulunmaktadır. Tanzanya; Karayipler ve Pasifik Devletleri Grubu, Afrika Birliği, Doğu Afrika Topluluğu, Hint Okyanusu Kıyıları Birliği, Bağlantısızlar Hareketi, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu, Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü'ne

[59] Report on the Fifty Years of Independence of Tanzania Mainland 1961-2011, (Darüsselam, 2011) s.14.

üyedir.[60] Tanzanya uluslararası arenada temsil kabiliyetini artırmak için girişimlere devam etmektedir. Ülkede İngilizce ve Svahilice resmi dillerdir. Bağımsızlıktan sonra devlet Svahilice'yi teşvik etmiş ve eğitimin ilk yedi yılında Svahilice'yi zorunlu kılmıştır. Bu durum ülkede Svahilice'nin iç bölgelere doğru yayılmasına ve farklı kabilelerden oluşan Tanzanya'da Svahilice'nin ortak dil olmasına sebep olmuştur. İngilizce ise daha çok yüksek eğitim kurumlarında ve devlet dairelerinde konuşulmaktadır. Darüsselam, 1996 yılına kadar ülkeye başkentlik yapmıştır.1996 yılı itibariyle başkent Dodoma'ya taşınmıştır. Ancak bu taşınma ekonomik ve alt yapısal sorunlar nedeniyle henüz tamamlanamamıştır. Darüsselam, ülkenin ekonomik, kültürel ve diplomatik başkenti olmaya devam etmektedir. Dodoma, ülkenin orta kesiminde yer alan Darüsselam'a kıyasla fazla gelişim göstermemiş bir şehirdir. Şuan parlamento Dodoma'da bulunmaktadır. Diğer devlet dairelerinin ise zaman içerisinde taşınması ön görülmektedir. Büyükelçilikler ve konsolosluklar henüz Dodoma'ya taşınmamıştır. Dodoma'ya taşınma işleminin ekonomik yetersizlikler dolayısıyla uzun bir süre daha devam edeceği tahmin edilmektedir. Atılan bu adımların şuan bir kasaba özelliği gösteren Dodoma'yı büyük şehir haline getireceği ve ülkede kalkınmanın iç bölgelere doğru genişleyeceği tahmin edilmektedir. Doğu Afrika tarihi açısından yeri doldurulamaz bir öneme sahip olan Darüsselam'ın başkent taşınsa bile tarihi ve konumu itibariyle önemini hiçbir zaman kaybetmeyeceği ifade edilmektedir. Zira Darüsselam ülkenin en büyük limanına sahiptir ve bu liman Doğu Afrika ticareti açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca Darüsselam, uzun bir süre Doğu Afrika'da Müslüman tüccarların, bilim insanlarının ve sanatkârların merkezi olmuştur. Bu özelliği ile İslam medeniyeti ve tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca İslam'ın yayılışında da etkili olmuştur.

[60] The Commonwealth, United Republic of Tanzania, http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-republic-tanzania, (20.08.2019).

Fakat bu konuda yapılan araştırmalar şehrin kimliğini ve tarihini aydınlatmada yetersizdir. Alanda nitelikli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2.1. Coğrafi Özellikler ve İklim

Ülke yapısı itibari ile iki kısımdan oluşmaktadır: Ana kara olan Tanganyika bölümü ve Hint Okyanusu üzerinde olan takımadalarından oluşan Zanzibar bölümü. Yüz ölçümü 945.087 kilometrekare olan ülkenin kara sınırları 3861 km'dir.[61] Doğusunda Hint Okyanusu, güneyinde Zambiya, Malawi ve Mozambik, batısında, Ruanda, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, kuzeyinde Kenya ve Uganda yer almaktadır. Ülke coğrafi açıdan birçok eşsiz özelliğe sahiptir. 5894 m yüksekliği ile Afrika'nın en yüksek dağı olan Klimanjaro Dağı ülkenin kuzeyinde yer almaktadır. Aynı zamanda bu dağ kıtada buzullara sahip olan iki dağdan biridir. Diğer buzullara sahip dağ ise Kenya'da yer almaktadır.[62] Bu durum aynı zamanda Klimanjaro bölgesini bir turizm merkezi haline getirmiştir. Diğer taraftan ülke Afrika'nın en büyük gölü olan Victoria Gölüne, kıtanın en derin gölü olma özelliğine sahip Tanganyika gölüne ve Malawi gölüne sahiptir. Victoria gölü aynı zamanda dünyanın en büyük ikinci tatlı su gölüdür. Tanganyika gölü ise çeşitli balıkları barındırması ile meşhurdur. Tanzanya aynı zamanda birçok milli parka ve ekolojik değere ev sahipliği yapmaktadır. Tanzanya'nın iç kesimlerinde ve kuzeyde nüfus yoğunluğunun düşük olması ve bazı bölgelerde tarihsel süreç içerisinde yerleşim olmaması, hayvan çeşitliliğini ve vahşi yaşamı korumuştur. Ülkenin kuzeyinde bulunan Serengeti ovalarında yüzlerce vahşi hayvan yaşamaktadır. Özellikle yılın belli dönemlerinde yüzlerce hayvandan oluşan sürülerin göç yolcuğu oldukça ilgi çekicidir. Serengeti ovaları dünyanın en büyük değişmemiş hayvan göçünü barındırmaktadır. Ayrıca bu bölge soyu tehlike altında bulunan kara gergedan, fil,

[61] Ramazan Onay, *Afrika Coğrafyası*, (İstanbul: Aktif Yayınevi,2013), s.423.
[62] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (15.08.2019).

yaban köpeği ve çitaları ile meşhurdur.[63] Bölge UNESCO Dünya Mirası Koruma Listesinde yer almaktadır. Bu durum safari turizminde Tanzanya'yı listenin ilk sıralarına taşımaktadır. Diğer taraftan ülkenin güneybatısında yer alan Rukwa'da yer alan Kalambo çağlayanları ise Afrika'nın en uzun ikinci çağlayanlarıdır.[64] Ülkenin Hint okyanusu üzerinde yer alan adalar bölümü ise tarihi ve turistik özellikleri ile göze çarpmaktadır. Özellikle Zanzibar uzun süre Doğu Afrika ticaretinde kritik öneme sahip olmuştur. Umman emirliği döneminde Zanzibar dünyaya en fazla baharat ihraç eden bölge olmuştur. Ayrıca köle ticareti açısından da bölge merkezi rol üstlenmiştir. Özellikle Stone Town köle ticaretinin acı yüzünü gösteren tarihi eserlere sahiptir. Ayrıca bu adalar güneşli ve ılıman iklimleri ve Hint okyanusu kıyısındaki sahilleri ile turizm konusunda oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Bölgeye gelen turist sayısı her geçen yıl artmaktadır. Ayrıca ülke hidroelektrik potansiyelinin yanı sıra demir cevheri, kömür, elmas, altın, doğal gaz ve çeşitli değerli taşlar yönünden de zengindir. Tanzanita taşının sadece Tanzanya'da çıkması ve bu taşın kaynağının yakın zamanda tükenecek olması da Tanzanya'yı elmas sektöründe farklı kılmaktadır. Ülke rüzgâr, güneş, doğal gaz, hidroelektrik, biokütle ve jeotermal kaynaklara da sahiptir. Hükümetin enerji sektörünü desteklemesine rağmen sahada henüz kayda değer bir gelişme yoktur.[65] Bu konuda da ülke yabancı yatırımcıya ihtiyaç duymaktadır. Tanzanya aynı zamanda toprak çeşitliliği açısından da Afrika ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak tropikal iklim özellikleri göstermekle birlikte yer yer farklı iklim özellikleri de görülmektedir. Bu durum ülkede farklı bitki türlerinin yetişmesine imkân sağlamaktadır. Yüksek kesimlerde sıcaklık 10 dereceye inmesine karşın, diğer yerlerde sıcaklık genel olarak yıl boyu 20 derecenin altına inmemektedir.

[63] https://whc.unesco.org/en/107/ (13.102019).
[64] https://tr.wikipedia.org/wiki/Tanzanya (18.10.2019).
[65] Armağan, Dünya Siyasetinde Afrika 3, s.393.

1.2.2. Sosyo-Ekonomik Özelikler

2018 tahminlerine göre ülke nüfusu 55,451,343 milyondur.[66] Tanzanya, Doğu Afrika'nın en kalabalık nüfusuna sahiptir. Hali hazırda Afrika'nın en kalabalık ülkelerinden biri olan Tanzanya'nın önümüzdeki 50 yıl içinde dünyanın önde gelen kalabalık ülkelerinden biri olacağı tahmin edilmektedir. Ülkede nüfus oldukça düzensiz dağılmıştır. Özellikle kıyı ve kuzeydoğu bölgelerinde nüfus yoğunluğu görülmektedir. Göçler genelde iç kesimden kıyı kesimlere doğrudur. Nüfusun %99'u Afrikalıdır ve bu rakamın da %95'i Bantu etnik kökenine sahiptir. Geri kalan %1'lik kısmı ise Araplar, Avrupalılar ve Asyalılar oluşturmaktadır. Nüfusun üçte biri şehir merkezlerinde yaşamaktadır. En fazla nüfus ise eski başkent Darüsselam'dadır. Halkın büyük çoğunluğu Svahili dilini konuşmaktadır. İngilizce ise sömürge döneminden kalma dil olarak nüfusun belli bir bölümü tarafından bilinmektedir. Halkın %60'ı okuma yazma bilmektedir. Doğum oranlarının oldukça yüksek olduğu Tanzanya'da genç nüfus oranı fazladır. Ülkenin üçte ikisi 25 yaş altı çocuklar ve gençlerden oluşmaktadır.[67] Fakat genç nüfusa rağmen Tanzanya'daki doğum oranları dünya ortalamasının ve sahra altı Afrika ortalamasının altındadır. 1960'lardan itibaren Tanzanya'da bebek ölümlerinde azalma kaydedilmiş, 21. yüzyılın başında ise bebek ölümleri Sahra altı Afrika ortalamasının altına düşmüştür.[68] Tüm bu olumlu değişimler Tanzanya'yı daha sağlıklı bir nüfusa sahip kılmaktadır. Fakat ülke nüfusunu tehdit eden bazı sağlık problemleri de bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre kolera tehdidi gerekli önlemler alınmazsa ülke için ulusal risk oluşturabilecek düzeydedir.[69] Aynı şekilde diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi AIDS, Tanzanya için de bir problemdir. Sahra altı Afrika ülkelerine göre düşük de

[66] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (15.10.2019).
[67] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (15.08.2019).
[68] https://www.britannica.com/place/Tanzania/Settlement-patterns (16.08.2019).
[69] https://www.who.int/csr/don/12-january-2018-cholera-tanzania/en/ (23.08.2019).

olsa anne-bebek ölümleri özellikle kırsal alanda yetersiz sağlık hizmetlerinden ötürü devam etmektedir. Ortalama yaşam beklentisinin 62-66 arasında olduğu Tanzanya'da soysal refah düzeyi yükseldikçe, nüfusun sağlık durumunda da pozitif yönde gelişmeler kaydedilmektedir. Özellikle 2000 yılından itibaren ekonomik iyileşmelerle birlikte ortalama yaşam süresinde artış kaydedilmiştir bu artış hala devam etmektedir.[70]

Tanzanya, ekonomik açıdan bağımsızlıktan sonraki yıllarda bir takım sıkıntılar yaşamıştır. Sosyalist ekonomi anlayışının benimsenmesi ve kapalı ekonomik modellerin uygulanması üretimi azaltmış, büyümeyi yavaşlatmıştır. Bu ekonomi anlayışının toplumda fakirleşmeye sebep olduğu görülmüş ve 1986'dan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. İkinci Cumhurbaşkanı Ali Hassan Mwinyi (d. 8 Mayıs 1925) yabancı yatırımı teşvik etmiş ve liberal ekonomik anlayış uygulanmıştır. Özellikle 1990'lardan itibaren atılan adımlar ve yapılan reformlar ekonomide ciddi başarılar elde edilmesini sağlamıştır. 1995 yılındaki araştırmalara göre yoksulluk bir önceki döneme göre %28 azaltılmıştır.[71] 1986'dan itibaren yapılan reformlar ve serbest piyasa ekonomisine geçiş yoksulluğu azaltmış ve yıllık büyümeyi arttırmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren enflasyonda ve yoksullukta gözle görülür düşüşler yaşanmıştır. Örneğin; 2007'de yoksulluk %34.4 iken bu rakam 2012 yılında %28.2'ye, 2016'da ise %26.8'e düşmüştür.[72] 2009-2017 yılları arasında geniş doğal kaynaklara ve turizme dayanan yüksek büyüme oranlarına ulaşılmıştır.[73] Ülkede büyüme devam etmekte, ekonomik refah artmaktadır. Siyasi istikrarın varlığı da Tanzanya ekonomisini olumlu yönde etkilemektedir. Ülkede

[70] https://data.worldbank.org/country/tanzania?view=chart, 18.09.2019.
[71] Anna Muganda, Tanzania's Economic Reforms and Lessons Learned, Shangai Poverty Conference: 25-27, 2004.
(http://www.tanzaniagateway.org/docs/tanzania_country_study_full_case.pdf)
[72] https://www.worldbank.org/en/country/tanzania/overview (25.08.2019).
[73] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (31.08.2019).

toplumun farklı kesimleri arasında keskin ayrımların olmaması, derin toplumsal kutuplaşmanın yaşanmaması, herhangi bir terör örgütünün aktif bir şekilde ülkede bulunmaması, güçlü turizm potansiyeli gibi özellikler Tanzanya'yı yatırım açısından çekici kılmaktadır. Fakat şunu da ifade etmeliyiz ki büyüyen ekonomiye rağmen Tanzanya bir takım ekonomik sıkıntıları henüz aşamamıştır. Bu sorunların başında enerji sorunu gelmektedir. Maalesef Tanzanya'nın % 65'inde inter-connect elektrik sistemi henüz bulunmamaktadır. Halkın yarısından fazlası elektrik ihtiyacını bireysel şekilde kullanılan panellerle karşılamaktadır. Enerji ihtiyacı sağlıklı bir şekilde karşılanamadığı için sanayileşme yetersizdir. Ayrıca elektrik problemi farklı sektörleri de olumsuz etkilemektedir. Bunların başında banka sektörü gelmektedir. Enerji yetersizliğinden ötürü banka hizmetleri sadece belli noktalarda sağlıklı bir şekilde yürütülmektedir. Tüm bu faktörler yatırımcıları endişelendirmekte ve onları faklı ülkelere yönlendirmektedir. Tanzanya yeterli alt yapı imkânlarına sahip olmamasından ötürü kendi kaynaklarının tamamını işleyebilecek güce sahip değildir. Bu konuda dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Enerji ve sanayi alanındaki yetersizlikler devletin de gündemindedir. Tanzanya özellikle alt yapısal yatırımlara büyük önem vermektedir. Bu doğrultuda 2025'e kadar sanayileşme ve orta gelirli ülke olma hedefi konmuştur. Tanzanya'nın bu hedeflere ulaşıp ulaşamayacağını önümüzdeki süreç gösterecektir. Devletin ekonomik sahada yaşadığı sıkıntılar eğitim sektörünü de doğrudan etkilemektedir. Yeterli okul ve öğretmen olmaması halkın eğitime ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan Tanzanya devleti ders kitaplarını basacak ekonomik güce sahip değildir. Ders kitapları genellikle Batı ülkelerindeki üniversiteler veya çeşitli kuruluşlar tarafından basılmaktadır. Bu da Tanzanya'da Batı merkezli bir tarih anlayışının yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Tanzanyalıların kendi tarihini kendi kaynaklarından öğrenememeleri çeşitli

sosyolojik sıkıntılar doğurmaktadır. Sağlık sektöründeki yetersizlikler, halkın bütün sağlık hizmetlerine ücretsiz bir şekilde ulaşamaması diğer büyük problemler arasındadır. Ekonomik sahadaki yetersizlikler toplumu direk etkilemekte ve çeşitli sosyolojik sıkıntılara sebep olmaktadır. Tanzanya'nın büyümesini devam ettirerek ekonomik hedeflerine ulaşması halinde bu problemlerin zamanla çözüleceğini tahmin etmekteyiz. Fakat bu istikrarın devam edip etmeyeceğini zaman gösterecektir. Tanzanya ticaretini incelediğimizde şu tablo karşımıza çıkmaktadır: Altın, kahve, kaju fıstığı, pamuk ihraç edilen ürünlerin başında gelmektedir. Tüketim malları, makine ve ulaşım araçları, endüstriyel hammaddeler ve ham petrol ise ithal edilen ürünler arasında gelmektedir.[74] Hindistan, İsviçre, Güney Afrika ve Çin önde gelen ihracat ortaklarındandır. Ülkenin ithal ettiği malların çoğunluğu ise Hindistan, Güney Afrika, Birleşik Arap Emirlikleri, Çin ve İsviçre'den gelmektedir.[75] Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi Tanzanya'da da Çin her geçen gün varlığını arttırmaktadır. Buna bağlı olarak ülkedeki Çinli nüfusu da artış göstermiştir. Ülkenin şu anki devlet başkanı John Magafuli (d. 29 Ekim 1959) dış yatırımlarda Çin karşıtı bir politika izlemekte ve ülkesinin Çin'in borç batağına sürüklenmemesi için çaba sarf etmektedir. Fakat buna rağmen Çin ülkede varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Ülkede hızlı bir büyüme gerçekleşse de ekonomi hala büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Tarım sektörü istihdamın %80'nini oluşturmaktadır.[76] Hint okyanusuna kıyısı olan Tanzanya'da üç önemli liman bulunmaktadır. Tarihi önemi de bulunan Darüsselam limanın yanında Tanga ve Zanzibar limanları da ülke ticaretinde önemli bir rol üstlenmektedir. Turizmle birlikte ülkede hava yolu ulaşımı da hızla gelişmektedir. Tanzanya Darüsselam, Kilimanjaro ve Zanzibar'da olmak üzere üç tane uluslararası havalimanına sahiptir.

[74] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (05.08.2019)
[75] https://www.britannica.com/place/Tanzania/Economy (05.08.2019).
[76] Armağan, Dünya Siyasetinde Afrika 2, s. 336.

1.2.3. Din

Tanzanya için tartışmalı konulardan biri de dindir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Doğu Afrika kıyılarında dokuzuncu asırdan itibaren İslam'ın yayılışını net bir şekilde görmekteyiz. Bölgeye dışarıdan gelen Müslüman nüfusun göçüyle birlikte de Svahili Medeniyetinin temelleri atılmıştır. Bu medeniyetin en canlı biçimde yaşandığı yerlerden biri de bugün Tanzanya sınırlarına dâhil olan Zanzibar'dır. Yaklaşık bin yıllık bir süreç boyunca İslam kıyı bölgelerden iç bölgelere doğru yayılma göstermiştir. Hatta koloni yönetimlerinin varlığı döneminde dahi bu yayılmamanın devam ettiği ifade edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Tanganyika'ya sırasıyla hâkim olan Almanlar ve İngilizler arasında gerginlik yaşanmış ve her iki taraf karşı tarafı destekleyenlere olumsuz gözle bakmıştır. Bölgedeki iki sömürgeci güç arasındaki bu çekişme İslam'ın yayılışını hızlandırmıştır.[77] Diğer bir ifade ile yüzyıllardır devam eden İslam'ın bölgedeki yayılma süreci yirminci yüzyılda da güçlü şekilde devam etmiştir. İslam'ın bölgede dokuzuncu asırda yayılmasına karşın Hristiyanlık bölgeye on dokuzuncu yüzyılda profesyonel misyonerler tarafından getirilmiştir. Hristiyanlığın bölgede iki yüz yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. İslam ise bölgede yaklaşık bin iki yüz yıllık bir tarihe ve medeniyete sahiptir. Peki, günümüzde Tanzanya'da ne kadar Müslüman yaşamaktadır? Şunu ifade etmeliyiz ki ülkedeki insanların kaçta kaçının hangi dine mensup olduğuna dair son kırk yılda devlet tarafından paylaşılan herhangi bir rakam yoktur. Elimizde yakın döneme ait iki veri bulunmaktadır. Bu verilerden ilki 1957 yılına aittir. Buna göre Müslümanlar, Hristiyanlardan üçte iki oranına fazladır.[78] Bu durumda Müslüman nüfus, Hristiyanların en az iki katıdır. Bu sonuçlardan 10 yıl

[77] Terence O Ranger, " The Movement of İdeas, 1850-1939", I. N. Kimambo- A. J. Temu (ed.), *A History of Tanzania* (Nairobi: East African Publishing House, 1969), s. 179.
[78] Mohammed Saeed, "Islam and Poltic in Tanzania," http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (07.10.2019)

sonra 1967 yılında yani Tanzanya bağımsızlığına kavuştuktan altı yıl sonra yayınlanan sonuçlara göre ise Hristiyanların sayısı %32, Müslüman sayısı %30, yerel dinlere mensup olanların sayısı ise %37'dir.[79] Bu noktada şunu ifade etmek gerekir ki bu kadar kısa bir süre içerisinde böyle ciddi bir demografik değişim mümkün gözükmemektedir. 10 yıllık süreç içerisinde ülkede herhangi bir savaş, kıtlık, soykırım gibi nüfusu büyük oranda değiştirme gücüne sahip olaylar yaşanmamıştır. Tam aksine bu dönem ülkenin bağımsızlığını kazandığı belli bir düzenin oturmaya başladığı bir dönemdir. Ayrıca bu süreç içerisinde Zanzibar gibi nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan bir bölge devletle birleşmiştir. Bu durumda ülkenin tamamındaki Müslüman nüfusta gözle görülür bir artış söz konusu olmalıdır. Tüm bu sonuçlardan yola çıkarak 1967 yılındaki verilerin pek de gerçeği yansıtmadığı sonucuna varabiliriz. O günden sonra devlet tarafından nüfusun dinsel dağılımına ilişkin herhangi bir veri paylaşılmamıştır. Uzun yıllar boyunca dinsel yapının açıklanmaması bu durumun bir devlet politikası haline geldiğini göstermektedir. Devlet tarafından somut veriler açıklanmadığı için nüfusun dini dağılımı hakkında net rakamlar verebilmek mümkün değildir. Bu konuda çeşitli kuruluşlar bir takım veriler paylaşmaktadır. Ayrıca nüfus konusunda bir takım bilgilerin verildiği kitap ve makaleler de tahmin yürütmemizi sağlayacaktır. Diğer taraftan Tanzanya tarihine şahitlik etmiş kişilerin aktardığı bilgiler de önem arz etmektedir. Dolayısıyla nüfus konusunda yorum yapabilmek için elimizdeki tüm verileri değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu konuda yaptığımız çalışmada şu sonuçlara ulaşmış bulunmaktayız:

[79] Mohammed Saeed, "Islam and Poltic in Tanzania," http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (07.10.2019).

Amerikan İstihbarat Örgütü CIA'nin verdiği bilgiye göre nüfusun dinsel dağılımı şu şekildedir: Hristiyanlar: % 61.1, Müslümanlar % 35.2, yerel din mensupları: % 1.8, herhangi bir dine mensup olmayanlar: %1.4, diğer: %0.2.[80]

Britannica Ansiklopedisi ise CIA verilerinin aynısını paylaşır. Buna ek olarak Müslümanlarının çoğunluğunun Sünni olduğunu, Şii nüfusun ise Aga Khan'ın manevi önderliğinde olduğunu belirtir.[81]

İHH vakfının verilerine göre dinsel dağılım şu şekildedir: %38 Müslüman, %30 Hristiyan, %30 Animist, %2 diğer.[82] Yine aynı kaynak tarafından yayınlanan bir çalışmada Müslümanların ülkedeki en büyük dini topluluk olduğunun resmi verilerle de sabit olduğu belirtilip şu rakamlar paylaşılmıştır: %36-40 Müslüman, %30-35 Hristiyan, %30 Animist.[83]

Tanzanya Ulusal Demografik Araştırması'na (Tanzania National Demographic Survey) 1973 verilerine göre; % 40 Müslümanlar, % 38.9 Hristiyanlar, %21.1 Yerel İnanışlar.[84]

1964 yılında yazılan bir makalede, 1962 yılında Tanzanya nüfusunun dokuz milyondan fazla olduğu, Müslüman nüfusun ise iki buçuk milyondan fazla olduğu belirtilmiştir.[85] Fakat bu rakam sadece ana karanın, Tanganyika'nın nüfusudur. Daha sonra devlet, nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Zanzibar takımadaları ile birleşmiştir. Bu durum Müslüman nüfusun ülke içindeki oranını ciddi şekilde arttırmıştır. Bu tabloya bakarsak bağımsızlıktan hemen sonra Müslüman nüfusun ülkenin üçte birinden fazla olduğu sonucuna varabiliriz**.**

[80] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (05.08.2019).
[81] https://www.britannica.com/place/Tanzania/Zanzibar-and-Pemba#ref281809 (05.08.2019)
[82] https://insamer.com/tr/tanzanya_773.htm, 19.09.2019.
[83] Ahmet Emin Dağ, Afrika'da Müslüman Azınlıklar (İstanbul: Pelikan Yayınları, 2015), s. 150.
[84] Mohamed Said, *The Life and Times of Abdulwahid Sykes(1924-1968) The Untold Story of the Muslim Struggle Against Bristish Colonialism in Tanganyika,*(London: Minerva Press, 1998), s. 277.
[85] Mahmud Brelvi, Islam in Afrika(Lahore: Din Muhammedi Press, 1964), s.294.

Ali Mazrui, Afrikalılar isimli kitabında Tanzanya'da Müslümanların sayısının daha fazla olduğunu, Hristiyanların azınlık konumunda olmalarına rağmen daha ayrıcalıklı ve güçlü olduklarını ifade etmektedir.[86]

Biz de saha çalışmamız sırasında bağımsızlık dönemini yaşamış kişilere Müslüman nüfusunu ve statüsünü sorduğumuzda, bize net olarak bir rakam veremeyeceklerini fakat Müslüman nüfusun fazla olduğunu ve Müslümanların sosyo-ekonomik durumunun günümüze kıyasla daha iyi olduğunu söylemişlerdir. Konunun detaylarını tezimizin son kısmındaki röportajlar bölümünde bulmanız mümkündür.

[86] Ali Mazrui, *Afrikalılar*, terc. Yusuf Kaplan(İstanbul: İnsan Yayınları, 1992), s.99.

İKİCİ BÖLÜM: TANZANYA'NIN SİYASİ TARİHİ VE BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL

2.1. Tanzanya Siyasi Tarihi

Tanzanya'nın "yazılan" tarihi ile "anlatılan" tarihi arasında bir takım farklılıklar söz konusudur. Sahadaki tecrübemiz bize iki tarih anlatımı arasında bazı konularda ciddi uçurumlar olduğunu gösterdi. Biz de tezimizde olabildiğince objektif olmaya çalışarak, hakikate ulaşabilmek için her iki tarih anlatımını da dinlemeye ve yazmaya gayret ettik. Tanzanya'nın resmi tarih anlayışı ve batılı kaynaklar genelde aynı tarih perspektifine sahiptir. Tanzanya'nın siyasi tarihi ile ilgili ilk kaynaklar ise genelde Batılı tarihçilere aittir. Alanda en ciddi kaynaklar Cambirdge ve Oxford basımlı kaynaklar olmakla birlikte Dar es Salaam ve Nairobi basımlı kaynaklarda da önemli bilgiler bulmak mümkündür. Tanzanya siyasi tarihinde asıl ayrışma Müslümanların rolleri ile ilgilidir. Almanlara ve İngilizlere yönelik ilk başkaldırılar kimler tarafından gelmiştir? İngiltere'nin varlığı sırasında Müslümanlar ne yapmışlardır? Müslümanlar ülkenin bağımsızlığı için mücadele etmişler midir? Şayet Müslümanlar bağımsızlık için mücadele etmişlerse neden tarih kitaplarında buna yer verilmemiştir? Sykes ailesi başta olmak üzere köklü Müslüman ailelerin bağımsızlıkta rolü var mı? Varsa isimleri neden tarihi kitaplarda anılmamaktadır? Bu ve bunun gibi birçok konu Tanzanya tarihinin henüz aydınlatılamamış kısmını oluşturmaktadır ve bir birine zıt tarih anlayışları tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Tanzanya'nın başka bir tarihi olduğunu ilk kez Darüsselam Üniversitesinde Profesör olan Muhammed Said (d. 1952), *The Life and Times of Abdulwahid Sykes(1924-1968) The Untold Story of the Muslim Struggle Against Bristish Colonialism in Tanganyika a*dlı kitabında dile getirmiş, kitap yayınlandığında büyük yankı uyandırmıştır. Batı'da Afrika çalışmaları alanında uzman birçok düşünür Prof. Said'in çalışmasını başarılı bulmuş

ve Batılı Üniversiteler alanda konferans vermek üzere kendisini davet etmiştir. Prof. Said, çalışmasını Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte çok etkin bir role sahip olan Sykes ailesindeki orijinal belgelere dayandırmıştır. Tanzanya'da bağımsızlık dönemini görmüş Müslümanlar veya onların çocukları da Prof. Said ile aynı tarihi anlatmaktadır. Oysa halkın ve Prof. Said'in anlattığı tarih, ders kitaplarında ya da batılı kaynaklarda geçmemektedir. Burada tarihin aydınlatılması için dönemi yaşamış tanıkların verdiği bilgiler hayati önem arz etmektedir. Dolayısıyla biz de çalışmamızın son bölümünü bu kişilerden bazılarıyla yaptığımız röportajlara ayırdık. Prof. Said, kitabını Abdulwahid Sykes merkezli yazmışken, biz konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sahada mücadele etmiş ve harekete öncü olmuş diğer isimleri de merkeze alarak ve Doğu Afrika tarihinden de perspektifler sunarak yazmaya çalıştık.

2.2. Yakın Siyasi Tarih

Tanzanya, sırasıyla Portekiz, Alman ve İngilizler tarafından kolonileştirilmiştir. Almanya'nın siyasi birliğini sağlaması diğer Avrupa devletlerine göre daha geç olduğu için sömürgecilik yarışında Almanya, Fransa ve İngiltere'nin gerisinde kalmıştır. Bu gerçeği bilen Prens Bismarc (ö. 1898), Almanya'nın pastadan payını alabilmesi için atılımlar da bulunmuştur. Bu çerçevede Doğu Afrika Alman Şirketi kurulmuş ve sahada hegemonyasını genişletmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Doğu Afrika kıyılarında İngilizler ile Almanlar arasında mücadele yaşanmış, bu mücadelenin her iki tarafı da zayıflatması üzerine uzlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmaya göre Tanganyika bölgesi Almanlara, Zanzibar ise İngiltere'ye bırakılmıştır. 1884 ila 1919 yılları arasında bu bölge Urundi ve Ruanda ile birlikte Alman Doğu Afrika'sı olarak yönetilmiştir.[87] 1914 yılında başlayan birinci dünya savaşında Almanların yenilmesi sonucu, Milletler Cemiyeti bünyesinde Tanganyika

[87] Brelvi, Islam ın Africa, s. 293.

bölgesi İngiltere'ye bırakılmıştır. İngiliz yönetimine geçmeden önce Alman koloni yönetimi ile ilgili zikretmemiz gereken bir husus bulunmaktadır. Almanlar Doğu Afrika'da uyguladıkları şiddet politikaları sonucu bölgede olumsuz bir intiba bırakmışlardır. Bugün Tanzanya'da Alman koloni dönemi genellikle olumsuz hatıralarla anılmaktadır. Bu dönemin en dikkat çekici olayı Maji Maji isyanıdır. Müslümanların başını çektikleri bir isyan olması sebebiyle de konumuzu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu süreci kısaca ele almak istiyoruz:[88] Maji Maji isyanı, Tanganyika'da bütün kabilelerin birleştiği tek başkaldırı hareketidir ve bu nedenle ilk geniş çaplı isyan olarak nitelendirilmektedir. İsyanın çıkışında özellikle bazı öncü isimlerin halkı Almanlara karşı örgütlemeleri etkili olmuştur. Bu isimlerin neredeyse tamamı Müslümandır. Abushiri İbn Salim El Haris, Omar Hassan Makunganya gibi isimler bunlardan bazılarıdır. Fakat onların girişimleri yeterli olmamıştır. Dolayısıyla yine bir Müslüman öncü olan Abdallah Kinjeketile Ngwale ve arkadaşları daha farklı bir yöntem izlemişlerdir. 1900'lerin başında, hacdan dönen Abdallah, 'Zemzem her ne niyetle içilirse ona şifadır' hadisinden yola çıkarak zemzem içmek için insanlarla bir araya getirmiş ve bu arada insanları Alman koloni yönetimine karşı örgütlemiştir. Ayrıca bir gün bir başkaldırı olması halinde isyana katılacakları yönünde onlardan söz almıştır. O ve ekibi halkı mağaralarda gizlice eğitmiştir. Belli bir aşamadan sonra açık isyan dönemi başlamıştır. 1905-1907 yılları arasında süren bu mücadele oldukça kanlı geçmiş ve binlerce Tanganyikalı hayatını kaybetmiştir. Örneğin, Alman koloni yönetimi 1906 yılında isyan girişiminin öncüsü olan 57 kişiyi halkın gözleri önünde idam etmiştir. Daha sonra 56 kişi toplu bir mezara gömülmüş, bu kişilerin lideri olan Chief Songea

[88] Hussein Bashir Abdallah El-Hema, *Uislamu Wa Mkwawa Chifu Wa Wahehe*, (Dar Es Salaam: AlBayaan Media Group Company, 2012); Hussein Bashir Abdallah El-Hema, Jıhadi Kuu Ya Majimaji 1905-1907, (Dar Es Salaam: AlBayaan Media Group Company, 2011).

Mbano ise toplu mezarın yakınlarında tek başına gömülmüştür.[89] Bu isyanın bastırılması sürecinde Almanya çok kanlı yöntemlere başvurmuş ve bu olay tarihte Almanların Tanganyika'daki katliamı olarak anılmıştır. Bu isyanda dikkatimizi çeken nokta isyanı başlatan ve insanları örgütleyen isimlerin Müslüman olmasıdır. Dolayısıyla sadece İngilizlere karşı değil Almanlara karşı da başkaldırı hamlesinde de ilk adımı Müslüman liderler atmıştır. Maji Maji isyanının Tanzanya tarihindeki bir diğer önemli noktası ise şudur: Bu isyan hareketinin başarısız olması ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi Tanzanya halkının direniş azmini kırmış ve onları kolonyalizmle mücadele konusunda başka yöntemler bulmaya sevk etmiştir. Bu nedenle İngilizler ile mücadelede silah yerine siyasi yöntemler kullanılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Almanya'nın birinci dünya savaşında yenilmesi üzerine bölge Milletler Cemiyetinin bünyesinde Britanya'ya bırakılmıştır. Britanya bölgeyi "Tanganyika Territorty" adı altında sekiz bölgeye ayırarak yönetmiştir. Bu bölgelerinin tamamının başına ise Londra'dan vali atanmış, vali bölgeyi Britanya adına yönetmiştir. İngilizler, Almanlara göre daha zekice politikalar izlemiş, bölgede halkı doğrudan karşılarına alacak adımlar atmamışlardır. Özellikle bölgedeki İngiliz seyyah, misyoner, araştırmacı ve diplomatik temsilcilerin Londra'ya sundukları raporlar sahadan aktarılan bilgiler ışığında İngiltere bölgede geleceğini tehlikeye atacak adımlardan kaçınmıştır. Örneğin 1950'lerde Doğu Afrika'da milliyetçiliğin yükseldiği, artık koloni yönetimlerinin devem ettirilemeyeceği görülmüş, bunun üzerine belli bir plan dâhilinde Doğu Afrika'daki İngiliz sömürgelerine bağımsızlık verilmiştir. İngiltere bu tutumu ile bağımsızlık sonrasında da sömürgelerinde varlığını sürdürmüş, o ülkelerin kaynaklarını yönetmeye devam etmiştir. Ayrıca İngiliz misyoner okullarında yetiştirilmiş kişilerin devlet kademlerinde üst noktalara

[89] Report on the Fifty Years of Independence of Tanzania Mainland 1961-2011, s. 13.

gelmesi amaçlanmış ve başarılmıştır. Atılan tüm bu adımlar sonucunda kurulan yeni devletler bağımsız olsalar da uluslararası arenada İngiltere güdümünde kalmaya devam etmişlerdir. Doğu Afrika aydınının İngiltere merkezli bir perspektifle büyümesi, ders kitaplarının batılı üniversiteler tarafından yazılması bölgede Londra merkezli bir tarih anlayışının yerleşmesine sebep olmuştur. Öyle ki kimi ders kitaplarında İngiliz sömürge valileri övülmüştür.[90] Tanzanya henüz kendi kaynaklarını kendisi işleyebilen bir ülke değildir. Ülkedeki birçok kaynak Batılı şirketler tarafından işletilmektedir, son yıllarda Çin hızlı bir ilerleme kaydetse de İngiltere'nin hâlen bölgede ciddi bir ağırlığının olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Tüm bu faktörler Tanzanya'daki tarih kitaplarında İngiliz sömürü düzenin görülmemesi ve İngiltere ile çatışmayacak bir tarih anlayışının benimsenmesine yol açmıştır. Kaynaklar ve dönemi yaşayan canlı şahitler ışığında ders kitaplarında anlatılmayan noktalar bu çalışmada aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2.3. Sykes Ailesi ve Abdulwahid Sykes

Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte başat rollerinden ötürü Sykes ailesini ayrıca inceleyeceğiz. Fakat şunu belirtmek istiyoruz ki; Tanzanya'nın bağımsızlığı elbette bir ailenin bir kişinin veya bir grubun çabası sonucu değil, Tanzanya halkının ortak çabası sonucu gerçekleşmiştir. Bu süreçte Müslümanların, Hıristiyanların ve yerel dinlere mensup Tanzanya halkının hep birlikte verdiği bir mücadele söz konusudur. Fakat hareketin öncüsü olmaları açısından Müslümanların konumunun önem arz ettiğini ifade etmek gerekir. Müslüman topluluktan ise bir takım kişi ve ailelerin bu harekette liderliği üstlendikleri bilinmektedir. Bu ailelerin başında Sykes

[90] Werema, J. S. - Rugakingira, K. W, *Form 4 Competence Based Mastering African History,* (Dar es Salaam: Makini Publisher, 2010), s. 65.

ailesi gelmektedir. Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte kritik noktalarda attıkları adımlar ve üstlendikleri roller ile tarihe isimlerini yazdırmış bu ailenin çabaları maalesef Tanzanya tarih kitaplarında veya Batılı kaynaklarda ya geçmemekte veya birkaç cümle ile geçiştirilmektedir. Bu ailenin önemi ve tarihe katkıları anlaşılmadan Tanzanya'nın bağımsızlığını doğru bir şekilde anlamamız mümkün değildir. Bu aile ile ilgili bilgileri bizzat bu alenin fertleri ile yaptığımız görüşmeden elde ettik. Bağımsızlık döneminde Müslüman hareketin öncü isimlerinden Ally Syks'ın eşi Zainab Sykes ile görüştük.[91] Ayrıca Ally Sykes'ın kızı da bize önemli bilgiler aktardı. Sykes ailesinin öyküsünden kısaca bahsetmek istiyoruz:

Tanzanya'nın ana kara olan Tanganyika kısmında yaşayan insanların büyük çoğunluğu Bantu etnik kabilesinden gelmektedir. Fakat Darüsselam'da Bantu kabilesi dışında, Güney Afrika kökenli Zulu kabilesine mensup iki aile bulunmaktadır: Bunlardan biri Abdallah Klesit Sykes (1894-1949) diğeri Efendi Plantan ailesidir. Müslüman bir aile olan Sykes ailesi Güney Afrika'dan göçmüş, kökenleri Mozambik'e dayanan bir ailedir. Ailenin büyüğü Abdallah Kleist Sykes birinci dünya savaşında Alman birlikleri içinde İngilizlere karşı savaşmıştır. Almanlar savaşı kaybetmiş, İngiltere bölgede hâkimiyet kurmuştur. Abdallah Kleist Sykes ordudan ayrılmış bir yerde kâtip olarak işe girmiştir. Bu arada Abdallah Kleist Sykes, Bi Mruguru ile evlenmiş ve üç çocuğu olmuştur. Bu çocuklar (büyükten küçüğe doğru): Abdulwahid (1924-1968), Ally (1926- 2013) ve Abbas (d.1929)'tır. Özellikle Abdulwahid, Tanzanya tarihinde kritik öneme sahip bir kişi olarak sivrilmiştir. Abdulwahid ve kardeşlerinin mücadelesinden tarihi süreç içerisinde bahsedilecektir. Burada Abdallah Kleist Sykes'ın attığı önemli bir adımın üzerinde

[91] Zaineb Syks ile yapılan görüşmeye dair fotoğraflar için Ek-1'e bakınız.

durmak istiyoruz. 1929 yılında Kleist ve yakın arkadaşları African Association (Afrika Birliği)'ı kurmuştur. Bu kuruluş daha sonra Tanganyika African Association (Tanganyika Afrika Birliği) yani kısa adıyla TAA olarak anılacaktır. A. Kleist Sykes'ın genel sekreterliğini yaptığı bu birliğin ilk başkanı Cecil Matola, başkan yardımcısı ise Ramadhan Ali olmuştur.[92] Zira o dönem Tanganyika'daki yasama meclisinde, Afrikalıları Avrupalı bir rahip temsil etmekteydi. Milyonlarca siyahî Afrikalıyı Avrupalı beyaz bir rahibin temsil etmesi elbette oldukça trajikomik bir hadiseydi. Bu durumu sona erdirmek ve Afrikalı nüfusun bizzat Afrikalılar tarafından temsil edilmesi ve toplumdaki sorunların bizzat bu sorunları yaşayanlar tarafından dile getirilmesi için bu topluluk kurulmuştur. Ayrıca 1933'te, Müslümanları tek çatı altında toplayabilmek ve Müslüman tolumun bir bütün olarak hareket edebilmesi için Al Jamiatul İslamiyye fi Tanganyika, (Tanganyika İslam Üniversitesi) A. Kleist Sykes'ın da içinde bulunduğu Müslümanlar tarafından kurulmuştur.[93] Yine aynı dönemlerde Müslüman toplumdaki eğitim eksikliğini gidermek için bir okul inşa edilmek istenmiştir. Fakat okul için yeterli maddi güce sahip olmayan A. Kleist Sykes ve arkadaşları destek için Müslüman ailelerden yardım istemişlerdir. Bu sırada Tanzanya'ya Aga Khan isminde zengin bir Müslümanın göç etmesi üzerine ona gidip yardım istenmiş ve Aga Khan'ın destek vermesi ile okul açılabilmiştir. (Aga Khan grubu hala Tanzanya'nın en zenginleri arasındadırlar ve Aga Khan hastaneleri ülkede zengin kesimin tercih ettiği saygın hastanelerdendir.) Al Jamiatul İslamiyye kurulduktan sonra Müslüman toplumun bilinçlenmesi için aktif bir şekilde çalışmıştır. Jamiatul İslamiyye'nin hutbelerinde imam, Müslümanların İngilizlere karşı birleşmesi yönünde halkı bilinçlendirmiştir.

[92] Competence Based Mastering African History, 60
[93] Mohammed Saeed, "Islam and Poltic in Tanzania," http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (09.10.2019)

Bu durum koloni hükümetinin hoşuna gitmemiş ve okulun kapanmasını istemiştir. Bu durum üzerine okul kapatılmıştır. Ayrıca koloni hükümeti buna benzer bir takım girişimlerle Müslümanların önünü kesmeye çalışmıştır. Burada üzerinde durmamız geren nokta şudur ki; African Association'ın kurulması bağımsızlığa giden süreçte küçük ancak kendisinden sonraki gelişmeleri tetikleyen ilk adım olması açısından oldukça büyük bir adımdır. Çünkü bu topluluk ilerleyen sayfalarda da göreceğimiz gibi ülkeyi bağımsızlığa götüren siyasi partilere taban oluşturmuştur. Ayrıca Al Jamiatul İslamiyye'nin kurulması da Müslüman tolumun bilinçlenmesi, siyasi ve sosyal olaylar karşısında seslerini duyurabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Yani Abdallah Klesit Sykes ve arkadaşlarının bağımsızlığa giden uzun yoldaki ilk adımı attıkları söylenebilir. A. Kleist Sykes aynı zamanda iş dünyasında da Afrikalıları temsil etmek için çabalamıştır. Hayatına birçok proje sığdıran ve tarihte önemli yer edinen kurumların temelini atan A. Kleist Sykes 1949 yılında hayatını kaybetmiştir. A. Kleist Sykes'dan sonra yine bağımsızlık sürecinde adını sıkça anacağımız Abdulwahid Sykes'dan da bahsetmek istiyoruz. Abdulwahid, babası ordudan ayrılıp kâtip olarak işe başladığı sıralarda ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokulu bitirdikten sonra zekâsı ve başarısından ötürü Darüsselam devlet okuluna seçildi. Bu okulda okuması elbette onun geleceği ve iyi noktalara gelmesi açısından son derece önemli idi. Ancak koloni yönetimi babasının geçmişinden ötürü Abdulwahid'i okula almak istememiş bu nedenle yaşını bahane etmiştir. Böylece Abdulwahid bu okula kaydolamamıştır. İlerleyen yıllarda İngilizler ikinci dünya savaşı sırasında kolonilerindeki erkekleri zorla silâhaltına almış ve cepheye göndermiştir. Abdulwahid ve kardeşi Ally Sykes da silâhaltına alınmış ve İngilizler safında cepheye gönderilmiştir. Kleist Sykes ailesi, çocuklarının İngilizler tarafından silâhaltına alınıp İngiliz saflarında savaştırılmasından ötürü büyük üzüntü duymuştur.

İkinci dünya savaşını İngilizlerin kazanması ile cephedeki askerler ve Sykes kardeşler de ülkelerine geri dönmüşlerdir. Abdulwahid ve Ally Sykes'i sadece Tanzanya siyasi tarihinde değil aynı zamanda Kenya siyasi tarihinde de görmekteyiz. Tanzanya'nın bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemlerde, komşu ülke Kenya da bağımsızlık için adımlar atmaktaydı. Her iki ülkenin de İngiliz kolonisi olması, Doğu Afrika'da yer alması ve komşu olması, kimi noktalarda ortak tarihe sahip olmaları ve Svahili dili ve kültürünün her iki ülkede de etkin olması bu ülkelerin yöneticilerinin bir araya gelip iş birliği yapmasına sebep olmuştur. Kenya'da da tıpkı Tanzanya'da olduğu gibi koloni karşıtı bir yapı olan TAGSA kurulmuş ve bağımsızlık için mücadele etmiştir. Tanzanya'daki TANU'ya benzeyen bu yapının güçlenmesi ve bağımsızlık için mücadele etmesi üzerine Tanzanya'daki bazı isimler bu yapı ile iş birliği kurmuştur. Bu kişilerin başında ise Sykes kardeşler gelmektedir. Ally Sykes, Kenya'nın bağımsızlık için mücadele ettiği kritik bir süreçte Kenya'ya gitmiş ve orada koloni karşıtı oluşum olan KAU'ya (Kenya African Union) destek vermiştir. Kenya'da bağımsızlık için mücadele edenler Pan-Afrika kongresi düzenlemek istemişlerdir. Ally Sykes da bu kongreye katılmak istemiş fakat Kenya'daki koloni yönetimi kongreye katılmak isteyen birçok kişiyi engellemiş, Ally Sykes da bu engelden dolayı kongreye gidememiştir.[94] Ayrıca Ally Sykes Tanzanya'nın bağımsızlığında da oldukça önemli roller üstlenmiştir. Ülkeyi bağımsızlığa götüren siyasi hareket olan TANU'nun ilk mali işler sorumlusu olmuş ayrıca TANU kartını düzenlemiştir. Bu bilgilere ilerleyen sayfalarda değinilecektir.

Abdulwahid Sykes da kardeşi gibi Kenya'daki bağımsızlık hareketine destek vermek için bölgeye gitmiştir. Abdulwahid ve Kenya bağımsızlık hareketinin lideri

[94] Mohamed Said, *The Life and Times of Abdulwahid Sykes(1924-1968) The Untold Story of the Muslim Struggle Against Bristish Colonialism in Tanganyika,*(London: Minerva Press, 1998), s. 103-104.

Jomo Kenyatta (1891- 1978) Nairobi'de bir araya gelmiş ve gizli bir görüşme gerçekleştirmiştir. Daha sonra ise Kenyatta ve Tanzanya'daki bağımsızlık hareketi adına Abdulwahid, Steven Mhando ve Dossa Aziz, Tanzanya'nın Arusha kentinde bir araya gelmiştir.[95] Bu görüşmelerde her iki ülkenin öncü isimleri koloni yönetimlerine karşı nasıl mücadele edebileceklerini, neler yapmaları gerektiğini konuşmuşlardır. Bu görüşmeler sayesinde başta Sykes kardeşler olmak üzere Kenyalı temsilciler ile görüşenler Tanzanya'daki mücadelenin yol haritasını belirlemek adına ciddi tecrübeler elde etmişlerdir.

2.4. Darüsselam Liman İşçileri

Tanzanya, İngiltere yönetimine geçince bölgedeki limanlar ve ticari öneme sahip noktalar da İngilizler tarafından yönetilmiştir. Darüsselam limanı ise bölgenin önde gelen stratejik öneme sahip limanlardan biridir. Darüsselam'daki liman işçilerinin çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Limanlarda işçiler düşük ücrete çok kötü şartlarda çalıştırılmıştır. Bu durum ve koloni yönetiminin haksız uygulamaları çeşitli noktalarda küçük çaplı isyanlara sebep olmuştur. Özellikle Müslümanların yoğunlukta olduğu Tanga ve Darüsselam'da çeşitli başkaldırılar yaşanmıştır. [96] Fakat bu başkaldırıların en büyüğü şüphesiz Darüsselam'daki Liman İşçileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Darüsselam'daki Liman işçilerinin maruz kaldığı zor şartlar onları çözüm aramaya yöneltmiş ve Afrikalı bir lider ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Daha önce bahsettiğimiz bir kuruluş olan African Association liman işçilerini desteklemiş bu süreçte onların yanında yer almıştır. Bu birliğin sekreteri Abdulwahid'in babası olduğu için Abdulwahid de bu tür olayların içinde yer almıştır. Abdulwahid seslerini duyurmak isteyen liman işçileri ile irtibata geçmiş ve onlarla

[95] Mohamed Said, " Tanzania-A Nation Without Heroes", https://www.academia.edu/ (13.07.2019).
[96] Mohammed Saeed, "Islam and Poltic in Tanzania," http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (09.10.2019)

gizli bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda 6 Eylül 1947'de grev kararı alınmıştır.[97] Bu grev yaklaşık bir ay sürmüştür. Bu adım İngiliz koloni hükümetine karşı ilk büyük başkaldırı hareketidir. Yaklaşık bir ay sürmesi koloni hükümetinin ekonomisine ciddi zarar vermiştir. Bu başkaldırı üzerine sömürge yönetimi, liman işçileri sendikasının kurulmasını onaylamış ve bunun tesciline izin veren yasaları çıkartmıştır.[98] Kurulan Liman İşçileri Sendikası'na Abdulwahid Sykes genel sekreter olarak seçilmiştir.

Liman İşçileri hareketinin sonuçlarına bakarak şunu ifade edebiliriz ki, işçilerin koloni yönetiminin acımasız şartlarına dur demesi, greve gitme cesareti göstermesi ve bu genel grev sonucunda yasal bir zemine kavuşmaları Tanzanya işçileri ve halkı için şüphesiz önemli bir özgüven kaynağı olmuştur. Zira ilk defa koloni yönetimine karşı örgütlü hareket edilmesi, işçilerin işten çıkarılma tehdidine rağmen başkaldırması Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte oldukça önemli bir mihenk taşıdır. Ayrıca bu işçilerin çoğunun Müslüman olması sebebiyle böyle bir girişim, Müslüman toplumun da ilk defa birlikte hareket etmesi ve aralarındaki iş birliğinin güçlenmesi adına oldukça önemlidir.

Elbette ki bu süreçte elde edilen tecrübeler ilerleyen yıllarda Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte siyasi arenada kullanılmıştır. Bu hareketten sonra beş tane ticari birlik kurulması hareketin yarattığı etki açısından önemlidir. Liman İşçileri hareketinin sağladığı başarılar ve halkın bilinçlenmesine yaptığı katkılar İngiliz koloni yöneticilerini rahatsız etmiştir. Liman İşçileri Birliği 1950 yılında mahkeme tarafından feshedilmiş ve ticari aktiviteleri 1955'e kadar durdurulmuştur.[99] Şunu

[97] Said, The Life and Times Abdulwahid Sykes, s. 60-67.
[98] Mohammed Saeed, "Islam and Poltic in Tanzania," http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (09.10.2019)
[99] The Life and Times Abdulwahid Sykes, s. 77.

ifade etmeliyiz ki Darüsselam Liman İşçi hareketi, 1947'deki grev ve bu durumun yarattığı etki Batılı kaynaklarda ve ülkenin tarih kitaplarında göz ardı edilmektedir. Bu hareket ve bunun yarattığı sonuçlar değerlendirilmeden, ülkenin bağımsızlık sürecini yeterince anlamak mümkün değildir. Ayrıca ülkeyi bağımsızlığa götüren siyasi hareket TANU'nun da kuruluşuna da bu oluşumların temel olduğu bilinmektedir. Bu hareket tarihin anlaşılması açısından kitaplarda hak ettiği yeri bulmalıdır.

2.5. Makerere Koleji

Ülkeler bağımsızlık için mücadele ederken ülkenin nasıl bağımsız olması gerektiği, bağımsızlık sonrası hangi anlayış ve ideolojilerin benimsenmesi gerektiği gibi konular o ülkenin yetiştirmiş olduğu dönemin aydınları tarafından tartışılır ve bu entelektüel kesimin anlayışı ülkenin üzerine kurulduğu temel zemini oluşturur. Tanzanya'nın bağımsızlık sürecini, sonrasını ve günümüz Tanzanya'sının sosyo-ekonomik durumunu ve ülkenin resmi tarih anlayışını ve daha birçok şeyi doğru analiz edebilmek için Makerere Kolejinin incelenmesi önem arz etmektedir. Zira dönemin 'Tanzanya aydınını', Makerere koleji yetiştirmektedir ve daha sonra ülkenin çeşitli önemli noktalarında görev alacak olan birçok isim buradan mezun olmuştur. Dolayısıyla kısaca bu kolejden bahsetmek istiyoruz: 1920 yılında kâtip yetiştirmek için kurulan Makerere koleji, zamanla kendini geliştirmiştir. 1945 yılında bir Üniversiteye dönüşmek için çeşitli yapılanmalara gitmiş ve 1949 yılında Üniversite olmuştur. Makerere kolejine bağlı Tanzanya, Kenya ve Uganda'da çeşitli eğitim kurumları bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu kolejin eğitim masrafları, bu üç devlet arasında bölüştürülmüştür. Her devlet kolejde ne kadar öğrencisi varsa öğrenci miktarınca para ödemekteydi. Örneğin, 1954'te Makerere'de 113 tane Tanganyika'lı

öğrenci bulunmaktaydı. Bunların her birinin hazineye maliyeti 740 paund idi.[100] Bu kolejin en büyük finansörü Britanya idi.[101] Buradan mezun olan öğrenciler ileri düzeyde İngilizce öğreniyor ve Avrupalı aydınların eserlerini okuyordu. İyi derece ile mezun olan kimi öğrenciler ise eğitim için Britanya'ya gidiyordu. 1960 yılında Kampala'daki Makerere Kolej Üniversitesi (Makerere University College), Nairobideki Kraliyet Koleji (Royal College) ve Darüsselam'daki Kolej Üniversitesi'ni (University College) içine alacak şekilde bir Doğu Afrika Üniversitesinin kurulması kararlaştırıldı. 1961'de Darüsselam'da aslında TANU'nun yeni binası olarak tasarlanan bir binada bu üniversitenin hukuk fakültesi açıldı. Bu Julius Nyerere'nin rüyasının gerçekleşmesi anlamına geliyordu. 1963 yılında ise Doğu Afrika Üniversitesi ortaya çıktı ve ilk rektörü Julius Nyerere oldu.[102] Makerere kolejinde yetişen isimlerden biri de ülkenin kurucu devlet başkanı J. Nyerere'dir. Mr. Williams'ın desteği ile burs kazanan Nyerere 1943 yılında koleje girdi. Daha önce de belirttiğimiz gibi ülkenin aristokrat kesimi bu okulda yetişiyordu. Dolayısıyla Nyerere bu okula girince ülkenin elit kesimi ile tanışma fırsatı buldu. Okuldaki gençler ülkenin geleceği nasıl bağımsız olması gerektiği gibi konuları konuşuyorlardı. Nyerere'de bu tür politik tartışmalara şahit oluyordu. 1945 yılında Nyerere kolejden ayrıldı. Father Richard Wals, Nyerere'yi bir süre eğitti daha sonra ona burs desteği sağlayarak onu Britanya'ya gönderdi.[103] Nyerere burada Edingburgh Üniversitesinde eğitim aldı. Yine Nyerere gibi ülkenin bağımsızlığa giden sürecinde adını duyduğumuz Hamza Mwapachu da bu kolejden mezun oldu ve Nyerere ile birlikte çeşitli projelere imza attı. Bu şekilde birçok isim Makerere Kolejinden yetişmiş ve literatürde "Makerere elitleri" olarak adlandırılan bir aristokrat sınıf

[100] Judith Listowel, *The Making Of Tanganyika* (London: Chatto-Windus Ltd, 1965), s.179.
[101] Listowel, The Making of Tanganyika, s.179.
[102] Listowel, The Making of Tanganyika, s.181.
[103] Listowel, The Making of Tanganyika, s. 195-200.

ortaya çıkmıştır. Dönemin en iyi eğitim kurumu olan Makerere kolejinden mezun olmalarından ve iyi derecede yabancı dil bilmelerinden ötürü bu kişiler devletin önemli noktalarında görev almışlardır. Fakat şunu da belirtmemiz gerekmektedir ki Makerere mezunlarının çoğunun Hristiyan ve misyoner olması, iyi görevlerde bulunmaları ve yüksek maaş almaları onların -bir kaçı istisna- sahada mücadele etmelerine veya mücadeleye açıktan destek vermelerine engel olmuştur. Çünkü koloni hükümeti ile çatışmaları onların bulundukları makamları tehlikeye atmaktaydı[104] Dolayısıyla genellikle "sahaya inmekten" çekinmiş, koloni hükümeti ile uzlaşmacı fikirleri benimsemişlerdir. Ayrıca zihni arka plan olarak da Britinaya'ya duyulan hayranlık onlara karşı bir mücadelenin önüne geçmiştir.

2.6. TANU'ya Giden Süreç

Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte atılan kritik adımlardan biri de siyasi parti kurma fikridir. Zira Britanya'ya karşı mücadelenin savaşarak değil sivil yöntemlerle olması gerektiği konusunda ülkede var olan anlayış sonucu bağımsızlık mücadelesi verenler seslerini duyurmak için çeşitli sivil örgütlenmelere gitmişlerdir. Daha önce ele aldığımız Darüsselam Liman İşçileri Hareketi, Al-Jamiaatul İslamiyye ve Tanganyika Afrika Birliği (TAA) bu oluşumların başında gelmektedir. Ancak bağımsızlık gibi politik boyutu daha ağırlıklı bir mesele için sivil tolum kuruluşlarının örgütlenmelerinin de yetersiz kaldığı bir gerçektir. Bu gerçeğin fark edilmesi üzerine bağımsızlık mücadelesi veren kurucu kadro bir siyasi partiye ihtiyaç duyulduğuna karar vermiş ve ülkeyi bağımsızlığa kavuşturacak siyasi parti olan TANU (Tanganyika Afrikan National Union/Tanganyika Afrika Ulusal Birliği) kurulmuştur. Fakat bu oluşumun nasıl kurulduğunu ve kimlerin öncülük ettiğini daha iyi anlayabilmek için TAA ve faaliyetlerini iyi analiz etmemiz gerekmektedir.

[104] Said, The life and Times Abdulwahid, 82-83.

Yukarıda da ele aldığımız gibi Tanganyika African Association (TAA/Tanganyika Afrika Birliği) A. Kleist Sykes ve arkadaşları tarafından kuruldu. Öncülüğünü Müslümanların yaptığı bu hareket zamanla ülkenin farklı kesimlerinden ciddi destek gördü ve teşkilatlandı. Bu teşkilatlanmanın merkezi ise Darüsselam idi. 1950 yılında Abdulwahid Sykes, bu oluşumun genel sekreteri seçildi. TAA çeşitli kollara ayrıldı ve halk tabanında yayılmaya başladı. Özellikle yaptığı toplantılar ve örgütlenmeler ile halkın bağımsızlık konusunda bilinçlenmesine ve örgütlenmesine vesile oldu. Ayrıca bu kuruluşun öncülerinin Müslümanlardan oluşması sebebiyle Müslümanların örgütlenip birlikte hareket etmelerine de katkı sunan bir yapı oldu. Tabi ki şunu da ifade etmeliyiz ki TAA'nın faaliyetleri dönemin koloni hükümetini olukça rahatsız etmiş ve koloni yönetimi bu oluşumun faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Örneğin TAA adına konuşma yapmak için bir araya gelenler polis zoruyla dağıtılmıştır.[105] Zira bu tür açıklamalar ve toplantılar halkta belli bir bilinç meydana getirmekteydi. Ayrıca TAA güçlü bir halk desteğine sahip olmasına rağmen koloni hükümeti TAA'nın temsilcilerini tanımamış ve taleplerini görmezden gelmiştir. Ayrıca koloni valisi uluslararası arenada halkın değil, beyaz azınlığın taleplerini öncelemiştir. Diğer taraftan TAA'nın başkanına basit bir görev vererek onu merkezden uzak bir noktaya atamış başka bir ifade ile sürgüne göndermiştir.[106] Koloni hükümeti bu tür adımlarla halkı korkutmak ve TAA'nın gücünü kırmak istemiştir. Fakat halk arasında hızla yayılan siyasal bilinç ve halkın farklı kesimlerinin bağımsızlık hareketine katılması TAA'yı daha da güçlendirmiştir. Bu süre içerisinde koloni hükümeti sadece TAA'yı değil ülkeyi bağımsızlığa götürecek, halkı bilinçlendirecek bütün adımları bir şekilde engellemeye çalışmıştır. Örneğin, 1952'de koloni hükümeti "Sauti ya Dar es salam"(Darüsselam'ın sesi) adıyla bir

[105] Said, The life and Times Abdulwahid, s.97.
[106] Said, The life and Times Abdulwahid, s.93-95.

radyo istasyonu kurmuştur. Bu radyo istasyonunda, Farnk Yosef Humplink(1927-2007) ve Salum Abdallah özgürlük ve bağımsızlık için şarkılar söylemişlerdir. Frank Humplink tarafından söylenen, "Yes/No" şarkısı bir süre sonra vatansever insanların özgürlük için söylediği bir şarkı haline gelmiş, bağımsızlık talebeni dile getiren bir slogana dönüşmüştür. Bu şarkının çokça dinlenmesi koloni hükümetini rahatsız etmiş bunun üzerine hükümet şarkıyı yasaklamış ve şarkıcıyı tutuklamıştır. Şarkının bütün kopyaları yok edilmiş ve program durdurulmuştur. Bu şarkı Darüsselam'da yasaklanan ilk şarkı olarak tarihe geçmiştir.[107] Bu tür adımlar koloni hükümetinin yükselen bağımsızlık talebeni bastırmaya çalışan adımları olarak tarihteki yerini almıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu tür engellemeler belli bir elit kesimi korkutsa da halkın çoğunluğu bağımsızlık için örgütlenmelere katılmaktan ve çalışmaktan geri durmamıştır.

Julius Nyerere, Makerere kolejinden mezun olduktan sonra 1945 yılında Darüsselam'a gelmiş ve burada Sykes kardeşler ve Dossa Aziz gibi isimlerle toplantılar düzenlemiştir.[108] Bu toplantılarda ülkenin geleceği konuşulmuş, Julius Nyerere de TAA'nın faaliyetlerine katılmıştır. Fakat TAA'nın bir sivil toplum kuruluşu olması sebebiyle yapabileceklerinin sınırlı olduğunu yöneticileri de fark etmiştir. Şüphesiz ülke bağımsızlığa salt bir sivil toplum örgütlenmesi ile gidemezdi. Mutlaka siyasal bir örgütlenmeye ihtiyaç vardı. Bu konuda özellikle bağımsızlık noktasındaki bilinç artınca ve süreç hızlı bir şekilde ilerleyince artık somut bir adım atılması gerektiği düşünülmüştür. 1953 yılının Ocak ayında, küçük bir evde TAA toplantısı yapılmış, Toplantıya Julius Nyerere, Abdulwahid Sykes, Ally Sykes, Dossa Aziz, John Rupia katılmıştır. Bu toplantıda artık şartların elverişli hale geldiği ve TAA'yı bir siyasi organizasyona dönüştürmek gerektiği fikri üzerinde uzlaşılmıştır.

[107] Mohamed Said, " Tanzania- A Nation Without Heroes", https://www.academia.edu/ (13.07.2019).
[108] Listowel, The Making of Tanganyika, s.186.

Yapılan müzakereler sonucunda yeni bir oluşum kurulması isminin de TANU(Tanganyika Afrikan National Union/Tanganyika Afrika Ulusal Birliği) olması kararlaştırılmıştır.[109] Bir yıl sonra 7 Temmuz 1954'te bu durum resmileşmiş, yapılan toplantıda TAA kendini TANU'ya çevirmiş ve Julius Nyerere ilk başkan seçilmiştir. Böylece Tanzanya tarihi için kritik öneme sahip bir kurum olan TAA tarihe karışmış, yerini siyasi bir oluşum olan ve ülkeyi bağımsızlığa götürecek parti olan TANU almıştır. TAA bütün birikimini TANU'ya aktarmış ve siyasi bilinç yolundaki ilk somut basamak böylece aşılmıştır. 1948 yılında TAA'nın otuz dokuz ayrı bölümü ve 1780 üyesi olduğu bilinmektedir. Şüphesiz o dönemin şartlarında bu oldukça kıymetli bir rakamdır. Zira ülke henüz koloni hükümeti tarafından yönetilmektedir ve koloni hükümeti bağımsızlık mücadelesi verenleri çeşitli şekillerde engellemektedir. Buna rağmen TAA ülkede belli bir bilinç yaratabilmiş ve örgütlenme sağlamıştır. TANU kurulunca, TAA'nın bütün üyeleri ve otuz dokuz ayrı bölümün tamamı TANU'ya geçmiştir.[110]

TANU'nun bağımsızlık sürecindeki rolüne geçmeden önce TANU'daki başkanlık meselesine değinmek istiyoruz. Yukarıda da anlatıldığı üzere ülkenin bağımsızlığına giden süreçte atılan bütün kritik adımların tamamında Müslüman toplum öncü bir rol üstlenmiştir. TAA'nın kurucuları da Müslümanlardır. Elbette ki Hristiyan toplum da bağımsızlık mücadelesinde yer almıştır. Müslümanlar ve Hristiyanlar bu konuda birlikte hareket etmişlerdir. Fakat bu noktada şu soru elbette zihinleri kurcalamaktadır: TANU'nun liderliğine neden bu hareketin öncüsü olan Abdulwahid Sykes ve onun gibi hareketin önde gelen Müslüman isimleri seçilmemiştir? Üyelerinin çoğunluğu Müslümanlardan oluşan kritik bir kurumun başına neden Katolik bir Hristiyan seçilmiştir? Tabi bu noktada doğru bir analiz

[109] Listowel, The Making of Tanganyika, s.222-223.
[110] Listowel, The Making of Tanganyika, s.223.

yapabilmek için dönemi iyi okumamız gerekmektedir. Öncelikle toplumun tüm kesimleri için esas olan öncelikli mesele ülkenin bağımsızlığıdır. Hareketin başındaki kişilerin dini aidiyeti veya mezhebinin ne olduğu değil kimin ülkeyi bağımsızlığına kavuşturacağı önemliydi. Müslüman toplum öncülüğünü yaptığı hareketin başına Hristiyan bir liderin gelmesini problem olarak görmemiştir. Bu tür meselelerin tali meseleler olduğunu ülke için esas olanın bağımsızlık olduğuna inanmışlardır. Dolayısıyla bağımsızlık hareketinin öncüsü olan Abdulwahid Sykes, Ally Sykes, Dossa Aziz gibi isimler ülkenin bağımsızlığını elde edebilmesi için Julius Nyerere'ye destek vermiş ve onun toplumda daha fazla tanınması için çabalamışlardır. Julius Nyerere de mücadele boyunca Müslüman dostları ile birlikte hareket etmiştir. Peki, neden Nyerere seçilmiştir? Bunun nedenine dair elde somut veriler olmamasına rağmen bir takım tahminlerde bulunabilmek mümkündür. Her şeyden önce Nyerere'nin çok iyi bir eğitime ve diplomaya sahip olduğunu biliyoruz. Makerere kolejinden mezun olması onu bir adım öne geçirmiştir. Diğer taraftan Nyerere'nin İngiltere'de eğitim almış olması da onu diğerlerinden farklı kılmıştır. Çünkü İngiltere'de tarih ve ekonomi gibi alanlarda eğitim görmüş, siyasi süreçler ve ekoller hakkında ciddi bir perspektife sahip olmuştur. Diğer taraftan İngiltere eğitimli olması sebebiyle İngiliz koloni yönetimi ile daha kolay iletişim kurabilmiştir. İngiliz koloni yönetimi kendi eğitim kurumlarında yetişen birinin öncülüğünde ülkenin bağımsız olmasına daha sıcak yaklaşmıştır. Tüm bu faktörler Julius Nyerere'yi diğer adaylardan farklı kılmıştır. İyi bir eğitime sahip olduğu için ülkenin bağımsızlığına giden süreçte Nyerere'nin hareketin başında olmasında herhangi bir problem görmeyen Müslüman liderler, mücadele boyunca Nyerere'yi desteklemişlerdir. Nyerere de mücadele süresince Müslümanlarla birlikte hareket etmiştir.

2.7. TANU ve Müslümanlar

TANU, kuruluşunu tamamlar tamamlamaz hemen faaliyetlerine başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllar bağımsızlık için somut adımların atıldığı, halkın örgütlendiği ve bağımsızlığa adım adım yaklaşıldığı yıllardı. İşte bu süreçte TANU'nun halk tarafından tanınması ve desteklenmesi noktasında özellikle bir takım kişilerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu kişilerin büyük çoğunluğunun Müslüman olması da konumuz itibariyle ayrı bir öneme haizdir. Elbette ki bu kişilerin tamamını ele almak mümkün değildir, zira birçok isimsiz kahramanın olduğu bir süreçten bahsetmekteyiz. Fakat onlardan özellikle topluma öncülük etmiş, kitleleri etkilemiş birkaçını zikretmek istiyoruz.

Adını çokça duyduğumuz Dossa Aziz bu kişilerin başında yer almaktadır. Zengin ve saygın bir ailenin çocuğu olan Dossa Aziz'e çevresindeki kişiler tarafından "The Bank"(Banka) deniliyordu. Varlıklı bir kişi olmasının yanı sıra çok cömert olduğu ve mal varlığını çekinmeden TANU'nun faaliyetleri için kullanmasından ötürü bu şekilde anılmıştır. Ayrıca Dossa Aziz, Nyerere'nin şahsi kullanımı için bir araç bağışlamıştır. Bu aynı zamanda partinin de ilk araçlarından biridir. Dossa Aziz'in babası Hamza Aziz Darüsselam'daki birçok camiinin kurucusudur. Ayrıca o dönemlerde camilerde elektrik olmadığı için Hamza Aziz, camilere aydınlatma için fenerler almıştır. 1951 yılında vefat edince mirası oğluna kalmıştır. Babasının mirasının neredeyse tamamını TAA ve TANU'nun çalışmaları için harcayan Dossa Aziz, fakir bir insan olarak vefat etmiştir. Maalesef bugün ders kitaplarında veya Batı kaynaklı tarih kitaplarında adını görmek pek mümkün değildir.[111] Adının geçtiği kaynaklarda ise harekete destek olduğu bilgisi dışında Nyerere'ye araba vermesi, mal varlığını ve hayatını bağımsızlık mücadelesine adaması gibi konulara asla

[111]Mohamed Said, " Tanzania- A Nation Without Heroes", https://www.academia.edu/ (13.07.2019) syf.3

değinilmemektedir. Bu bilgileri ancak Mohamed Said gibi cesur tarihçilerden, dönemi yaşamış mücadelenin içindeki kişilerden veya Dossa Aziz'in kendi ailesinden öğrenmek mümkündür.

Idd Faiz Mafongo, TANU'ya katılan ilk 20 kişiden biri idi. Hem TANU'nun hem de Al-Camiaatu'l-İslamiyye'nin finansörlerinden idi. Ayrıca Nyerere'nin Birleşmiş Milletlere gidebilmesi için fon toplamakla görevliydi. [112] Bugün kaynaklarda ismi ya geçmemekte ya da bir iki cümle ile bahsedilmektedir.

Mshume Kiyate, zengin bir balık satıcıydı. O da Dossa Aziz ve Idd Faiz gibi TANU'nun finansörlerinden biriydi. Mal varlığının ciddi bir kısmını bu harekete bağışlamıştır. Tıpkı Dossa Aziz gibi fakirlik içinde hayatını kaybetmiştir. Öyle ki son zamanlarında ilaçlarını dahi alacak parayı bulamamıştır.[113] İsmini kaynaklarda görmek pek mümkün değildir. Yine Hamisi b. Khombo, Mombasa'nın temsilcisi olarak bulunduğu bölgede hem Alman hem İngiliz varlığına karşı çıkmış ve bu konuda halkı örgütlemiştir.[114] Tanzanya bağımsızlığının öncü ailelerinden Sykes ailesinin mensubu Ally Sykes ise TANU kartını düzenleyen isim olarak bilinmektedir. TANU'nun bir siyasi hareket olarak toplumda ve uluslararası arenada kabul görmesi için bir takım düzenlemelerin yapılması gerekmekteydi. Öncelikle kimlerin TANU'nun yöneticileri ve üyeleri olduğunun bilinmesi için bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın farkında olan Ally Sykes tarihte TANU kartı olarak bilinen kartı düzenlemiştir. Bu kartta iki bayrak bulunmaktaydı: Yeşil bayrak ve siyah bayrak. Yeşil barışı temsil ederken, siyah Afrika'yı temsil etmekteydi. TANU'nun üyelerinden her birine bir numara verilerek adlarına kart basılmıştır. Bu

[112] Mohamed Said, " Tanzania- A Nation Without Heroes", https://www.academia.edu/ (13.07.2019) .
[113] Mohamed Said, " Tanzania- A Nation Without Heroes", https://www.academia.edu/ (13.07.2019).
[114] A J Temu, "The Rise and Triumph of Nationalism"", I. N. Kimambo- A. J. Temu (ed.), *A History of Tanzania* (Nairobi: East African Publishing House, 1969), s. 192.

numaralardan ilk dördü şu şekildedir: No:1- Julius Nyerere, No:2- Ally Sykes, No:3- Abdulwahid Sykes, No:4- Dossa Aziz.[115]

1940'larda Arfican Association yoluyla insanları organize eden Ali Juma Ponda, Hassan Suleiman ve Ali Migeyo, TANU'nun Kilimanjaro'daki teşkilatlanmasından sorumlu olan Yusuf Ngozi, dönemin diyanet işleri başkanı Sheikh Hassan bin Amir ve daha niceleri bağımsızlık mücadelesi için ellerindeki tüm imkânlarla mücadele eden Müslüman isimler arasındadır.

Elbette ki Müslüman toplumdan sadece erkeler mücadele etmemiştir. TANU'nun güçlü bir kadın örgütlenmesi de bulunmaktaydı ve yine bu örgütlenmede Müslüman kadınlar ön plana idi. TANU'nun kadın örgütlenmesini incelediğimizde başında Bibi Titi isimde Müslüman bir kadının var olduğunu görmekteyiz. 1954 yılında TANU'ya kaydedilen Bibi Titi, TANU kartına sahip olan ilk kadındır. TANU'ya kadınları kaydetmek için çok çalışan Bibi Titi, Müslüman kadınları örgütlemiştir. 1955'te TANU'nun beş bin kadın üyesi bulunmaktaydı. Bu rakam o zamanki Doğu Afrika dünyası için eşi benzeri olmayan bir durumdu. Onun çabaları sonucu TANU'nun kadın üyelerinin sayısı erkek üyelerini geçmiştir.[116] İlerleyen zamanlarda Bibi Titi, TANU'nun kadın kolları başkanı seçilmiştir.

Diğer taraftan ülke bağımsızlığa giderken halkın doğru şekilde bilgilendirilmesi de büyük önem arz etmiştir. Fakat o dönemde medya organlarının neredeyse tamamı koloni yönetiminin elindeydi. Sadece Tanzanya'da değil Afrika'nın birçok yerinde durum aynıydı. Afrika halkları genel olarak sadece koloni yönetiminin duyurduğu şeylerden haberdar olabiliyordu. Bu da bağımsızlık mücadelelerini olumsuz etkilemekteydi. Dönemin gazeteleri incelediğinde de koloni yönetimi ile

[115]Listowel, The Making of Tanganyika, s. 226.
[116] Listowel, The Making of Tanganyika, s. 268.

çatışmayacak bir üslup benimsemeleri göze çarpan ilk detay olarak karşımıza çıkmaktadır.[117] Tanzanya'da bu durumun değişmesine yönelik ilk girişim Müslümanlardan geldi. Erica Fiah, tamamı koloni yönetiminin elinde olan medya sisteminde ilk değişikliği yapan isim idi.[118] Yine Zanzibar'dan yayın yapan Zuhra isimli gazetenin sahipleri de Müslümanlardı. Bu gazete bağımsızlık mücadelesi boyunca halkı siyasi konularda bilgilendirmiş, koloni hükümetine karşı durmuştur. Ayrıca Nyerere'nin mücadelesi boyunca da hep Nyerere'ye destek vermiştir. Dolayısıyla Tanzanya'nın bağımsızlık hareketinin yanı sıra, ülkenin kendi medyasını da kurabilmesi için Müslüman toplumun verdiği çaba tarihi öneme sahip olmuştur. Yukarıda ismi zikredilen kişilerin tamamı Tanzanya tarihinde eşsiz bir yere sahiptir. Yaşadıkları sürede verdikleri mücadele ile sadece Tanzanya'nın geleceği için umut olmamış, diğer Doğu Afrika ülkelerine de örneklik teşkil etmişlerdir. Fakat bu kişilerin ismini tarih kitaplarında pek görmediğimiz gibi yaşarken de hak ettikleri saygınlığı görememişleridir. Bu ve bunlar gibi birçok isim hayatı boyunca bağımsızlık için mücadele etmiş, şayet maddi imkânlara sahiplerse bunları ülkenin geleceği için harcamaktan çekinmemiş, dönemin koloni hükümetinin kendilerini hedef almasından, işsiz kalmaktan korkmamışlarıdır. Fakat bu isimlerin bir kısmı aşırı fakirlik içinde ölmüş, bir kısmı hayatta iken çeşitli iddialarla gözaltına alınmış veya tutuklanmış kimisi sınır dışı edilmiştir. Yazılan tarih kitaplarında isimlerini ve bağımsızlık yolundaki mücadelelerini ise görmek pek mümkün değildir. Okullarda okutulan tarih kitapları için de aynı durum söz konusudur.[119] Yukarıdaki isimlerden

[117] Dar Es Salaam Times, 14 May 1921; Dar Es Salaam Times 31 March 1920; Dar Es Salaam Times 16 December 1922; The East African Standard, 10 July 1915; E. A. Chronicle, 8 October 1921.
[118] Said, *The Life and Times of Abdulwahid Sykes,* s.176.
[119] Bkz: Perazia Kaloly- Felix Kiruthu, *History for Secondary Schools Form Two,* (Dar es Salaam: Oxford University Press, 2009) ; J. S. Werema- K. W. Rugakingira, *Form 4 Competence Based Mastering African History, (*Dar es Salaam: Makini Publisher, 2010) ; *Advenced Learner's History Forms 5 and 6*, (Dar es Salam: Oxford University Press, 2011) ; Steps in Primary History Pupil's Book 5 For Tanzania (Arusha: Adamson Educational Publishers, 2011); S. Salih, *History for Tanzania Primary Schools Pupil's Book 7,* (Dar Es Salaam:Apex Graphics Publishers, 2012).

bazıları ders kitaplarında geçse de mücadelelerine pek değinilmemektedir. Ülke sanki tek bir kişi tarafından bağımsızlığa kavuşturulmuş gibi bir anlatım mevcuttur. Ülkenin bağımsızlığı tek bir kişi veya tek bir grup tarafından değil, farklı ırk ve inanışlara sahip Tanganyika ve Zanzibarlıların mücadelesi sonucu kazanılmıştır. Fakat bu mücadelede Müslümanların öneminin görmezden gelinmesi oldukça üzüntü vericidir.

2.8. TANU'nun Bölgesel Örgütlenmesi

TANU, bağımsızlığa giden süreci hızlandırmak ve halkı bilinçlendirip kendisine olan desteği arttırmak için güçlü bir bölgesel örgütlenme kurmuştur. İletişim ve ulaşım imkânlarının yetersiz olduğu o dönemlerde bu tür bölgesel örgütlenmeler birlikte hareket edebilmek adına oldukça önemli olmuştur. Bu noktada dört bölgedeki örgütlenmeden bahsetmek istiyoruz.

Dodoma bölgesi, ülkenin iç kesimlerindeki örgütlenme için kritik öneme sahip bir noktada idi. Dodoma'da Makerere mezunu entelektüeller bulunuyordu. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi Makerere koleji mezunları genellikle iyi noktalarda yüksek maaş alan ve Batılı bir anlayışla yetiştirilen kişilerden oluşmaktaydı. Bağımsızlık hareketine destek verseler de işlerini kaybetmemek için koloni hükümetini karşılarına alacak düzeyde herhangi bir adım atmamışlardır. Durum böyle olunca da bu bölgedeki mücadele genelde köylü halk tarafından yürütülmüştür. TANU'nun lideri olan Nyerere Dodoma'ya gittiğinde Hassan Suleyman isminde bir Müslüman onu evinde ağırlamış, halka tanıtmıştır.[120] Bu bölgede de Müslüman halk işlerinden olma pahasına bağımsızlık mücadelesine katılmış ve TANU'ya destek vermiştir.

[120] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s. 191-193.

Güney bölgesindeki örgütlenmenin başında ise Suleiman Masudi Mnonji ve Mohamed Waziri bulunmakta idi.[121] Yine bu bölgede de Müslümanlar harekete öncülük etmiştir.

Batı bölgesindeki mücadelede ise Mavlid Kivurago ve Abdallah Kivurago'nun ön plana çıktığını görmekteyiz. Buradaki mücadele büyük ölçüde göçmen Müslümanlar tarafında verilmiştir. İnsanlar bu bölgede TAA'nın ofisini açmak istemiş fakat koloni yönetimi buna izin vermemiştir. Bunun üzerine önde gelen insanlar dans kulübü olarak gösterdikleri yerde toplanıp bağımsızlık faaliyetlerini yürütmüşlerdir.[122]

Tanga bölgesi ise eğitimli nüfusun olduğu bir bölge idi. Orada da Hamisi Heri, Mwalimu Kihere gibi Müslüman isimler ön plana çıkmaktadır. Sadık Ali Patwa isimli Asyalı-Şii bir Müslümanın da maddi katkılarıyla çalışmalar yürütülmüştür.[123] Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere TANU'nun halk içindeki örgütlenmesinde de Müslümanlar öncü bir rol üstlenmişlerdir.

2.9. Kırılma Noktası: 1958 Seçimleri ve Tabora Konferansı

TANU bir taraftan halk tabanında örgütlenmelerini sürdürürken, diğer taraftan da Tanzanya'nın artık bir koloni yönetimi olarak varlığını devam ettiremeyeceğini, ülkede bağımsızlık için gerekli bilincin oluştuğunu dünya kamuoyuna anlatmaya çalışmıştır. Bu süreçte İngiliz koloni valisi, Birleşmiş Milletlerde halkın taleplerine yer vermemiş beyaz azınlığı öncelemiştir. Bu durum TANU'nun yöneticileri tarafından fark edilmiş ve uluslararası platformlarda taleplerini dile getirmeye çalışmışlardır. Bu süre içerisinde Birleşmiş Milletler bölgeye heyet göndermiş ve bu heyet çeşitli incelemelerde bulunmuştur. İngiltere, Tanzanya dâhil Doğu Afrika

[121] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s.197-199.
[122] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s. 214-215.
[123] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s. 221-229.

ülkelerinde bağımsızlığın artık kaçınılmaz olduğunu, "yumurtanın kapıya dayandığını" fark etmiştir. Dolayısıyla, Britanya ne kadar engellemeye çalışsa da bölge eninde sonunda bağımsız olacaktır. Bu durumda bölgede İngiltere'nin varlığını devam edebilmesi için yumuşak bir geçişle bu ülkelere bağımsızlıkları verilmelidir. Böylece ülke bağımsız olsa da Britanya iş dünyası, diplomasi ve eğitim gibi yollarla bölgede varlığını devam ettirecektir. Dolayısıyla Britanya bağımsızlık sürecinin engellenemeyeceğini görünce bu süreci kontrol edecek adımlar atmıştır. Bu adımların başında da 1958 seçimlerinde konulan şartlar gelmiştir. 1958 seçimleri ülkedeki ilk yarı demokratik seçimdir. Bu seçimde koloni yönetimi ülkeyi üç ırksal yapıya bölmüştür: Avrupalılar, Asyalılar ve Afrikalılar. Buna göre Yasama Kurulu 10 Avrupalı, 10 Asyalı ve 10 Afrikalıdan oluşacaktı.[124] Fakat Afrikalı bir seçmenin oy kullanabilmesi için İngiliz koloni yönetimi üç şart koymuştur. Bunlar:

1- Oy kullanacak Afrikalının 400 poundluk bir gelirinin olması gerekmektedir.

2- Kişi en az 12 yıllık eğitimi bitirmelidir.

3- Belirli bir iş sahibi olmalıdır.[125]

Yukarıdaki şartlar incelendiğinde o dönemde bu şartların Afrikalılar için ne kadar zor olduğu anlaşılmaktadır. Fakat özellikle o günkü Müslüman toplumun bu şartları sağlayamadığını ifade edebiliriz. Zira o dönemde okullar misyonerlerin elindeydi. Müslümanlar çocuklarını bu okullara gönderemiyordu. Müslümanların belli bir süre özgür bir şeklide eğitim-öğretim faaliyetlerine katılamaması, zaman içerisinde eğitimsiz bir Müslüman topluluk meydana getirmiştir. Eğitimsizlik Müslümanların iyi noktalarda iş bulmasını da engellediği için bu da Müslümanların fakirleşmesine yol açmıştır. Böylece Müslüman toplum sistemin dışına itilmiştir.

[124] Brelvi, Islam in Africa, s.296.
[125] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s. 233-234.

Tanzanya'da Müslüman toplum ile Hristiyan toplum arasında güçlü bağlar olduğunu ifade etmiştik. Bu durum Tanzanya'yı bölgesinde bir istikrar merkezi haline getirmiştir. Fakat Britanya bölgeden çekilmeden önce Müslüman ve Hristiyan toplumu birbirinden derin şekilde ayıracak bir fay hattı döşemiştir. Müslüman toplumu eğitimsizleştirerek sistemin dışına itmiş, Hristiyan toplumun ise önünü açarak güçlendirmiştir. Böylece her iki toplum arasında derin uçurumların olması istenmiştir.

Britanya'nın koyduğu şartlar dâhilinde seçime gidip gitmemek TANU üyeleri arasında büyük tartışmalara yol açmıştır. Seçime katılmak istemeyenler, seçime girdikleri takdirde halkı gerçekten temsil edenlerin büyük çoğunluğunun mecliste yer alamayacağını ifade etmişlerdir. Seçime katılmak isteyen taraf ise, bağımsızlık için bu şartları kabul etmekten başka çare olmadığını aksi halde sürecin tıkanacağını belirtmiştir. Yaşanan şiddetli tartışmalar sonucu yapılan oylamada seçime gitme kararı alınmıştır.[126] Aynı seçime United Tanganyika Party/U.T.P (Birleşik Tanganyika Partisi) isimli Avrupa ve Asya sponsorlu bir parti de katılmıştır. Seçimlerin ilk ayağı 1958 Eylülünde, ikincisi 1959 Şubatında gerçekleşmiştir. Seçim sonucunda TANU on Afrika koltuğunun dokuzunu kazanmış ve seçimden büyük bir zaferle ayrılmıştır.[127] Daha sonra 1960 yılında yapılan ve farklı partilerin de katıldığı seçimde TANU yine büyük bir başarı elde etmiş ve Julius Nyerere başbakan olarak atanmıştır.

2.10. Bağımsızlık

Tanzanya için 1958 ile 1960 arası dönem sıklıkla bir takım seçimlerin yapıldığı ve siyasi arenasının belirlendiği süreç olmuştur. Aynı zamanda bu süre

[126] Said, The Times and Abdulwahid Sykes, s. 241.
[127] Brelvi, Islam in Africa, s.296.

Tanganyika'nın uluslararası arenada tanınmaya başlandığı süreçtir. Bu süre içerisinde J. Nyerere ve ekibi Tanzanya'nın bağımsız olabilmesi için uluslararası platformlarda çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Nyerere, New York'taki Birleşmiş Milletler genel kuruluna gitmiş ve Tanganyika'nın bağımsız bir devlet olabilmesi için gerekli zeminin hazır olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan da Birleşik Krallık ile durum müzakere edilmiştir. Koloni anlayışının artık devam ettirilemeyeceğini gören Britanya, kendi içinde yaptığı müzakerelerle 1961 yılında Tanganyika'nın özerkliğini onaylamıştır. Bu tarihten itibaren Tanganyika bakanlar konseyindeki İngiliz valisi ve yabancı üyeler çekilmiştir. Bakanlar konseyinin ismi kabine olarak değiştirilmiş, Yasama Meclisi ise Ulusal Meclis olarak adlandırılmıştır.[128] 9 Aralık 1961 yılında ise Tanzanya İngiliz Milletler Cemiyeti bünyesinde bağımsız bir devlet olmuştur. Daha sonra 1962 yılında yapılan genel seçimlerde Julius Kambarage Nyerere ülkenin ilk devlet başkanı seçilmiştir. 1964 yılında ise ülkenin siyasi tarihi açısından başka önemli bir gelişme yaşanmış, Tanganyika ve Zanzibar takımadaları birleşmiştir. Julius K. Nyerere başkanlık görevini 1985 yılına kadar sürdürmüş daha sonra kendi rızası ile görevini bırakmış ve yapılan genel seçimlerde Ali Hassan Mwinyi ülkenin ikinci başkanı olarak seçilmiştir. Ali Hasan Mwinyi aynı zamanda ülkenin ilk Müslüman başkanıdır.

2.11. Bağımsızlıktan Günümüze Tanzanya'da Müslümanlar

Bağımsızlıktan sonra Müslüman toplumun Tanzanya'daki durumu, bağımsızlıktan önceki durumları kadar ehemmiyet arz etmektedir. Bu çalışma bağımsızlıktan önceki yakın süreci ele aldığı için bağımsızlıktan sonraki süreç konumuzun dışında olmakla birlikte, konun daha iyi anlaşılabilmesi için kısaca ele alınacaktır.

[128] Brelvi, Islam in Africa, s.298.

1961 yılındaki bağımsızlıktan sonra Müslüman toplum, daha önce koloni yönetimi ile mücadeleye odaklanması sebebiyle ertelediği problemleri gündeme almıştır. Bağımsızlıktan sonra Müslüman toplumun ülkede hangi noktada duracağı, haklarının ve sorumluluklarının neler olacağı, Müslüman toplumun ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan geleceği, çocuklarının eğitimi gibi konular önemli meselelerin başında gelmiştir. Bu bağlamda Müslüman toplumun öncü isimleri gecikmeden toplantı yapılması gerektiğini düşünmüş ve bağımsızlıktan bir yıl sonra 1962 yılında Darüsselam'da ilk Müslüman kongresi düzenlenmiştir. Dönemin Tanzanya'sında Müslümanları bir araya getiren en büyük kuruluş EAMWS (East African Muslim Welfare Society/Doğu Afrika Müslüman Refah Derneği) idi. Dolayısıyla düzenlenen toplantılarda ve atılan adımlarda EAMWS her zaman öncü kuruluş olmuştur.1962'de ki Müslüman kongresinde de bu topluluğun ağırlığı hissedilmiştir. Bu kongrede EAMWS çatısı altında bir eğitim kurumunun kurulmasına ve Doğu Afrika'da bir İslam Üniversitesinin inşasına karar verilmiştir. Bundan bir yıl sonra ikinci Müslüman Kongresi düzenlenmiştir. Bu sırada EAMWS Doğu Afrika'da bir İslam Üniversitesi hedefi için İslam ülkeleri ile görüşmeye başlamış ve bu görüşmeler Mısır'ın bu Üniversiteye sponsor olmayı kabul etmesi ile sonuçlanmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda EAMWS ile Tanzanya hükümeti arasında bir takım sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. EAMWS'nin liderlerinden birtakım Müslümanlar çeşitli gerekçelerle tutuklanmış, bazıları başka ülkelere gönderilmiştir. Bu olaylar beraberinde ciddi tartışmalar ve eleştirileri de getirmiştir. EAMWS'nin dönemin devlet teşkilatı ile yaşadığı problemlerin sürdürülebilir olmadığını gören Müslümanlar 1969'da ulusal bir konferans düzenlemiştir.

Bu çalışmalar neticesinde EAMWC tarihe karışmış yerine Tanzanya Müslümanlarını temsilen Bakwata kurulmuştur. Fakat EAMWC'nin neden tarihe

karıştığı, yöneticilerinin neden tutuklandığı yönündeki tartışmalar günümüze dek devam etmiştir. Özellikle bağımsızlıktan hemen sonra kimi Müslümanlara yönelik tutuklama girişimleri günümüzde de Müslüman toplumun devlete yönelttiği eleştiriler arasındadır.

1964 yılında Tanganyika ve Zanzibar birleşmiş ve günümüz Tanzanya devleti ortaya çıkmıştır. Nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Zanzibar takımadalarının anakara ile birleşmesi ile ülkedeki Müslümanların nüfusu genel nüfus içerisinde artış göstermiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi halkın dini aidiyeti konusunda devletin resmi açıklama yapmaması nedeniyle Müslümanların nüfusunun Zanzibarlıların da katılması ile hangi orana yükseldiği bilinmemektedir. Daha önce değindiğimiz, 1967 yılında açıklanan ilk ve son veriye göre Müslümanların oranı %30, Hristiyanların oranı ise %32 yerel dinlerin oranı %37'dir. Fakat bu rakamın Tanzanya gerçeklerini yansıtıp yansıtmadığı konusunda derin endişeler mevcuttur. Diğer taraftan Tanzanya'da Müslümanların siyasal arenada temsili konusunda önemli bir gelişme yaşanmıştır. Ülkenin ilk devlet başkanı olan Julius Kambarage Nyerere 1985 yılında kendi rızası ile görevden ayrılmış, yerine ülkenin ikinci devlet başkanı olarak Ali Hassan Mwinyi geçmiştir. Ülkenin ikinci devlet başkanının bir Müslüman olması Tanzanya demokrasisi ve toplumu adına önemli bir kazanımdır. Tanzanya'da bağımsızlıktan sonra da İslam'ın iç bölgelere doğru yayıldığı bilinmekle birlikte Hristiyanlığın İslam'a oranla daha hızlı yayıldığı yönünde güçlü tahminler bulunmaktadır.[129] Hristiyan toplumun Müslümanlara göre, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan daha iyi bir noktada olması, kiliselerin ve misyoner kuruluşların çok iyi çalışması ve güçlü bir maddi gelire sahip olmaları, Müslüman toplumun eğitim, kültür ve ekonomik sahadaki pasif duruşu, ülkenin

[129] Bkz: Dr. Carl-Erik Sahlberg, *Historia ya Kanisa la Tanzania Kutoka Krapf Hadi Rugambwa,* (Moshi: Safi Publishers, 2014)

entelektüel/elit kesiminin Hristiyanlığa daha yakın olması, bir takım radikal örgütlerin İslam'ın adını kullanarak şiddete başvurmaları gibi etmenlerin Hristiyanlığın yayılış hızını arttırdığı düşünülmektedir. Ancak bu hızın ne kadar olduğu, niteliksel açıdan daha güçlü olan Hristiyan topluluğun niceliksel açıdan da Müslüman toplumdan güçlü olup olmadığı bilinmemektedir. Elbette ki Müslüman toplum da bir toparlanma sürecindedir ve ekonomik ve eğitimsel açıdan ilerlemeye çalışmaktadır. Günümüz Tanzanya Müslüman toplumu mezhepsel açıdan farklılık arz etmektedir. Müslümanların çoğunluğu Sünni olmakla birlikle; Şii, bir miktarda Ahmedi nüfus bulunmaktadır. Şii toplum, Sünni topluma göre daha organize ve birlikte hareket etme kabiliyetine sahip olmakla birlikte, ekonomik açıdan da Şii toplum, Sünni topluma göre daha iyi konumdadır. Ancak Müslüman toplum arasında derin mezhepsel ayrımların bulunmaması, farklı mezheplere mensup Müslümanların birlikte yaşama kültür ve ahlakına sahip olması Tanzanya Müslümanları adına oldukça ümit verici bir tablodur. Aynı şekilde Tanzanya Müslümanları, ülkedeki Hristiyan ve yerel dinlere mensup halk ile de birlikte yaşama kültürüne sahiptir. Tanzanya toplumunda farklı dinlere mensup topluluklar olmakla birlikte halkların bir arada yaşayabilmesi ve güçlü ilişkilere sahip olması dünyanın diğer topluluklarına örneklik teşkil edecek düzeydedir. Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında Tanzanya'da hâlâ Müslümanlar hak ettikleri güce ve saygınlığa ulaşabilmiş değildir ve ülkenin resmi tarih anlayışı Müslümanların Tanzanya tarihindeki rollerini görmezden gelmeye devam etmektedir. Bu durum ülkedeki Müslümanların vicdanlarında derin izler bırakmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RÖPORTAJLAR

Tezimizin bu bölümünde Tanzanya'da saha çalışmamız esnasında görüştüğümüz bazı önemli isimlerden aldığımız ses kayıtları bulunmaktadır. Tezde bulunan ses kayıtları yaptığımız görüşmelerin sadece bir kısmını içermektedir. Saha çalışması süresince birçok kişiyle görüşmekle birlikte maalesef birtakım kişiler çeşitli endişelerle bu görüşmelerin tezde yayınlanmasını kabul etmemişlerdir. Bazı kişiler ise bizlere son derece kritik tarihi bilgiler aktarmış fakat isimlerinin açıklanmamasını istemiştir. Biz de kendilerine saygı duyarak bu görüşmeleri teze almadık veya verdikleri bilgileri tezin çeşitli noktalarında kullanmakla birlikte bu kişilerin isimlerini belirtmedik. Diğer taraftan bazı önemli isimlere ulaşmamıza rağmen çeşitli endişelerle bu kişiler bizimle röportaj yapmayı kabul etmediler. Saha çalışması sırasında yaşanan bir takım aksilikler dolayısıyla da kimi kişilerle röportaj yapamadık. Örneğin, ülke tarihi açısından son derece kritik bir öneme sahip olan ülkenin ilk Müslüman devlet başkanı Ali Hassan Mwinyi'ye ulaştık ve kendilerinden randevu aldık. Görüşmemize sadece yarım saat kala 96 yaşındaki eski devlet başkanın ciddi bir sağlık problemi yaşaması, daha sonra da tedavi için yurt dışına çıkması maalesef bu görüşmenin gerçekleşmemesine sebep oldu. Afrika'da saha çalışmasının yarattığı sıkıntıların da getirdiği bir takım aksilikler bu süreci bizim için oldukça zor hale de getirse de ulaşmayı planladığımız isimlerin büyük çoğunluğuna ulaşmayı başardık. Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir takım endişelerden ötürü bu kişilerin bazılarının isimlerini ve verdikleri bilgileri tezde kullanamadık.

Bağımsızlık mücadelesine destek vermiş on binlerce Müslüman ile görüşmemiz elbette mümkün değildi. Dolayısıyla biz de sadece belirli kriterleri taşıyan kişilerle görüşme gerçekleştirdik. Bu kriterlerin başında Tanzanya'nın bağımsızlığına giden

süreçte aktif rol almış kişiler olmaları veya bu kişilerin yakınları olmaları gelmektedir. Bu şartları taşımayan fakat Tanzanya tarihi ile ilgili alanında öncü eserler yazan ve bu sahada önemli çalışmalar yapan kişilerden bazılarının da ses kayıtlarını teze aktardık. Bağımsızlıktan günümüze 58 yıl geçtiği için o dönemde birebir mücadeleye katılmış isimlerin birçoğu maalesef vefat ettiği için onların yaşayan en yakın akrabalarına ulaşmaya çalıştık. O dönemi birebir yaşayan ve hala hayatta olan Zainab Sykes ve Fatıma Karume'ye ulaştık ve kendileri ile görüşme gerçekleştirdik.

Bu çalışmada toplamda 7 kişi ile röportaj yapılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından bu kişileri tek tek ele almak istiyoruz.

Ali Ponda, Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte harekete destek veren Ponda ailesinin temsilcisi. Kendisi ile aynı adı taşıyan dedesi Ali Ponda Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte ismi öne çıkan harekette öncü olan isimlerden biri.

Zainab Sykes, adını sıkça duyduğumuz Sykes ailesinin bir üyesi, sadece Tanzanya'nın değil, Kenya'nın bağımsızlık tarihinde de ismi geçen Ally Sykes'in eşi.

Fatma Karume, Zanzibar devriminin öncüsü ve ülkenin ilk devlet başkanı Abeid Karume'nin eşi.

Aziz Ali, Dossa Aziz'in kardeşi. Dossa Aziz, bağımsızlık hareketinde yönetim kadrosunda olan bir isim.

Bilal Rehan Waikela, Tabora'da yaşayan bağımsızlık dönemini görmüş yaşamış ve mücadeleye bizzat katılmış bir isim olmakla birlikte ülkenin iç kesimlerindeki durumlara da şahit olan bir isim.

Mohamed Said, dedesi Camiatu'l-İslamiyye'nin kuruluşunda aktif rol almış, İngiliz koloni yönetimine karşı mücadele etmiş bir isim. Kendisi ise bu alanda en yetkin çalışmalara sahip olan akademisyen ve yazar. Mohamed Said, Tanzanya'da Müslümanların İngiliz koloni yönetimine karşı mücadelelerini ve devletin kuruluşundaki desteklerini akademik bir çalışmada ele alan ilk isim olmakla birlikte aynı zamanda Abdulwahid Sykes yaşarken onunla görüşen bir isim.

Hüssein Bashir Abdallah, Tanzanya tarihindeki önemli isyan hareketlerinden biri olan Maji Maji isyanı üzerine çeşitli çalışmaları olan ve konu hakkında kitapları olan bir yazar.

3.1. Röportaj-1

(Muhammed Said)

A: Röportajı Yapan

B: Mohammed Said.

A: Bismillah, İzninizle sesi kaydı alabilir miyim?

B: Tabi, buyurun.

A: Kendinizi ve ailenizi tanıtabilir misiniz?

B: Benim ismim Mohammed Said Salum Abdallah, evliyim ve 4 çocuk babasıyım.

A: Peki, Size Tanzanya yakın siyasi tarihi ile ilgili bir takım sorular soracağım. Öncelikle şunu sormak istiyorum: Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte Tanzanya Müslümanlarının katkısı var mıdır? Varsa nelerdir?

B: Sizi yaklaşık 100 sene önceki Tanzanya tarihine götüreceğim. Tanzanya'nın güneyinde yer alan Mahenge şehrinde bir müze var. Bu müzenin ismi 'Maji Maji' Müzesi. Maji Maji Afrikalıların (Tanganyika'lılar) Almanlarla olan savaşının adıdır. 1905-1907 arasında olan savaştır. Peki, ne olmuştur bu savaşta? Afrikalılar savaşı kaybetmiştir. Bölgenin yıkımı çok ciddi olmuştur ve 62 kadar Afrikalı komutan esir alınmıştır. Hepsi bir mezara gömülmüştür. Onların lideri sonraki gün idam edilerek başka bir mezara gömülmüştür. O komutanlardan biri AbdulRauf Songea Mbanda. Fakat Abdulrauf Müslüman ismi olduğu için yazılarda bulunmaz silmişlerdir. Müslüman isimleri bulamazsınız, Müslüman komutanların isimleri silinip oraya Hristiyanların isimlerini koymuşlardır. Yazdıklarımdan okuduğunuz gibi...

A: Müslümanlar, sömürge güçleri ile nasıl savaşmıştır?

B: Maji Maji savaşını incelemeniz yeterli olacaktır. Bu savaştan bahsetmeden ulusal politikadan bahsedemeyiz. Burada (Maji Maji savaşında) sömürge güçleri ile savaşımız başlamıştır. İngilizler geldiklerinde Almanlara karşı ikinci dünya savaşında galip gelmiştirler. Almanlar mağlup olduktan sonra bu ülke 'zorunlu bölge' olarak İngilizlerin eline geçti. Zorunlu bölge ne demek? Kendimizi (Afrikalılar) yönetebilecek kapasiteye ulaşıncaya kadar İngilizler tarafından yönetilecektik. Ondan sonra İngilizler bağımsızlığımızı verecekti. Bağımsızlık için 1918'de 'African Association' kuruldu. Daha sonra ismi TANU olarak değiştirildi. Bu yeni partinin kurucularından çoğu Müslümanlardı.

A: Müslümanların Julius Nyerere ile birlikte bağımsızlık için mücadele ettiklerini görüyoruz. Peki, bu isimlerden en önemlileri kimlerdir?

B: Nyerere ilk Cumhurbaşkanı bildiğiniz gibi. Onun etrafındaki birçok Müslümanı tek tek kitapta okuyabilirsiniz, (etrafındaki bütün Müslümanları tek tek anlatmak) uzun hikâye, o nedenle burada öne çıkan çok önemli iki kişiden bahsetmek lazım, bunlar Hamza Kibwana Mapachu ve Abdulwahid Sykes. Bunlar harekette idiler.

A: Abdulwahid Sykes'ı kitabınızdan biliyoruz fakat Hamza hakkında detaylar yok.

B: Hamza yazılarda çok geçmiyor fakat size makale vereceğim, her şeyi vereceğim. Bilmediğiniz her şey hakkında referanslar vereceğim ki okumanız kolay olsun ve referanslar kalsın sizde. Beni dinlemenize gerek bile kalmayacak. 1953'te (ülkenin bağımsızlığı konusunda) ne yapalım diye Hamza ve Ali Mnyitanga bir toplantı yaptılar. Siyası parti kurmamız gerekir dediler. O zaman Nyerere yüksek lisans yaptığı Edingburg'dan Tanganyika'ya dönmüştü. Hamza siyasi partiyi yönetebilecek en uygun kişinin Nyerere olduğunu düşünüyordu. Nyerere'nin dışında Chifu Kidana Mwakai'yi isteyenler de vardı. Mwakai, İngilizlere çok yakın olduğundan kendisi bu

teklifi kabul etmemişti. İngilizlerden ayırılarak TAA başkanı ve sonra da 1954'te TANU başkanı olmak üzere, ama kabul etmemiştir. Nyerere bu şekilde güçlenmişti. Nyerere'nin nasıl güçlendiğini görebiliyor musunuz? Çok önemli iki Müslüman sayesinde bu güce sahip olmuştu. Müslümanların hareketi desteklemesi için Abdulwahid Sykes harekete Tanganyika müftüsü Şeyh Hassan İbn Ameiri çağırmıştı. Bu kişi, harekete bizim hareketimiz diyecek ve destekleyecekti. Böylece ülke genelindeki Müslümanların harekete destek vermesi kolaylaşacaktı.

A: Abdulwahid'in hareketteki yeri neydi?

B: TANU kurulurken kendisi TAA başkan vekili idi. Hem TAA'nın başkanı hem de sekreteri idi. Kendisi hem parti başkanı hem de partinin sekreteriydi. Aynı zamanda finansörüydü. Çünkü zengin bir aileden geliyordu. Onun babası Klesit Sykes, 1959'da African Association'nın kurucu sekreteri idi. Bu arada Kleist'in gerçek ismi Abdullah'tır. Fakat onun büyükleri genelde Alman ordusunda idi. Almanlar genelde yeni doğan çocuklara Almanca isim vermişleridir. Mesela, Sheider'ın gerçek ismi Abdullah, Machado'nun gerçek ismi Ramadhan, Kleist'in gerçek ismi Abdullah.

A: Abdulwahid Sykes'ın mücadelesini batı kaynaklarında göremiyoruz, onun hakkında hiç bir şey bulamıyoruz. Neden?

B: Sadece Abdulwahid'in mücadelesini değil bütün tarihi sildirmişler. Uzun hikâye, bağımsızlıktan sonra bu hareketteki dört kişinin tarihini yazmak için karar vermişler. Bunlar Maalim Kihere, Julius Nyerere, Ally Sykes ve Dosa Aziz. Şimdi bağımsızlığımızı aldık sıra kendi bağımsızlık tarihimizi yazmakta demişler. Peki, bunu kim yapacaktı? Bunu en iyi şekilde yapabilen kişi olarak Abdulwahid Sykes kabul edilmiştir. Niye? Çünkü Abduwahid'in babası 1959'da Africa Association kurulduğunda onun kurucu sekreteriydi, bundan dolayı Africa Association'ın önemli

kişilerini çok iyi tanırdı, toplantılara gelirken onları görüyordu. 1933'te partinin binası yapılırken oradaydı. Tarihi yazmak için Abduwahid'in yardımcısı olarak Doktor Cleru seçilmiştir. Abdulwahid, Lumumba sokakta bulunan TANU ofisine aileye ait Afrikalıların bağımsızlık mücadelesini anlatan dokümanlar ile gelmiştir. Fakat görünen itibariyle Nyerere Abduwahid'in yazdıklarını beğenmedi niye? Çünkü Afrikalıların (Tanganyika'lıların) sömürge güçleri ile savaşı 1954'ten önce başlamıştır, Nyerere ise 1954'te TANU'nun başkanıydı, bundan önce mücadelesi yoktur. Bu sebepten Nyerere Abduwahid'in yazdıklarını beğenmemiştir. Abduwahid'in tarihi yazması menedilmiştir, kitap bitirilmemiştir. 1981'de TANU fakat o zamanda CCM olarak bilinen parti TANU'nun verdiği mücadeleleri yazmaya karar vermişti, fakat yazdıkları tarih benim Sykes kitabında geçen tarihten tamamen farklıdır.

A: Darüsselam hareketin merkezi miydi?

B: Hayır, başka birçok yerler vardı, Darüsselam sadece hareketin başlangıç noktasıydı ve hareket ülkenin diğer bölgelerine yayılmıştı. Güney bölgesi Darüsselam'dan hareketin ilk gittiği bölge idi. Bu bölgenin yaşayanlarının çoğunu Müslümanlar oluşturuyordu fakat aynı zamanda orada kilise de çok güçlüydü. Kilisenin hareketi durdurmak için yaptıklarını okumuşsunuz, kitapta okudunuz. Sonra başka bölge ise Tanga Bölgesi, Kuzey bölgesi Kilimanjaro, Orta bölgesi Dodoma, buralarda da hareketi yöneten Müslümanlardı, ondan sonra Batı bölgesi ve Lake bölgesi de vardı.

A: Dedenizi tanıtır mısınız? Onun da hareketin içinde olduğundan bahsettiniz.

B: Salum Abdallah o başlangıcından beri, ilk günden beri hareketin içinde idi. 1947 yılındaki genel greve öncülük etti. O zamanlar demiryolunda çalışıyordu. Genel grev

Tabora'dan başlayıp, Darüsselam'a kadar ülkenin her yerinde yayıldı.1949'da yine genel bir protesto yaşanmıştır. Darüsselam ve Tanganyika Railways'in olduğu her yere yayılmıştı bu genel protesto. Tanganyika bağımsızlığını kazanmadan önce yani 1960'tan bir kaç ay önce yine genel protesto yaşanmıştı. Bu protesto 82 gün sürdü. Bu protesto Kenya'da olan protestoyu takıp etmiştir. Kenya'daki protesto ise 62 gün sürmüştür.

A: Peki Müslümanların katkılarını ve rollerini gösteren herhangi bir belge var mı?

B:Belgeye mi ulaşmak istiyorsunuz? Size referans belgeler verebilirim ancak orijinal belgeler verememem. Orijinal ve gerçek belgeler için devletin arşivlerine gitmek gerekir.

A: Peki kitabınızdaki referanslar devlet arşivlerine mi ait?

B: Hayır, kitabımdaki referansların çoğu Sykes evraklarındandır. Sykes evrakları ise halka herkese açık değil, ulaşılamaz. Yirmi sene önce sadece habercilerin Sykes evraklarına ulaşmasına izin veriliyordu. Habercilerden bir grup televizyonda beni konuşurken gördüklerinden hemen sonra aradılar ve dediler ki Mohammed sizinle röportaj yapmak için bizi ofisinize davet eder misiniz? Sizden, başkalarından hiç duymadığımız şeyleri duyduk, dedim ki istediğiniz zaman gelin ve geldiler. Yaptığımız görüşmeyi videoya çektiler ve belgesel yaptılar. Bizi Sayın Sykes'a götürebilir misiniz, dediler. O zamanda Sayın Sykes vefat etmişti, bundan dolayı, eşine gidip görüşme yapabilir miyiz, dediler. Olur dedim ve Sykes'in eşine gittiler. Sykes'ın eşi hiç bir şeye dokunmamalarını söyledi ziyaretçilere. Herhangi biri Sykes'in evine, kütüphanesine bakabilirdi izin veriliyordu fakat hiç bir şeye dokunmalarına izin verilmiyordu. Benim bile dokunmama, okumama dahi izin verilmedi, bunu kitabımda görebilirsiniz bahsettim. Gözlerimle gördüğüm

Abdulwahid Sykes'in notlarını okumak için ailesi tarafından bana izin verilmedi. Kendi gözlerimle gördüm bazıları uzun el yazmaları idi bazıları kısa. Fakat ben, hayatta iken Abdulwahid Sykes ile görüşmüştüm zaten.

A: Peki aile neden hiç kimseye izin vermiyor?

B: Evet, size anlatacağım, bunun arkasında bir hikâye var. Gerçek olarak konuşursak Sykes ailesi ile Nyerere ailesi arasında olumsuz bir durum var. Mwalimu Nyerere, Sykes ailesine saygı göstermemiştir ve bunu aile hissetmiştir. Mwalimu Nyerere, Sykes ailesinin bağımsızlığa katkılarını itiraf etmemiştir. 1968'te Abdulwahid Sykes vefat ettiğinde cenazesine katılan Mwalimu Nyerere, TANU'nun Svahilce olan gazetesinde (UHURU) ve İngilizce olan gazetesinde (NATIONALIST) Abdulwahid Sykes'in Tanganyika'nın bağımsızlığına olan katkısını ve Nyerere'ye olan desteğini haber yapmamıştır. Söylediğim gibi Abdulwahid Sykes hem entelektüel açıdan hem de finansal açıdan TANU için çok büyük bir öneme sahipti. Buna rağmen TANU'nun gazetelerinde haberi geçmemiştir.

TANU'nun dört tane finansörü vardı bunlar John Rupia, Dossa Aziz, Abdulwahid Sykes ve Ali Sykes. Senelerce bu dört kişi TANU'nun hareketine çok destek vermişlerdir. Bundan önce onların babası (Abdulwahid ve Ali'nin babası) TAA'yı çok desteklemişti maddi destek vermişti. Bu kadar maddi olarak desteklemelerine rağmen yazılmış olan kitaplarda yani TANU'nun sömürgecilere karşı mücadelesinin tarihinde bu kişiler ve Sykes ailesinden hiç bahsedilmemiştir. Bu sebeplerden dolayı Sykes ailesi Nyerere'ye karşı çok kızgınlardır. Bu nedenle kütüphanelerini açmak istemiyorlar.

A: Peki bu kütüphaneler ne zaman açılır?

B: Bilmiyorum, belki torunlarının torunları bu el yazmalarını açabilirler. Bu konuda çok şey yazdım, sevgili kız kardeşim size bütün dosyaları vereceğim.

A: Peki bu mücadeleyi ispatlayabilir miyiz? Müslümanlar sömürge güçleriyle savaşmıştır diyoruz fakat belgelere ulaşamıyoruz nasıl ispatlayacağız bu mücadeleyi?

B: Nasıl mı ispatlayacağız? Benim size söylediklerim bizim tarihimizdir. Bu bizim tarihimiz. Abdulwahid orada, Kleist orada, bu insanlar oradalar. (Yaşadılar ve yaşadıkları tarih verdikleri mücadele herkes tarafından biliniyor.) İlla mezarlarına gitmemiz gerekmiyor. Bu konu hakkında yazdığım kitapta her şeyi açıkladım. Kitabım ilk çıktığında şok yaşanmıştı. The East African Magazine, bu kitabı üç sefer yayımlanmıştır, üç sefer. Cambridge Journal of African History'den üç meşhur Afrika tarihçisi profesörler John Allef, Jonathan Clasper, James Bernnand bu kitabın kritiğini yapmışlar ve bu kritikler üç farklı zamanda The Cambridge Journal of African History dergisinde yayımlanmıştır. Ben övülmek istemiyorum, fakat kitabın kritiğinin The Cambridge Journal of African History dergisinde yayımlanması sıradan bir şey değil, hocalarımın yayınları bile The Cambridge Journal of African History dergisinde geçememiştir. Sadece o değil, Hawai Üniversitesine konuşma yapmak için davet edildim, orada genel konferansta konuşma yaptım. Konuşmadan sonra Tanzanya tarihçisi olan Jonathan bana geldi ve Mohamed bizim programımıza gelmedin ama sizi Northwest Üniversitesine bu konuda halka konuşma yapmak için davet ediyorum, gelir misiniz, dedi. Bu teklifi kabul ettim. Northwest Üniversitesi dünyanın Afrika tarihi alanındaki en iyi üniversitesidir. Orada Edward Monland salonunda konuşma yaptım. Benim yazdığım tarih düzeltilmiş tarih olarak bilinir. Üniversitedeki hocalar nasıl oldu da Nyerere'nin iktidara, güçlü Müslüman desteği sayesinde geldiğini bilemedik, dediler.(Neyerere'nin etrafındaki güçlü Müslüman desteğin bilinmemesi veya bunun göz ardı edilmesinden bahsediyor.) Biz çok

memnun kaldık, sizden hiç kimseden duymadığımızı duyduk dediler. Bağımsızlıktan sonra bu tarih hakkında hiç kimse araştırma yapmak istememiş hiç kimse yazmak istemiş. Bu konuda kitap yazmanız çok başarılı, kitaptaki her şeye katılmıyoruz fakat kitabın başarısı ortada, dediler. James Brennand, 2000 ya da 2001 yılı idi benimle görüşmek için Tanga'ya geldi. Genç ve doktora öğrencisi olan James Bernad'in danışmanı Jonathan idi. Jonathan öğrencisine bana gelmesini ve röportaj yapmasını söyledi. Bernard benim samimi bir arkadaşımdır. Yazdığı her kitapta benim ismim geçiyordu. Ben ona niye beni yazıyorsun, ben ne yaptım ki, dedim. "Muhammed sen çok şey yaptın. Sen olmasaydın bunların hepsini bilemezdim" dedi. Başka ispatlar da var. Nairobi'de Oxford University Press tarafından düzenlenen bir ilkokul kitabı yazım programına davet edildim. Öğrencilerin hem İngilizce hem de ülke tarihini öğrenmeleri için bana bir kitap yazmamı söylediler. Be de kitap yazmıştım. Kitabın ismi The Torch of Kilimanjaro idi. Bu kitap Mwalimu Nyerere hakkında, Onun Tanganyika'nın bağımsızlığı için yaptıkları hakkında. Ondan sonra Afrika biyografisi yazmak üzere New York'a davet edildim. Bu proje Harvard ve Oxford Press tarafından organize edilmiştir. Ben de bu projede Abdulwahid'in biyografisini yazdım. Bu kitap altı cilt ve 2011'de yayınlanmıştır. Aynı zamanda ZMO tarafından Berlin'e bir konuşma yapmak için davet edildim, orada bir ay kalmıştım. Hanımefendi hala kanıt istiyor musunuz? Biz Müslümanlar bağımsızlığımız için mücadele ettik. Verdiğim referanslar, Hawai Üniversitesi, Havard, Oxford Press New Yorkta, Oxford Press Nairobi gibi referanslar verdim. Hala ispat mı istiyorsunuz? Verdiğimiz mücadele Tanganyika'nın bağımsızlığı için...

A: TAA'nın (Tanganika African Assosation) oluşumunda Müslümanların rolleri neydi?

B: TAA 1929'da kurulmuş ve kurucularının çoğu Müslümanlardı. Mzee Bin Sudi, Ali Said Mpima, Zibe Kidasi onlardan, orada bulabilirsiniz çoğunu, sadece iki tanesinin Hristiyan olduğunu düşünüyorum, Selsen Motala ve Raphael Watt.

A: Afrika tarihinde önemli olaylar var, Tabora konferansı, bunlardan biri. Bu konferans ülkenin geleceğinde çok önemli değişikliklere sebep oluyor. Bize bu durumdan bahseder misiniz?

B: Müslümanların seçime katılamaması için İngilizler şartlar koymuşlardır. Müslüman ne seçebilir ne de seçilebilir. Şartlardan ırkına göre oy verme şartı vardı. Avrupalılar Avrupa adayına, Asyalılar Asyalı adayına, Afrikalılar ise Afrika adayına oy verecekti. İkinci şart ise on senelik eğitim görenler aday olabilirmiş ve bu Müslümanlar için zordu çünkü Müslümanların çoğu ilkokul mezunu bile değildi. Diğer şart ise senelik geliri en az 400 pound olanlar oy kullanabilirdi, bu miktar o zamanlar için çoktu. Hiç kimsenin o kadar parası yoktu. Yine de birinin koyulan şartlara uygun ve kabul edilen bir işte çalışması gerekiyordu. Sıradan bir tüccarsanız oy veremezsiniz. Eğer seyyar satıcı olursanız oy veremezsiniz. Müslümanlar hayır dediler bu ayrımcılık ve seçime biz katılamayız, aynı zamanda Müslümanlar da partide çok güçlü idi. Buna rağmen yapacak bir şey yoktu. Eğer seçime katılamıyorsanız ülkeyi nasıl yöneteceksiniz ki? Partiniz seçime katılacak kazanacaksınız ondan sonra yönetim meclisine girebilesiniz. Düşünün ki milletvekili adayı olabilmek için yeteri kadar okuyan bir Müslüman bulunamamıştı. Elbette ki bu durum Müslümanların gücünü kıracaktı. Müftü Hassan İbn Ameir çok ilim sahibi biri olmasına rağmen seçimde ne oy verebilmiş ne kendisi aday olabilmişti.

A: Müslümanların bağımsızlıktan sonraki durumunda ne gibi değişimler oldu?

B: Eğer kitabımınım sonuna bakarsanız orada her şeyi yazdım. Bağımsızlıktan sonra Müslümanlara karşı çok büyük düşmanlık vardı. Bağımsızlıktan hemen sonra 1962'de Müslümanlar birinci kongrelerini yapmışlardır. Kongrenin amacı bütün ülke çapında eğitim verecek merkezleri inşa etmekti. Bu eğitim merkezleri ilkokuldan liseye kadar olacaktı. Bu kongrenin en önemli sonucu Tanganyika'nın ilk üniversitesini inşası idi. Birileri korkmuştu, eğer Müslümanlar üniversitelere gelirlerse…(güçlenirler), kilise de korkmuştu. Müslümanlar üniversite inşa ediyor, ülkenin her yerinde okul açıyordu. Bu Hristiyanları zor durumda bırakacaktı. Eğer o zamanki Müslümanlar yeteri kadar eğitime sahip olsalardı onlarla asla baş edemezlerdi.

A: Kitapta niye Abdulwahid Sykes'i bir daha göremiyoruz?

B: Bağımsızlıktan sonra, birkaç seneden sonra, biliyorsunuz Abdulwahid Sykes siyaseti para kazandıracak iş gibi görmemişti. Dediğim gibi çok zengin aileden gelen biridir. Otuz iki yaşındayken bile pahalı bir arabası, Mercedes Benz arabası vardı. Onun ne kadar güç sahibi olduğu görebiliyorsunuz. Siyaseti para kazandıracak bir iş olarak görmemiştir diğer insanlar gibi. Bazı insanlar siyaset dışına çıkamaz çünkü onlar geçimlerini siyasetten kazanıyorlar.

A: Abdulwahid dışında bağımsızlık için mücadele veren Müslümanlar kimlerdi?

B: 1933'te Tanganyika'da Aljamaat İslamıyya Fii Tanganyika vardı. Ali Mwinyi, Tambwe ve diğer iki kişi ile birlikte Mwapachu'ya gelip Mwalimu Nyerere'yi harekete nasıl alabileceklerinin istişaresini yapmışlardır. Ali Mwinyi, Aljamaat İslamiyya'nin genel sekreteri idi. Müslümanlar her yerde vardı fakat siyasi partinin bir tane olması için hepsi TANU da idiler, çok güçlü idiler. Bu güç nasıl kaybedilmiş? Bazı çevreler ve kilise, Müslümanların ülkeyi yönetecek kapasiteyi

kazanmalarından korkmuşlardır. EAMWS 1968 yasaklandı, bunun yerine BAKWATA kurulmuş bazı Müslümanlar tarafından. (Yani Müslümanların önünü kesmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.)

A: Sorularımız bu kadardı, verdiğiniz cevaplar için çok teşekkür ediyorum.

B: Rica ederim evime geldiğiniz için ben teşekkür ederim.

3.2. Röportaj-2

(Hussein Bashir)

A: Röportajı Yapan

B: Hussein Bashir

A: Bismillah, izninizle ses kaydı alabilir miyim?

B: Tabi, buyurunuz.

A: Bize Maji Maji isyanını anlatır mısınız, ne zaman başladı ne zaman bitti?

B: Maji Maji direnişi veya Maji Maji isyanı 1905'te başladı ve 1907'de sona erdi. Ama Maji Maji direnişine bakmadan önce Afrika direnişinin iki aşaması var. Bunlar; küçük ölçekli direniş ve büyük ölçekli direniş. Maji Maji direnişi Tanganyika'daki en büyük ölçekli direniş ve son direniştir. Küçük çaplı direniş ise, Afrikalıların sömürgecilerin Tanganyika'da gelmelerinden hemen sonra sömürgecilikle savaşmaya karar verdikleri direniştir. Ama neden buna küçük ölçekli direniş deniyor? Çünkü o zamanlar Tanganyika halkı dağınık olarak savaşıyordu, her kabile sömürgecilere karşı diğer kabilelerle birlik olmadan savaşıyordu. Her kabile kendi lideri komutasında savaşıyordu. Fakat büyük ölçekli bir direniş, tüm kabilelerin birleştiği direniştir. Örneğin Maji Maji savaşı. Bu savaşta Müslümanlara odaklandığımız zaman, Müslümanların bağımsızlık mücadelesine ciddi katkısı vardı. Bu insanlara, Tanganyika halkına, Tanganyika kabilelerine bakın. Onların (çoğunluğu) Müslümandı, kabileler Müslümanlarla birlikte mücadele ediyorlardı. Neden Müslümanların yanında yer aldılar, neden direnmeye karar verdiler? Bu sorunun cevabını vermeliyiz. O dönemde Doğu Afrika'daki tüm Tanganyika'yı kontrol eden devlet, Zengibar'ın Zenji İmparatorluğu veya Zenji devleti olarak bilinen

devletti.(Zengibar Sultanlığı) Sultan Seyyid Said, Seyyid Said'den sonra, Majid, ondan sonra da sultan Barghash vardı. Bunlar o dönemin Zenji devletinin sultanlarıydı. Bu Zenji İmparatorluğu, Müslüman bir devletti, bu yüzden Afrikalıların bu sırada çoğu Müslümandı. Bu sömürgecilerin Tanganyika'da sömürgeciliklerini empoze etmelerinden kısa bir süre sonra, Müslümanlar kendi bölgelerinden Almanları çıkartmak için savaşmaya karar verdiler. Abushiri İbn Salim El Haris olarak bilinen kişi ilk direnişçilerden biriydi. Tanga bölgesinden direnişi başlatmıştır, daha sonra Bagamoyo'ya ulaşmış oradan da Dar es Salaam'a gelmiştir. Abushir'in direnişi Dar es selam'da astırılmasıyla sona ermiştir. Bir başka adam da Tanga'dan Bwana Heri idi, bu adam da direnişe devam etmeye karar veren Müslümanlar arasındaydı ve sonuna kadar savaşmıştır. Yine Iringa şehrinde Mkwawa lakabı ile bilinen Abdullah isimli bir direnişçi vardı. Ayrıca Kilwa'da Omar Hassan Makunganya diye bir direnişçi vardı.

Kilwa bölgesinde Almanlara karşı savaşmıştı. O da savaşı kaybetmişti ve Almanlar tarafından idam edilmişti Kilwa Kivinje'de bu küçük çaplı direnişin düşmesinden sonra, 1900'deki insanlar, sadece Müslümanlar değil, Tanganyika'nın halkı Tanganyika'nın Müslümanları, oturup neler yapabileceklerini düşünmeye karar verdiler. 1905 yılında Abdallah Kinjeketile Ngwale, başka bir mücadele yöntemini ortaya çıkarmaya karar verdi. Almanlarla yer altı örgütlenmesi diyebileceğimiz bir yöntemle savaşacaklardı. Geceleri Ngarambe mağaralarında halkı eğitmeye karar verdiler. Bu eğitimi tamamladıktan sonra halk Almanya'ya karşı savaşmaya başladı. Bu savaş 1905'ten 1907'ye kadar iki yıl sürdü. Bu savaş Darüsselam, Lindi, Liwale, Masasi'den tüm Tanganyika kabilelerini kapsıyordu, Tanganyika'nın güney bölgelerinin tümü katıldı. Peki, neden bu savaşa Maji Maji savaşı denmiştir? Abdallah Kinjeketile Ngwale ve arkadaşları Hacdan döndükten sonra buraya geldiler

ve Peygamberimizin sözlerini(Hadis-i şerifi) uygulamaya karar verdiler, Zemzem hangi niyetle içilirse onun devasıdır hadisi şerifini uygulamışlardır. Böylece zemzem suyunu kullanarak sömürgecilere karşı haklatan yardım istediler. Bu eğitimi (Mağaradaki gizli eğitim) tamamladıktan sonra Cihada gidecekleri yönünde halktan söz aldılar. Zemzem suyunun onlara yardım edebileceğine inandıkları için Almanlara karşı savaşmaya karar verdiler. Almanlar çok güçlü olmasına rağmen bu savaş iki sene sürmüştür, bildiğiniz gibi o dönemde Almanya ikinci süper güçtü, birinci süper güç Britanya'ydı. Tanganyika halkı normal silahlarla savaştığı halde bu savaş iki sene sürmüştü, ama yine de Tanganyika Müslümanları savaşı kaybetmiştir. Savaş bittikten sonra Almanlar sömürgeciliğe devam ettiler. Almanlar Tanganyika'yı sömürgeleştirdikten sonra, Müslümanlar başka bir mücadele şekli düşünmeye başladılar, bütün silahları bırakmaya karar verdiler, siyasi mücadeleyi ön plana çıkarmak için tüm silahları bırakmışlardır.

A: Müslümanlar Maji Maji savaşında Almanlara karşı savaştı. Fakat İngilizlere karşı böyle silahlı bir mücadele göremiyoruz. Neden?

B: Almanya, 1890'dan 1895 / 1896'ya kadar Tanganyika'da kurallarını empoze etmeye çalıştılar (sömürgecilik yaptılar), 1896'dan sonra Almanya, 1914-1919 yılları arasında birinci dünya savaşında ve ikinci dünya savaşında kaybetti. Almanya birinci ve ikinci dünya savaşını kaybettikten sonra, o sırada İngilizler zorunlu bölge olarak Tanganyika'yı kolonileştirmeye başladılar. Böylece İngilizler Tanganyika'yı kolonileştirmeye başladıktan sonra Tanganyika halkı İngilizlere karşı savaşmaya karar verdi. Bu sırada Abdulwahid Sykes, Aljamiatul İslamiyya of Tanganyika'yı kurarak bütün Müslümanları bir araya getirmişti. Bu birlik siyasi partiler kurdu. Kurulmuş partiler arasında National Party, Africa Association Party (TAA) ve Tanganyika Association National Union (TANU) vardı. Bu siyasi partileri kuranların

tamamı Müslümanlardı. Yani Müslümanlar sömürgecilerle mücadele etmek için başka yollar aradılar. Bu yol, silahları bırakıp bağımsızlık mücadelesi veren siyasi bir parti kurmaktı. Tanganyika halkı Almanlara karşı çok büyük bir direniş gösterdi fakat birçok insan hayatını kaybetti ve başarısız oldular. Dolayısıyla artık başka bir yola başvurmak gerektiğini düşündüler. Ayrıca Müslümanların İngilizler döneminde silahlarla İngilizlere karşı savaşmalarına siyası durum izin vermemişti, Nasıl? Çünkü bir Milletler Cemiyeti vardı, Milletler Cemiyeti Afrika ülkelerine bağımsızlık vermeye karar verdi, tüm sömürgecileri Afrika'nın bağımsızlığını barışçıl bir şekilde vermeye zorladı. Bağımsızlıklarını savaşmadan, barışçıl bir şekilde özgürce elde eden Hindistan ve Pakistan halkının yöntemini uyguladı, Tanganyika halkı. Hindistan ve Pakistan bağımsızlıklarını siyasal mücadele yoluyla barışçıl bir şekilde başardılarsa, neden bu yöntemi bizde denemeyelim diye sordular kendilerine. Böylece Tanganyika halkı Hindistan ve Pakistan yöntemini kullanmaya karar verdi. Onları bağımsızlıklarına ulaştıracak bir silah, bir mücadele aracı olarak African Association Party, Tanganyika Association Party gibi siyasi hareketler kurdular.

3.3. Röportaj

(Zaineb Sykes)

A: Röportajı yapan

B: Zaineb Sykes

A: Zaineb Hanım, bugün sizlerle Tanzanya'nın yakın siyasi tarihini konuşmak istiyoruz. Bizlere bağımsızlık dönemine dair hatırladığınız, önemli gördüğünüz olayları anlatır mısınız?

B: Bağımsızlığa giden süreçte çeşitli oluşumlar gruplar vardı. Bunların içinde en önemlisi TANU idi. Tabi TANU gibi siyasi bir oluşumdan önce de bir takım kurumlar vardı. Al-Camiiat'ul İslamiyye ve Tanganyika Afrikan Association(TAA) gibi. Daha sonra hep birlikte TANU'yu kurdular. Bu hareketin başında Müslümanlar vardı. İlk adımı abim Abdulwahid Sykes attı. Ülkenin bağımsızlığını isteyen insanları bir araya getirdi ve memleketin geleceği için ne yapmaları gerektiğini konuşuyorlardı. Bunlar hareketin liderleri idi. İçlerinde Müslümanlar da Hristiyanlar da vardı. Mesela Abdulwahid ve Ally Sykes, Dossa Aziz Müslümandı. Nyerere ve John Rupia Hristiyandı. Rupia evimize yakın bir yerde yaşıyordu. Dossa Aziz'in bir kardeşi vardı. O da hareketin içindeydi. Onlar hep birlikte mücadele ettiler. Fakat Abdulwahid Sykes'ın önemi daha ayrıydı. TANU'yu kurma fikri ona aitti. Çünkü artık bağımsızlık için büyük ve güçlü kurumlara ihtiyaç vardı. Gruptaki en eğitimli ve donanımlı kişi Abdulwahid Sykes idi. O ilk başta politika ile ilgilenmiyordu, askerdi. Sykes ailesi dönemin en zengin birkaç ailesinden biriydi. O zamanlar üç türlü hastane vardı: İngiliz hastanesi, Hint hastanesi ve Tanzanya hastanesi. Zengin kesim İngiliz hastanesine giderdi. İsmi Ocean Road'du. Biz de o zamanlar İngiliz hastanesine giderdik. Sykes ailesi zengin ve köklü bir aile idi. Abdulwahid bu ailenin

üyesi olarak saygın ve eğitimli biriydi. Doğal olarak o öncüydü ve onun etrafında toplanıyordu insanlar. Nyerere İngiltere'den döndükten sonra o da bu harekete katıldı. Abdulwahid, bağımsızlık fikrini ilk ortaya atan ve bu yolda adım atalım diye insanları bilinçlendiren ilk kişiydi. Çünkü Abdulwahid, Afrika'daki diğer direniş hareketlerini de biliyor ve onlarla irtibat kuruyordu. Örneğin Kenya'ya gidip geliyor ve orda bağımsızlık mücadelesi verenler ile irtibat kuruyordu. Como Kenyata (Kenyanın ilk Cumhurbaşkanı) ile yakın arkadaş oldular. Orada bağımsızlık mücadelesine şahit oldu ve biz de böyle mücadele etmeliyiz dedi. Bu fikirleri Tanzanya'ya getirdi. İnsanlar bu fikirler etrafında örgütlendi.

A: Peki nasıl örgütleniyorlardı?

B: Darüsselam'ın merkezinde Karyakoo var biliyorsunuz. Orası herkesin buluşabileceği bir yerdi. Aynı zamanda bir ticaret merkezi idi. Stanley sokağında ve Aggrey caddesinde mücadelenin yürütüldüğü ofis vardı. Bizim evimiz Stanley sokağına yakındı. Abdulwahid ise Aggrey sokağında yaşıyordu. İnsanlar orada bir araya geliyorlardı. Planlarını orda yapıyorlardı. Korkmuyorlardı ülkenin geleceğini konuşuyorlardı.

A: Nyerere ile Abdulwahid'in ilişkileri nasıldı?

B: Nyerere'nin evi Musoma'da (Darüselam'a uzak bir yer) idi. Bağımsızlık için mücadele ederken Darüsselam'da ilk zamanlar kalacak yeri yoktu. O nedenle bizim evde kaldı. Abdulwahid, Nyerere'yi birçok kişi ile tanıştırdı. İkisi hareketin başında idi. Abdulwahid ve Nyerere birlikte mücadele ettiler.

A: Bağımsızlık döneminde ülke içinde Müslümanların nüfusunu hatırlıyor musunuz?

B: Tam rakam verememem ama Müslümanların sayısı çok fazla idi %80 civarında. Hristiyanlar %20 civarındaydı.

A: Bağımsızlıktan sonra Müslümanların saf dışı bırakıldığını düşünüyor musunuz?

B: Bu soruya cevap vermek istemiyorum.

A: Müslümanlar, eşiniz Ally Sykes ve Sykes ailesi harekette öncü olmalarına rağmen neden isimleri ders kitaplarında geçmiyor?

B: Bu soruya cevap vermek istemiyorum.

A: 1958 seçimleri ve Tabora konferansında Müslümanların gücünün kırıldığını düşünüyor musunuz?

B: Bu soruya cevap vermek istemiyorum.

A: Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

B: Böyle zor bir konuyu çalışıp tarihi aydınlattığınız için size teşekkür ediyorum. Evimize hoş geldiniz. Aşağıda kütüphanemiz ve döneme ait fotoğraf arşivlerimiz var onları da inceleyip çalışmanıza dâhil edebilirsiniz.

A: Bizleri kabul ettiğiniz için biz teşekkür ederiz.

3.4. Röportaj

(Ali Ponda)

A: Röportajı yapan

B: Ali Ponda

A: Sayın Ali Ponda, Bugün sizlerle Müslümanların Tanzanya'nın bağımsızlığa katkılarını ve tarihi süreci konuşmak istiyoruz. Bizi ağırladığınız için teşekkür ederiz. İzninizle ses kaydı yapacağız.

B: Tabi ki buyurun. Öncelikle böyle bir çalışma yaptığınız için çok memnun olduğumu ifade etmek istiyorum. Siz bir Müslüman olarak Müslüman kardeşlerinizin durumunu araştırmak ve öğrenmek istediniz. Doğu Afrika'daki Müslümanların durumunu yaşadıklarını bildiğiniz takdirde dünyanın diğer yerlerindeki Müslümanların durumunu daha kolay anlayacaksınız. Ayrıca Doğu Afrika'nın durumunu bilince genel olarak dünya dengelerini ve yaşananları daha kolay analiz edebileceksiniz. Allah yardımcınız olsun ve yaptığınız işte Allah size kolaylıklar versin.

A: Teşekkür ediyorum. Sayın Ponda, bize Müslümanların sömürgecilik öncesi durumlarından bahseder misiniz?

B: Müslümanların bu topraklarda yaptığı iki şey var: birincisi, bulunduğu bölgenin halkının hayat standartlarını yükseltmek (bulunduğu bölgeyi zenginleştirmek), ikincisi sömürgeciliğe karşı mücadele etmek. Bu ülkeye Müslümanların çok büyük katkısı var. Çünkü Tanzanya tarihi (Tanzanya'nın kentleşme ve devletleşme tarihi) sahil kenarındaki kentlerden başlıyor. Bilindiği gibi sahil kentleri Müslümanların yaşadığı bölgeler. Orta Doğu'dan, Doğu Afrika'ya göç eden Müslümanlar ilk olarak

okyanus kıyısındaki kentlere yerleşmişlerdir. Burada yöneticilik yapmış, Müslüman yaşayış ve kültürünü öğretmişlerdir. Bu bölgenin önde gelenleri Müslümanlardı. Bu nedenle bağımsızlık sürecini de Müslümanlar yönetmiştir ve ülkemiz bağımsız olmuştur. Orta Doğu'dan göç eden Müslümanlar Zanzibar'a yerleşmiştiler. Orada devlet kurdular, okul açtılar, Müslüman kültürü öğretmeye çalıştılar. İslami yaşantı ve kültür, Zanzibar'dan, Tanganyika'ya özellikle okyanusun kenarındaki şehirlere yayıldı. Müslümanlar yerel kişilerle ciddi ticaret ağları kurdular. Örneğin Kilwe bölgesini ele alalım. Kilwe'de Müslümanlar şehir devleti kurmuş, ticaret yapmıştır. Bu bölgeden ticaret malzemelerini başka ülkelere satmışlardır. Buradaki ilk devlet sistemini Müslümanlar kurdular. Bu devletin askeri vardı, güvenlik sistemleri vardı. Genel olarak Müslümanlar alt yapısı sağlam sistemler kurmuşlardı. Bu nedenle sömürgeciler bu topraklara gelince burayı sömürebilmek için önce bu düzeni bozmaları gerekiyordu. Sömürgecilerin karşısında belli bir yönetim anlayışı ve askeri yapısı olan devlet vardı. Bunu ortadan kaldırabilmek için kendi askeri güçlerini getirip kendi sistemlerini kurmak istediler bu topraklarda. Kilwe bölgesinde savaş çıktı (yani halk onlara karşı direndi), savaşı sömürgeciler kazandılar ve ondan sonra bu bölgeye yerleştiler. Müslümanlar bu bölgeye yaşam tarzı dışında da güzel şeyler getirdiler. Onlardan biri de Svahilice. Elbette Svahiliceyi tamamen Müslümanlar getirdi diyemeyiz. Ama dili araştırınca siz de göreceksiniz. Svahili dilinin oluşumunda Müslümanların büyük katkısı var. Sadece oluşumunda değil, yayılmasında da Müslümanların ciddi katkıları var. Çünkü Müslümanlar ticaret yaparken Svahilice konuşuyorlardı.

A: Sömürgeciler geldikten sonra neler yaşandı, neler değişti?

B: Ben birçok tarih kitabı okuyorum. Genel olarak kitaplardan ve söylenilenlerden şunu anlıyoruz. Sömürgeciler Afrika'ya ilk geldiklerinde burayı çok beğendiler ve

buraya yerleştiler. Yani ilk başta sömürgecilik için değil, buradaki yaşamı sevdikleri için buraya yerleştiler. Ama hedefledikleri şey iyi bir şey değildi. Biz onlara burada yaşama fırsatı verdik. Ama onlar bizimle yaşarken bize darbe yaptılar. Bu topraklarda kendi sistemlerini kurdular. Tarih kitaplarına bakınca şunu görüyoruz: Berlin Anlaşması olarak adlandırılan bir anlaşma var. Avrupalı devletler Berlin Anlaşmasında iki noktada uzlaşıyorlar: Birincisi Afrika'ya gelip buraları sömürmek, ikincisi Müslümanları zayıflatmak. Yani Afrika'da yönetim Müslümanların elinde onlar ise gelip burada Müslümanların elinden yönetimi almak ve burada Müslüman kültürü yok etmek istediler. Onun yerine Hristiyan kültürü yaymayı amaçladılar. Sömürgeci devletler bu amaçlarını gerçekleştirmek için, Müslümanları geri planda bıraktılar ve Hristiyanları ön plana çıkardılar. Tabi Müslümanlar bu düzene karşı mücadele ettiler. Mesela İringa'da yaşanmış bir mücadele var.(Maji Maji isyanı) Burada şef Mkwawa ve Müslüman arkadaşları savaştılar (Almanlara karşı), zalim yönetimi ortadan kaldırmak istediler ama başaramadılar. Müslümanlar gerçekten zor şartlarda yaşıyorlardı. Bu nedenle bağımsızlık için sık sık isyanlar çıkarmışlardır. A: Bize kendi ailenizden ve ailenizin Tanzanya'nın bağımsızlığına katkılarından bahseder misiniz?

B: Biz çocukken bazı şeylere şahit olduk. Ben 1958 yılında doğdum. Tanzanya 1961'de bağımsız oldu. Ben o zamanlar çocuktum ama ailemden bazı kişiler siyasete katıldı. Mesela benim babam bulunduğu yerin temsilcisiydi. Bağımsızlıktan önce babam TANU'ya üyeydi. Onun TANU kartı vardı, o kartı görmüştüm. Bağımsızlığımızı kazanmak ve Tanzanya'yı güçlü bir hale getirmek için babam bağımsızlık hareketine katıldı. Mesela Nyerere bizim bölgeye geldiğinde onu karşılayanlardan biri de benim babamdı. Babalarımızın bağımsızlığa birçok şekilde katkıları vardı. Annelerimiz o zaman bağımsızlık için mücadele eden hareketlere,

toplantılara katıldılar. Mesela bizim bulunduğumuz evlerde anıtlar var. Nyerere UJuji'ye gelince burada Müslüman ailelerin evlerinde kaldı. Bugün o Müslüman evlerde bunun hatırasına anıtlar vardır. Bunlar ailelerimizin bağımsızlık için yaptığı büyük hizmetlerden bazıları.

A: Bağımsızlık için Müslüman din adamları, âlimler neler yapmışlardır?

B: Müslüman öncülerin harekette çok önemli yerleri vardı. Onlar bulundukları bölgelerdeki insanları organize ediyorlardı ve harekete destek vermelerini sağlıyorlardı. Özellikle mücadelenin merkezinde olan şehirler, Bagomoyo, Kilwe, Darüsselam, Tanga, Tabora Müslüman şehirlerdi. Bu bölgeler gelişmiş kentlerdi ve orada bulunanlar eğitimli kimselerdi. Okuyup yazıyorlardı Svahiliceyi ama Arap alfabesi ile yazıyorlardı. Kendilerine ait bir sistemleri ve yaşayış tarzları vardı. Müslüman din adamaları Tanzanya'nın bağımsızlığı için her şeyi yapmaya hazırlardı. Müslüman liderlerin bağımsızlığa neden büyük destek verdikleri açıktır. Çünkü Müslümanlar sömürgeciler tarafından geride bırakılmıştı, zayıflatılmıştı. Âlimler bunu biliyordu. Müslüman öncüler kendi bölgelerinde halk üzerindeki etkilerini kullanarak halkı organize ettiler ve bağımsızlık mücadelesi için halkı ikna ettiler. TANU'yu incelediğimizde şunu görüyoruz: TANU birkaç evre geçiriyor. İlk olarak AA (African Association) olarak işe başlıyor, sonra TAA(Tanganyika Afrikan Association) ismini alıyor. En son TANU'ya dönüşüyor. Bu partinin mensuplarının çoğu Müslümandı. Ayrıca parti liderlerinin çoğu da Müslüman idi. John Kibalon kitabında Hristiyanların bağımsızlık için çok katkıları olmadığını yazmıştır. Çünkü onların bir kısmı sömürgeci devlette çalışıyorlardı. Sömürgeci devlet onlara bağımsızlık hareketlerine katılmayın demiştir. Bu nedenle bağımsızlık için en çok mücadeleyi Müslümanlar vermiştir. Müslüman âlimler sohbet verirken sadece dini konulardan değil siyasi konulardan da bahsediyordu. Bu toplantılar çok önemliydi.

Toplantılara katılanların 3/4' ü Müslüman idi. Bu nedenle Müslüman liderlerin din adamlarının bağımsızlığa katkısı çok büyüktür. Tanzanya'nın bağımsız olabilmesi için halkın hazır olması lazım dediler. Toplumu bu noktaya getirmek için Müslümanlar çalıştılar ve bu noktaya gelince de bir lider olarak Nyerere'yi desteklediler. Müslüman toplum Nyerere'nin hareketin lideri olarak güçlenmesine destek verdi. Nyerere'nin Avrupa'ya gitmesi gerekiyordu. Avrupa'ya gidecek ve Tanzanya bağımsızlık için hazırdır diyecekti. Bu yolculuk için masrafların yarısını Müslüman toplum karşıladı. Diğer yarısı tamamlanamadı paraya ihtiyaç vardı. Diğer yarısını da Doğu Afrika'daki Müslüman Derneği, EAMS (East Africa Muslim Society) karşıladı. Kısaca söylersek Müslümanların bağımsızlığa çok ciddi destekleri olmuştur.

A: Darüsselam'da Liman İşçileri koloni hükümetine karşı bir araya geliyor ve başkaldırıyor. Liman İşçilerinin bağımsızlığa katkıları nelerdir?

B: O dönemki sosyolojik yapıya baktığımız zaman genel olarak hemen hemen her şehirdeki durum aynı. Çalışanlar yani alt tabakada bulunanlar genelde Müslümanlar, yöneticiler Hristiyan idi. İşçilerin katıldığı siyasi partiler vardı. Bu partilerin de çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Dolayısıyla bağımsızlık hareketinde hem Darüsselam'daki hem de farklı yerlerdeki işçilerin büyük katkısı olmuştur.

A: 1958 yılında üçlü seçim olarak adlandırılan bir seçim yapılıyor ve o seçim büyük oranda bağımsızlıktan sonraki süreci şekillendiriyor. Bu seçimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

B: Evet 1958'de yapılan seçimlerde koloni hükümeti Müslümanların lider olmaması için iki şart koydu: Birincisi, para şartı, ikincisi eğitim şartı. Yani halkını temsil edebilmek için paran olması lazım ve eğitimli olmalısın. Fakat burada eğitim

noktasında şu var ki Müslümanlar eğitimliler ama sömürgecilerin okulundan değil başka yerlerden mezunlar. Arapça alfabe kullanıyorlar. Sömürgeciler sistemi değiştirdi ve Latin alfabesini getirdiler. Ayrıca eğitimde Müslümanlara fırsat eşitliği tanımadılar.

A: Müslümanların nüfusunun ne kadar olduğu bilmediğimiz konulardan biri. Siz Müslümanların nüfusu hakkında bir bilgiye sahipseniz bizimle paylaşır mısınız?

B: Tanzanya'nın bağımsızlığını kazandığı dönemde Müslümanların nüfusu %60 civarındaydı. Daha sonra nüfus açıklama geleneğine son verildi. Nüfus istatistiği veren bazı organizasyonlar oldu. Fakat bunlarda hep Hristiyan nüfus daha fazla gibi gösteriliyordu. O nedenle biz devletin tekrar nüfusa dair bilgi paylaşmasını istedik. Fakat devlet Müslüman toplum ile Hristiyan toplum arasında herhangi bir sorun yaşanmaması için şu an açıklama yapmak istemiyor.

A: Şu anki Müslüman nüfusa dair bir tahmininiz var mı?

B: Bilmiyorum herhangi bir tahminim yok.

A: Zanzibar'daki Müslümanların Tanganyika'nın bağımsızlığına katkıları olmuş mudur?

B: Evet, Tanganyika'nın bağımsızlığına Zanzibar Müslümanlarının katkısı olmuştur. Buradaki bağımsızlık hareketine katılanların çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu ve bu Müslümanların bazıları Zanzibar'da eğitim almışlardır. Dolayısıyla Zanzibar'ın bu yönden bir katkısı olmuştur. Ayrıca Zanzibar'da gerçekleşen 1964 devrimi Tanganyika'da planlanmıştı. Bu sebeplerden ötürü Tanganyika ve Zanzibar birçok noktada aynı tarihi paylaşıyor.

A: Koloni yönetimi döneminde Müslüman toplumun bir eğitim problemi var. Tarih kitaplarında pek rastlamadığımız fakat Müslüman topluma uzun süre büyük sıkıntılar yaşatmış olan bu problemden bize bahseder misiniz?

B: Evet, maalesef Müslüman toplumun yaşadığı ciddi bir eğitim problemi vardı. Sömürgeci güçlerin varlığı döneminde Müslümanların okula gidince dinlerini değiştirmeleri gerekiyordu. Ayrıca başka durumlarda vardı. Mesela çocuklar okula gidince onlara domuz eti yediriyorlardı. Bunun için bazı Müslümanlar okula gitmediler. Bazıları ise eğitim almak için okula gittiler ama Hristiyan'mış gibi davrandılar. Aslında içlerinde Müslümanlardı bunu sakladılar. Mesela Tanzanya'daki askeri lider, Robert Mboma, ismine bakınca onun Hristiyan olduğunu düşünebilirsiniz ama o aslında Müslüman. Joseph Kakundas, çok iyi Kuran okuyan bir Müslüman idi. Ama ismi Hristiyan ismi gibi.

A: Tanzanya'nın bağımsızlığında öncü olan Müslümanlardan bazılarının ismini saymanızı istersek kimleri zikredebilirsiniz?

B: Şu isimleri söyleyebiliriz: Müftü Hasan Bilamir, Suleiman Takadir, Sheikh Lamiy, Muhamad Lamiya, Musa Rahani, Bibi Titi Mohamedi, Rashid Kawawa, Zuberi Mtemun, Issa Ponda, Nurdin Husein Abdulwahid Sykes ve daha birçoğu…

A: Bağımsızlıktan sonra Müslümanların durumda ne gibi değişiklikler yaşandı?

B: Müslümanlar Tanzanya'nın bağımsızlığında öncü olmuşlardır. Hristiyanlar ve diğer dinlere mensup Tanzanyalılar da Müslümanlara destek vermiştir. Tanzanya'daki bütün insanların mücadelesi ile bağımsızlık kazanılmıştır. Ama bugün maalesef Müslümanlar hak ettikleri değeri görmüyorlar. Bağımsızlık için her şeyi göze alan ve canını ortaya koyan Müslümanlar var ama onların isimleri kitaplarda geçmiyor. Bu durum biz Müslümanları çok üzüyor. Toplumun diğer kesimleri gibi

Müslümanlar da bu devletin sahibi ve hak ettikleri noktada olmalılar.

A: Sorularımızı büyük bir içtenlik ve samimiyetle cevapladığınız için sizlere teşekkür ediyoruz.

B: Böyle değerli bir çalışma için evime geldiğiniz, ben size teşekkür ediyorum. Allah yardımcınız olsun.

3.5. Röportaj

(Waikela)

A: Röportajı yapan

B: Waikela

A: Kendinizi tanıtır mısınız?

B: Benim adım Bilal Rehan Waikela, 1926'da Tabora'da doğdum. Tabora'da büyüdüm ve şimdiye kadar da Tabora'da yaşadım.

A: Siz bağımsızlık dönemini gördünüz, olaylara bizzat şahit oldunuz. Bize o günlerden bahseder misiniz? Müslümanlar bağımsızlık mücadelesinde neler yaptılar?

B: Öncelikle bu devlet Almanlar tarafından ele geçirildi. Ancak insanlar Almanya tarafından yönetilmek istemedi. Bu durum bir süre böylece devam etti. Nihayetinde Almanlar ve İngilizler bu devlete sahip olmak için savaştılar. Bu savaş Tabora'dan Lalangulu'ya, bazen Kigoma'ya de taşındı. Mücadele sonunda bu devlet İngilizlerin kontrolüne girdi. Büyüklerimizin sömürge altında yönetilmek istemediklerini ve mücadelelerini gördük. Sonra biz de aynı şekilde (sömürge güçlerine karşı) adım attık / teşebbüs ettik. Sonunda büyüklerimizin yolundan gittik. Tanganyika Afrika Birliğini oluşturmak için adım attık.

A: Siz ve kiminler bu mücadelenin içindeydi?

B: Büyüklerimiz, bu siyasi partinin/hareketin başındaki kişiler. Bu partinin ana amacı sömürge yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesi vermekti. Ancak, açık bir şekilde mücadele etmedik, çünkü devleti (Birleşmiş Milletler) İngilizlere vermişti. Biz devleti nasıl yöneteceğimizi öğrenene kadar İngilizlerde kalacaktı. Biz bağımsızlık

için burada mücadele ederken, aynı zamanda Darüsselam'da Abdulwahid Sykes gibi başka gençler de vardı.

A: Bize TAA'nın oluşumundan bahseder misiniz?

B: TAA 1929'da kuruldu, ancak şiddetten (ikinci dünya savaşından) sonra partinin faaliyetleri durduruldu. TAA, bölgesel olarak büyüdü, açıkçası ben TANU'nun kuruluşuna kadar her şeyi size anlatmak istiyorum. Bir bölgeden diğer bölgeye uzandı. Tabora ve Dodoma bölgelerinde TAA vardı. Liderler tek bir parti kurma fikrinde birleşene kadar, her bölgenin kendi lideri vardı.

A: Bu noktaya gelmeden önce, Tabora ve Dodoma gibi her bölgede TAA örgütlenmesi var mıydı?

B: Kigoma ve diğer bölgeler dâhil hemen hemen her bölgede başındaki liderlerle birlikte TAA örgütlenmesi vardı.

A: Peki şunu sormak istiyorum. Bölgesel örgütlenmelerin başındaki liderler Müslüman mıydı yoksa Hristiyan ve Müslüman karışık mıydı, Hatırlıyor musunuz?

B: Liderlerin birçoğu Müslümandı, hatta hiç Hristiyan yoktu. Daha sonra, 1929'da savaş geldi. 1937, 1939'da şiddet 1942'ye 1943'e kadar savaşı tetikledi. O esnada TAA'nın faaliyetleri durduruldu. Ayrıca önde gelen liderlerinden bazıları tutuklandı.

A: Tutuklanan liderlerin kimler olduğunu hatırlıyor musunuz?

B: Evet, Darüsselam'daki üyelerinin çoğu tutuklandı. Özellikle de aktif üyelerinden biri Abdulwahid Sykes. Bu tutuklamalardan sonra TAA aktif olamadı.

A. Savaş 1942-1943'e kadar mıydı?(İkinci dünya savaşını kast ediyor.)

B. 1943 savaş durdurdu.

A. TAA da faaliyetlerini durdurdu mu?

B: 1942-1943 yılında TAA üyeleri savaştan döndü. Döndüklerinde gittikleri ülkeden getirdikleri yeni fikirlerle döndüler. Tüm mücadele edenlerin bir araya gelmesi ana amacı vardı. Sonra ülke çapında bir toplantı çağrısı yaptılar. Bağımsızlığı kazanmak için tüm bölgeleri bir araya toplama fikri ile toplandılar. Tüm bölgelerden gelen TAA liderlerin toplantısı Darüsselam'da düzenlendi. Toplantıya katılan liderlerin çoğu Müslüman idi. Zaten TANU fikri Abdulwahide ait. Savaş başlamadan önce (ikinci dünya savaşı) Tanga bölgesinden bir heyet bağımsızlık müzakerelerini görüşmek üzere Birleşmiş Milletler ile görüşmeye gitti. Bu delegeler bir veya iki kez bağımsızlığı müzakere etmek için Birleşmiş Milletlere gitmek zorunda kaldılar. Fakat BM, müzakerelere katılanların tamamı Müslüman olduğu için bağımsızlık verilmeyeceğini söyledi. (Tanganyika'da) iki büyük din olduğu için bu sadece Müslümanların değil, her iki dinin üyelerinin beraber BM'ye gitmesini söylediler. Bu nedenle TANU'yu oluşturmak için TAA'nın farklı yerlerde toplantı yapması gerekti. Her iki dinin üyelerini tek çatı altında toplama gereksinimini yerine getirmek için 1954'te TANU kuruldu. TAA'nın dağılmasının sebebi buydu (yani TANU'yu kurmak). TANU'nun tüm kadın ve erkek üyeleri vardı. Arşiv fotoğrafları evde var. Fakat bazı resimleri çalındı. Daha sonra TANU, BM'ye bağımsızlık görüşmeleri için heyet gönderdi. Bu sefer her iki dinden katılımcı olduğu için BM onları dinledi ve Tanganyika'ya temsilci göndereceği konusunda söz verdi. Delegeler döndükten sonra BM temsilcilerini gönderdi. BM temsilcileri ikinci gelişlerinde doğrudan Tabora'ya gelmişlerdi. Burada Tabora'da eskiden evimin arkasında bir Alman mağazası varmış. Tüm BM üyeleri PC'ye(Provincial Commissioner) gitmekten vazgeçtiler. Çantalarıyla geldiler ve tam burada evimin arkasındaki dükkânda

kaldılar. Orada eskiden bir demiryolu varmış. BM'nin temsilcileri eşyalarını doğrudan buraya kadar getirdikleri için geldiklerinden emindik.

A: Provincial Commissioner ne anlama geliyor?

A: İl Komiseri anlamına gelir. Böylece heyetin gelmekte olduğunun farkına vardık. Tabora'da sekreterlik ve Başkanlık yürüten bir adam vardı, O adam, burada kentte düzenlediğimiz büyük toplantımıza getirmek için tren merkezindeki BM'nin temsilcileri almaya gitmişti. Ancak, bu üyelerin kendilerinden kaynaklanan bazı sebeplerle toplantımıza gelemeyeceğini söylendi. İsterse, İl Komiserliğinde yapılabilecek ortak bir toplantıya katılmak için hazırlık yapılabileceğini söyledi. Tabora'daki sekreter sessizce geldi ve TANU üyelerine herhangi bir şey demedi. Ona sorduk ama cevap vermedi sonunda BM'nin temsilcileri ile görüşmek istediğimi belirten bir mektup yazdırdım. Mektubu yazan kişi, BM üyelerine ulaşamayacağımı düşünüyordu. Ama ben varış yerlerine gittim ve İlçe Komiserliğinin gelip onları alacağı bir ağacın altında oturdum, böylece onlarla tanışabilecektim. İlçe Komiserliği onları almaya geldiğinde polis beni takip etti ve BM üyeleriyle görüşmemi engelledi. Ancak delegeler onlarla tanışmama ve mektubu sunmama izin verdi. Konuştuk ve beni istasyonda Paşa ile tanıştırdı. İl başkanlığına gittim ve toplantı olup olmayacağını sormaya mı geldiniz dedi. Toplantıya katılmayacaklarını söyledi. Koşarak TANU ofisine gittim ve onlara BM delegelerinin hazırladığımız toplantıya gelmeyeceklerini, muhtemelen ancak orada, onları takip edip onlarla konuşabileceğimizi bildirdim. Gittiler ve BM'nin temsilcileri ile konuştular. Toplantı bittiğinde BM heyeti ayrıldı. (Konuşmacı burada kendisinin ve Tabora'daki diğer Müslümanların bağımsızlık talebi konusunda BM üyelerine ulaşmak için harcadıkları çabayı anlatıyor.)

A: Darüsselam'daki TANU üyeleri de buraya geldi mi yoksa sadece Tabora'daki üyeler mi katıldı toplantıya?

B: (Sadece Tabora'daki üyeler katıldı) Aslında bu toplantının bir sır gibi Darüsselam'dan saklandığını düşünüyorum. BM temsilcileri ülkelerine döndükten sonra, bağımsızlık hareketleri güçlü şekilde devam etti. Bu, 1960'ın iç bağımsızlığını ve 1961'in komple bağımsızlığını ateşledi.

A: Abdulwahid Sykes'i tanıyor musunuz? Bağımsızlık hareketine katkıları var mıdır? Varsa nelerdir?

B: O zamanlar benim kadar genç bir adamdı, o savaştan dönünce bağımsızlık mücadelesine katıldı. Liderliğe gelince de aynı mücadeleyi devam ettirdi. TAA partisini Adbulwahid Sykes organize etti.

A: TAA'yı mı TANU'yu mu?

B: Önce TAA'nın başkanı oldu daha sonra TANU'nun. Daha önce anlattığım gibi 1939'da savaş sebebiyle TAA'nın faaliyetleri durduruldu. Bu yüzden, savaş bittikten sonra, TAA üyeleri geri döndüğünde, TANU adında yeni bir parti oluşturmak amacıyla, illerde bölgelerde organize oldular. Abdulwahid Sykes, TAA hareketini oluşturmak için çok çabaladı bu yüzden hareketin başkanı oldu. Unutmayalım ki, TANU'nun delegelerinin bağımsızlık iddiaları BM tarafından reddedilmişti çünkü müzakerelere katılan üyelerin hepsi Müslümandı. Bu nedenle farklı dinlere mensup insanlardan oluşan bir parti kurmak zorunda kaldılar. BM'nin gerekliliklerini yerine getirmek için Abdulwahid Sykes görevinden istifa etti ve TANU partisinin başkanı olması için yerini Nyerere'ye bıraktı.

A: 1950'de tüm ülkedeki Müslüman sayısını hatırlıyor musunuz?

B: Hiç şüphe yok ki Müslüman nüfusu o zamanlar %70'lerde idi. Çünkü 1950'lerde Hristiyanların ne siyasi bir partisi ne de bir birlikteliği vardı. Açıkçası Hristiyanların sayısı da çok azdı. Hatta Tabora ve Darüsselam'da Hıristiyanlar şehirlerin dışında yaşıyordu.(yani küçük gruplar halinde idiler.)

A: Tabora'daki konferansı hatırlıyor musunuz? Orada neler oldu?

B: İyi hatırlıyorum, Konferansı BM temsilcileri için iyi hazırladık ve hazırlıkları için uğraştık. Çok prestijli bir konferans idi.

A: 1958'deki Genel seçimi hatırlıyor musunuz? Neler olduğunu bize anlatır mısınız?

B: 1958'deki genel seçim İngilizleri tarafından düzenlendi. Bir kişinin oy kullanmaya veya seçilmeye hak kazanabilmesi için eğitimli, gelir sahibi ve kabul edilebilir işi olması gerekiyordu. Ayrıca, oy veren kişinin bir Afrikalıya, bir Hintliye ve bir Avrupalıya oy vermesi gerekiyordu. Bu koşullar Afrikalılar için çok zordu. Çünkü ne işimiz ne de eğitimimiz vardı. Ancak bağımsızlık arzumuz olduğu için üç oylama kriterini kabul ettik.

A: İngiliz sömürge döneminde Müslümanların durumu neydi? Mesela, Müslümanlar okula gidebilir miydi?

B: Okullar özgürdü (serbesti) ve hatta gece okulları vardı. Müslümanlar da katılabilirdi. Fakat bazı Müslümanlar kendi çocuklarının okula gitmesine izin vermemişti. Çünkü çocuklarının Hristiyan olmalarından korkuyorlardı.

A: Peki bu gerçek oldu mu?(Okula giden çocuklar Hristiyan oldu mu?)

B: Hayır olmadı. Orada sadece çocuklara Hristiyan şarkıları söyletmişler. Çocuklar kendi dinlerinde kaldı.

A: Tanzanya'nın bağımsızlığı için mücadele eden Müslümanların isimlerini hatırlıyor musunuz?

B: İlk olarak (aklıma) Ali Sykes ve Ali Ponda geliyor. Mücadele edenler genellikle Müslümanlardı. Öyle ki Nyerere bağımsızlık için mücadele ederken sahada onu Hristiyanlar evlerine bile almadı.(Hristiyanlar ağırlamadı, Müslümanlar ağırladı.)

A: Siz de Tabora'da mücadele verdiniz mi?

B: Evet ben de dâhil. Dodoma'da Ali Ponda vardı, Darüsselam'da Ali Sykes vardı ve (burada) Tabora'da ben vardım. Bazılarının isimlerini hatırlatmak zor çünkü çok fazla kişi (Müslüman) vardı.

A: Bağımsızlıktan önce Tanganyika'da hangi din daha güçlü idi?

B: Tabii ki Müslümanlar. Mesela Hristiyanların kendi yazdığı kitabi 'Kanisa Katoliki Na Siasa Za Tanzania' (Katolik Kilisesi ve Tanzanya'nın Siyaseti) başlıklı kitaba bakın. Hristiyanlar bu ülkede kiliselerin yok olacağından korktular. (Yani o derece Hristiyanlar zayıf ve sayıları azdı) Fakat yöneticilerimiz onlara bu ülkede kiliselerin yok olmayacağına dair söz verdiler. Darüsselam'daki evler ve mallar Müslümanların elinde idi. Hristiyanların hiçbir şeyi yokmuş. Fakat daha sonra, bağımsızlıktan sonra, Müslümanların tüm malları mahvedildi.

A: Neden Müslümanlar bağımsızlıktan sonra çok zayıfladılar?

B: Zayıf değildiler ama geri plana itildiler.

A: Sorularımızı içtenlikle cevapladığınız için teşekkür ediyoruz.

B: Buralara geldiğiniz için ben size teşekkür ediyorum.

3. 6. Röportaj

(Fatıma Karume)

A: Röportajı yapan

B: Fatma Karume

A: Bayan Karume, ben Ankara Üniversitesinde İslam Tarihi alanında yüksek lisans yapıyorum. Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte Müslümanların rollerini araştırıyorum. Size bu konu hakkında bazı sorular sormak istiyorum.

B: Öncelikle genç bir bayanın bu konuda bana soru sormak, araştırmak için buraya gelmiş olmasından büyük mutluluk duyuyorum. Ancak benim açımdan bu sorulara cevap vermek oldukça zor olacak. Ben günde 5 vakit namaz kılan bir Müslüman olarak var olan bir Allaha inanıyorum. Hristiyanlar da Allaha inanıyor bence ikisi arasında büyük bir fark yok. Bizler Müslümanlar ve Hristiyanlar herkesin kendi dini üzere olduğuna inanıyoruz. İşte bu anlayış Tanzanyalıların inandığı anlayış biçimi (tuttuğumuz yol). Son olarak şunu ifade etmek istiyorum ki, Tanzanya'da herkes kendi dinine inanıyor.

A: 1950'lerdeki Müslüman nüfusun ne kadar olduğunu hatırlıyor musunuz?

B: Hayır, hatırlamıyorum. Bu detaylarla ilgilenmedim açıkçası. Bildiğim tek şey İslam'dı ve sayısını merak etmedim.

A: Peki, 1950'lerde Tanganyika'da Müslümanlar güçlü müydü?

B: Size söylediğim gibi, Müslümanlar ve Hristiyanlar bağımsızlık için birlikte savaştılar, çünkü Tanganyika'nın bağımsızlığı herhangi spesifik bir şey değildi, bu mücadele Afrikalı Tanganyikalılar içindi. Zanzibar için aynı soruları yanıtlayacak

olursak, aynı cevapla karşılaşırız, Zanzibar'da da Müslümanlar ve Hristiyanlar bağımsızlıkları için birlikte mücadele ettiler. Ancak o zaman Zanzibar'daki Hristiyanların sayısı Tanganika'ya kıyasla oldukça azdı. O zamanalar Tanganyika'da Hristiyanlar daha fazla idi. Çünkü (ülkenin iç kesimlerinde) çoğu insan İslam'ı bilmiyorlardı, hâlâ bilmeyenler var.

A: Bağımsızlık için özellikle bazı Müslümanların ön plana çıktıklarını görüyoruz. Örneğin, Sykes ailesi ve Dossa Aziz ailesi gibi, fakat bugün isimleri tarih kitaplarında geçmiyor. Bu Müslüman liderleri tanıyor musunuz?

B: Evet, onları biliyorum. Onlar (bağımsızlık için) Hristiyanlarla birlikte mücadele ettiler.

A: Fakat tarihi kaynaklarda ismi geçmeyen insanların gerçekten mücadele ettiğini nasıl bileceğiz?

B: Onları kimlerin tanımadığını size sorabilir miyim? (ülkede herkes onları tanıyor bağımsızlığa olan desteklerini biliyor.)

A: Peki, herkes onları biliyorsa neden tarih kitaplarında yoklar?

B: Eğer onların ismi kitaplarda geçmiyorsa bu Tanzanyalıların hatası değil yazarların (tarihçilerin) hatası. Fakat biz (toplum) onları biliyoruz.

A: Fakat eğer dönemi yaşayanlar hayatta değillerse, (ders kitaplarında da yazmıyor) yeni nesiller böyle önemli kişilerin tarihteki rollerini nasıl bilecekler?

B: İşte buradaki problem toplumumuzdan kaynaklanan bir problem. Biz tarihimizi yazmaya, kayıt altına almaya pek meyilli değiliz. Sanki bir şeyi gizliyor veya saklıyormuşuz gibi zannedilebilir. Fakat öyle değil, biz onların (Müslüman liderlerin)

bağımsızlıktaki rollerinin farkındayız. Yukarıdaki isimlere ek olarak John Rupia'da vardı. (Müslüman liderlerin isimleri özellikle tarih kitaplarında zikredilmiyor, değil. İsimlerinin geçmemesi bizim tarih yazıcılığımızın zayıf olmasında kaynaklanıyor.)

A: Tekrar Zanzibar Müslümanlarına dönersek, onlar diğer Afrika ülkelerindeki Müslümanlara göre daha güçlülerdi, peki neden şuan zayıf ve fakirler?

B: Hayır, Müslümanlar zayıf değildi. Bizim (ülkenin) başkanlarından Kilwete ve Mwinyi Müslümandı. Ana karadaki liderler hakkında konuşursak, ilk başkanımız Julius Nyerere idi ve Hristiyan'dı. Daha sonra Mwinyi başkan oldu o Müslümandı. Daha sonra Mkapa seçildi, o Hristiyan'dı, ondan sonra Kikwete seçildi o ise Müslümandı. Şuan ise Magafuli var o Hristiyan. Bu tabloya bakarsak ben İslam ile Hristiyanlık arasında bir fark göremiyorum. İslam(bu ülkede) hiçbir zaman baskılanmadı/sindirilmeye çalışılmadı. Şuan devlet başkanımızın yardımcısı Müslüman bir kadın.

A: Evet siyasi arenada demokratik bir teamül olduğunu görebiliyorum. Fakat şu da gerçek ki bu topraklarda Müslümanların yüzyıllara dayanan sosyo-ekonomik statüsü son yüz yılda Müslümanlar aleyhine dramatik bir şekilde değişti. Bu sonucun Müslümanların tembelliğinden mi kaynaklandığını söyleyenler katılıyor musunuz?

B: Bir kısmına katılıyorum. Biz Müslümanlar eğitim konusunda geri kaldık. (Eğitimli olsaydık ön sıralarda olurduk.) Bu yüzdendir ki bağımsızlık için mücadele eden Müslümanlar genelde eğitimli idi.

A: Peki, Müslümanlar eğitimde neden geride kaldılar? Bunun sebebi okulların Hristiyanların denetiminde mi oluşuydu?

B: Eğitim, Hristiyanların elinde veya otoritenin elinde, bir şekilde hem İslam'a destek oldu hem de onun baskılanmasına yol açtı. Bu konuda kendimden örnek vermek istiyorum. Bizler Zanzibar'da eğitim konusunda ana karaya göre geç kaldık. Orada Hristiyan okulları vardı. O dönemde St. Joseph adında sadece Hristiyan çocukların eğitim aldığı bir okul vardı. Biz çocuklarım Amani ve Ali'yi bu okula göndermek istedik. Fakat Müslüman oldukları için kabul edilmediler. Daha sonra Hint Aga Khan okuluna gönderdik. Bu okul sayesinde insanlar birbirine eğitim konusunda yardımcı olmaya başladı. Daha sonra Zanzibar devriminden sonra biz bu okulun (Hristiyan okulun) adını değiştirdik şuan Tumekuja (biz geliyoruz) olarak biliniyor. Bu okula şimdi herkes gidebiliyor ve okul ücretsiz. O dönemde İngilizlerin okullarına sadece Hristiyanlar gidiyordu. Müslüman çocuklar okula gitmek isimlerini değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Bazıları ise Hristiyan oluyordu. Mesela Moses Nauye onun gerçek adı Salum. Fakat okula kabul edilmek için adını değiştirmek zorunda kaldı.

A: Biraz da Zanzibar tarihinden bahsedelim. İngilizler gelmeden önce Zanzibar'da Arapların size baskı uyguladığı yazıyor tarih kitaplarında siz bir Zanzibarlı olarak ne düşünüyorsunuz bu konuda?

B: Bunu cevaplamadan önce, biraz geriye gitmek istiyorum. Müslümanların zayıflıklarını ve Hristiyanların güçlendiğini söylediniz. Küresel çapta buraya Avrupalılar geldiler ve Hristiyanlığı yaymaya başladılar. Kiliseler inşa ettiler, hatta ilk kilise Zanzibar'da inşa edildi. İslam bu topraklara ne zaman geldi bilmiyorum. Ancak şunu söyleyebilirim ki, Araplar bizi İslam konusunda desteklemediler (bu konuda bize bir şey katmadılar). Biz devrim yaptıktan sonra bağımsızlığımızı kazandıktan sonra destekllediler, cami yaptılar, ticaret yaptılar. Fakat bunların tamamı biz bağımsızlığımız için mücadele ettikten sonra oldu.

A: Tarih kitaplarınızda Arapların sizi sömürdüğü yazıyor, buna inanıyor musunuz?

B: Evet doğru, Araplar bize çok baskı yaptılar ve bizi sömürdüler. Bizi köleleştirdiler. Bu durum haklı bağımsızlık konusunda daha öfkelendirdi.

A: Anlıyorum, peki İngilizlerin sizi Arapların sömürgesinden kurtardığı iddiasını doğru buluyor musunuz?

B: Dürüst olmak gerekirse, bir şekilde evet. İngilizler geldikten sonra bazı kötü alışkanlıklar azaldı. Örneğin saçma bir nedenden dolayı Afrikalıları dövmek gibi. Bir Afrikalı başkasının ağacına tırmanırsa vurulabilirdi ve insanlar bunu görürdü. İngilizler aslında kendilerini bu topraklarda ağırlayan Arap liderleri çok korudular. Ancak diğer taraftan dediğim gibi Afrikalılara yardım ettiler.

A: Yani İngilizler sizi sömürmedi, bu topraklardan hiç bir şey götürmedi, doğru mu anlıyorum? Mesela Avrupa'ya kaçırılan gemilerle yüklü altın, elmas doğal madenler...

B: Evet onlar da sömürgecilik yaptılar. Afrika'nın birçok bölgesine gittiklerini ve birtakım şeyler aldıklarını duydum. Çünkü gittikleri ülkeler zengindi. Ama en azından bazı okullar inşa ettiler.

A: O zaman şöyle bir tablo çıkıyor ortaya, Araplar ve İngilizler sömürgecilik yaptı. Ama günün sonunda Araplar kötü İngilizler iyi, neden?

B: Size yol gösteren veya size yardım eden insana teşekkür etmek zorundasınız. Biz İngiltere'ye teşekkür ediyoruz bu nedenle. Karışık ırklarımız olduğu için Araplara da teşekkür ediyoruz. Ama gerçekte Araplar bize hiçbir şekilde yardım etmediler. İnsanlarını buraya getirdiler ve getirdikleri kişileri hükümete yerleştirdiler. Eğitim seviyesini yerelle sınırladılar. En yüksek eğitim 8 idi ve buna ulaşmak için

Afrikalıların ödeyemeyecekleri kadar para vermeleri gerekiyordu. Konuyu şu şekilde sonlandırabiliriz. Tanzanya'da hem Hristiyanlar hem Müslümanlar mevcut. Hatta Kahire'de de böyle. Hristiyanlar ve Müslümanlar var. Türkiye'de durum nasıl bilmiyorum ama orada da Hristiyanlar olduğunu düşünüyorum. Ayrıca ana karadaki Müslümanlar da bize yardım etmediler. Ancak şu an bize yardım ediyorlar biz de onları bu sebeple burada ağırlıyoruz.

A: Peki, biraz da Zanzibar devrimini konuşalım. Bu devrimin gerçekleşme sebepleri nelerdi?

B: Sohbetimize geri dönmek istemiyorum ama Müslümanlar olarak Araplar bize yapmaları geren yardımı yapmadılar. Asla şu an olduğu gibi güzel camiler yapmadılar. Sadece kendileri ile ilgilendiler. Hadis ve Kuran öğrenmeye çalıştık, (fakat bize destek olmadılar), her şeyden önemlisi İngiltere'den bağımsızlık istedik ana karanın yaptığı gibi. Ertesi yıl bağımsızlığımızı aldık, sonraki yıl Cumhuriyet olduk. Biz yaptığımız devrimle hem bağımsız olduk hem Cumhuriyet ilan ettik.

A: Ailenizin Zanzibar'ın bağımsızlığına katkılarını açıklar mısınız? Aile üyeleriniz tam olarak ne yaptı?

B: Mr. Karume gençken çok seyahat etti. O, Doğu Afrika'dan Batı Afrika'ya telefon hattı döşeyen gemide çalışıyordu. Gemiler İngilizlere aitti. Onlar, Madagaskar'a Hindistan'a ve başka ülkelere gidiyorlardı. Bu yüzden çok fazla ülkeye gitti, az gelişmiş topluluklarla, birçok insanla tanışma fırsatı oldu. Daha sonra ülkeye döndü. Mugabe, Nyerere, Kenyatta ve Güney Afrika'daki Mandela gibi döndü. Hepsi harekete başladıktan sonra buluşuyorlardı. Gana'daki Nkuruma ve Etiyopya'daki Hilale Salasi'yi ziyaret ettiler. Onlar Doğu Afrika ülkeleri arasından bağımsızlık için birlikte çalışan bir grup oluşturdular. Tabi ki Mr. Karume'nin Nyerere kadar popüler

olduğunu söyleyemeyiz. Bu nedenle bizler Zanzibarlılar olarak onu daha fazla tanıtmalıyız ki halk onu daha fazla tanısın. Tanganyika'lılar Nyerere'yi "ulusun babası" olarak tanıttılar. Fakat Zanzibar'lılar Mr. Karume'yi o kadar tanıtmıyorlar. Mr. Karume benim kocam olduğu gibi Zanzibar'ın da babası. Biz de onu daha fazla tanıtmalıyız.

A: Zanzibar neden Tanganyika ile birleşti? Sizi birleşmeye teşvik eden sebep neydi?

B: Birleşmenin ana nedeni güçlenmekti. Ayrıca dünyada birleşen ilk ülke biz değiliz. Örneğin; ABD neredeyse birleşik 51 eyaletten oluşuyor, onların içinde oldukça değerli olan Hawai adaları da var. Diğer bir örnek de Birleşik Arap Emirlikleri. Aslında biz bütün Doğu Afrika ülkeleri olarak birleşmek istiyoruz. Fakat henüz onun zamanı gelmedi.

A: Doğu Afrika Müslümanları eskiden olduğu gibi güçlü olabilirler mi? Bu konuda tavsiyeleriniz nelerdir?

B: Biz birlik olmalıyız bir araya gelmeliyiz ve nasıl birlik olacağımızı ve nasıl güçleneceğimizi konuşmalıyız. Fakat ülkesel bazda bu oldukça zor. Biz bunu Kenya ile denedik ama başaramadık. İslam'ı getiren Araplar bu konuda önemli bir rol oynamalı. Onlar bize geldiklerinde açık gündemlerle/açık niyetlerle gelmeliler, fakat maalesef onların çoğunlukla gizli gündemleri var gibi. Bu nedenle insanlar onlarla iletişim kurmaktan kaçınıyor. Daha önce geldiklerinde sadece cami inşa ettiler. Eğer onlar bize yardım etmek isteselerdi yardım edebilirlerdi en azından 300 kişiye veya ailelere evler, daha sonra geniş bir cami, hastaneler, okullar inşa edebilirlerdi, bu bize yardım olurdu. Zanzibar o kadar gelişmiş bir yer değil ben çok fazla seyahat ettim ve çok yer gördüm. Bu arada maalesef Türkiye'ye gitme şansım olmadı. Fakat İstanbul yeni havalimanını görme şansım oldu ve onu gördüğüm için çok mutlu oldum.

Büyük, yeni temiz ve oldukça gelişmiş bir havalimanı, ülkeniz çok küçük ama siz çok şey yapabilirsiniz. Fakat Araplar bizim ülkemize gelince onlar sadece tanıdıkları birilerine cami yaptılar o kadar. Bu yüzden iki farklı tutumla geldiler; biri açık gündem diğeri gizli gündem. Eğer büyük bir cami, evler, okullar, inşa edebilselerdi bu güzel olurdu. Bu sayede daha az şanslı insanlar bu evlerde yaşardı. Böylece en azından insanların İslam'ın tarihi arka planını görerek, İslam'ı öğrenmeleri adına iyi bir çevre oluşurdu. Mesela tek başıma bulunduğum Mekke'de çevremdeki insanlar gelişimime çok katkı sağladı. Onlar güçlü alt yapıya ve iyi hayatlara sahipler böylece işlerini yapabiliyor ve iyi fırsatlar oluşturabiliyorlar. Onlar bize para vermek zorunda değiller çünkü biz bu parayı farklı yerlerde de kullanabiliriz. Fakat en azından alt yapısal yatırımlar yapabilirler. Benim büyük Müslüman ülkelerden talebim Zanzibar gibi ülkelere yardım etmeleridir. Biliyorum ki Türkiye gelişmiş bir ülke, sizler cami inşa ederek ve küçük evler yaparak birçok projeye imza atabilirsiniz böylece insanlar mutluca yaşayabilir. Örneğin şu an geldiğim yer, oraya Bump Vini deniyor, orada bizim küçük camilerimiz var eğer sizin büyükelçinizle bir araya gelme şansım olursa - Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelere yardım etme kapasitesini bildiğimiz için - özel isteğimi ondan rica edebilirim. Bence çok şey yapabilecek kapasitemiz olmadığı için Müslümanlar tekrar sömürgeleştirilecek, fakat güçlü ülkeler bize yardım ederse bunun üstesinden gelebiliriz.

A: Bizlere, o dönemleri yaşamış biri olarak kendi gözünüzden Zanzibar'ın yakın tarihini, örneğin 1958 seçimlerini anlatır mısınız?

B: Bunu bilmek istiyorsanız burada iki gün kalmalısınız (Gülüşmeler)

A: Bu benim için oldukça önemli memnuniyetle dileyeceğim.

B: Peki o zaman arkanıza yaslanın ve dikkatlice dinleyin. Seçimler 1957 de başladı 1958'e kadar sürdü. Yasa yapan Arap ve İngiliz kongreleri vardı. Bunlar Afrikalıları kongreye dâhil olmaya çağırdılar fakat bir takım şartlarla. Afrikalılar öncelikle Afroshirazi, Hintli ve diğer parçalardan oluşan bir siyasi parti kurmalılardı. Afroshirazi parti bir kişiyi öne çıkarmalıydı. Mr. Karume bu partinin temsilcisiydi. Arap partisi kendilerini Hizbu Sultan (Sultanın destekçileri) olarak adlandırıyorlardı. Ülke Araplar ve İngilizler tarafından kolonileştirildiği için Araplar kabineye tek bir kişi sunmayı reddettiler. Kabinenin çoğu Afrikalılardan oluşuyordu, bundan dolayı İngiltere herkesin katılacağı bir seçim için çağrıda bulundu. Zanzibar'da sadece 30 yaşın üstündeki erkekler seçimin her aşamasına katılabildiler. Seçimde Mr. Karume Afroshrazi partiden adaydı, Ally Muhsin, Umman Muskat'ta öldü, Arap partisinden adaydı. Seçimde 5 bölge vardı tamamı Afrikalılar tarafından kazanıldı. İkinci seçim 1960 yılında düzenlendi ve kadınlar bu seçime katılmak istiyorlardı. Fakat bu dönemde bu konuda ciddi tartışmalar vardı. İngiltere seçimlere katılmak için kadınlara şans vermeye karar verdi. İngiltere'de o dönemde iki parti vardı; İşçi partisi ve Muhafazakâr parti. İşçi partisi James Jhonson kontrolündeydi, o sorunları önyargısız bir şekilde dinlemek için Zanzibar'a geldi. Planlanan toplantıda Mr. Karume'ye Zanzibar kadınlarının seçime katılmak istediklerini ve bunu valiye iletmesini söyledim. Vali (James Jhonson) kadınlarla bir araya gelmeyi ve onları dinlemeyi istiyordu. Böylece o, konuyu değerlendirebilecekti. Vali ile görüşmemiz sırasında eğitimli bir kardeşimiz tercüme yaparak bize yardım etti. Valinin tüm konuşma ve çevirilerimizi kaydettiği küçük bir cihazı vardı. Bunu İngiltere'deki genel kurul için almıştı ve bizim taleplerimiz kabul edildi. Fakat onlar bazı şartlar koydular. Afroshirazi kadınlar günde 3 şilin kazanabildikleri bir işe sahip olmalılardı. Biz bu şartı kabul ettik. Birbirimizi desteklediğimiz kampanyamıza başladık. Ayrıca

ekonomik mücadeleye başladık. Seçim süresince kadınların gelirlerini ve gelir kaynaklarını araştıran kayıtlar tuttuk. Makineler ve gıda üretim araçları gibi kadınların ekonomik gelirini araştıran kayıtlar tuttuk. Böylece 1960'da seçime katılma şansımız oldu.

A: Maşallah bu değerli çabalarınızdan ötürü sizi tebrik ederim. Peki, son olarak Türkiye, bir ülke olarak Zanzibar için neler yapabilir?

B: Ben Türk hükümetinden bizim için cami ve evler yapmasını rica ediyorum. Böylece dünyanın dört bir tarafından buraya gelen insanlar Türk hükümeti tarafından yapılan tarihi görecekler.

Büyük bir cami inşa edebilir, evler yapabilir, üniversite açabilir ve gelişimimize öncülük edebilir. Türkiye' de muhtemelen tarihle ilgilenen bakanlık vardır, benim Türk hükümetinden özel bir isteğim var Mr. Karume adına bir müze inşa edilebilir, böylece tarih unutulmamış olur.

A: Bayan Karume sorularımız bu kadar. Eklemek istediğiniz bir şey yoksa size teşekkür ediyoruz. Bizlere evinizde gösterdiğiniz misafirperverliğinizden ötürü ayrıca teşekkür ederiz.

B: Böyle kıymetli çalışmaya imza attığınız için ve evimize kadar geldiğiniz için ben size teşekkür ediyorum.

3.7. Röportaj

(Aziz Ali)

A: Röportajı yapan

B: Aziz Ali

A: Bize kendinizden ve ailenizden bahseder misiniz? Ailenizin bağımsızlığa olan katkılarından bahseder misiniz?

B: Ben Aziz Ali. Dossa Aziz'in kardeşiyim. Ailenin en küçük bireyi benim. Bağımsızlık sürecinde çocuktum ama hatırladığım bazı şeyler var. Örneğin; ağabeyim Dossa Aziz Mwalimu Nyerere ile birlikte o dönemde bazen Mtoni'de bazen de şehrin merkezinde Gerezan'da buluşuyorlardı. Ağabeyim bu hareketin içindeydi.

A: Tanganyika'nın bağımsızlığında Müslümanların katkıları var mı? Varsa nelerdir?

B: Tabi Müslümanların katkısı vardı ancak neler yaşandı olayları net hatırlamıyorum fakat ağabeyimin çok çabaladığını hatırlıyorum sadece, Mwalimu Nyerere ve diğerleri ile birlikte buluşuyorlardı ayrıca ağabeyim Dossa Aziz'in arabası vardı o araba bağımsızlık hareketinde kullanıldı. Daha sonra o araba müzeye verildi. Ancak sadece Müslümanlar değil, Hıristiyanlar da savaştılar. Daha doğrusu birlikte savaştılar. Zaten Müslüman Hristiyan diye bir ayrım yoktu. Hep birlikte mücadele ediyorduk

A: Tanzanya'nın bağımsızlığına destek veren hareketin içinde yer alan öncü olan hatırladığınız isimler var mı?

B: Evet, Abbas Sykes, Clerk Sykes, Dossa Aziz, John Rupia aklıma gelen isimler.

A: Müslümanların isimlerinin kaynaklarda geçmemesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

B: Müslümanlar bağımsızlık için mücadele ettiler. İsimleri neden kaynaklarda geçmiyor bilemiyorum, bu üzücü.

A: Darüsselam'da Liman işçilerinin protestoları var. Bu protestoların bağımsızlıkla ilişkisinden bahseder misiniz?

B: Hatırlamıyorum ben küçüktüm o zamanlar.

A: Bize TAA kurulması anlatır mısınız?

B: Detayları bilmiyorum değdim gibi ben küçüktüm.

A: Tabora Konferansına dair bir şeyler söyleyebilir misiniz?

B: Hatırlamıyorum o zamanları.

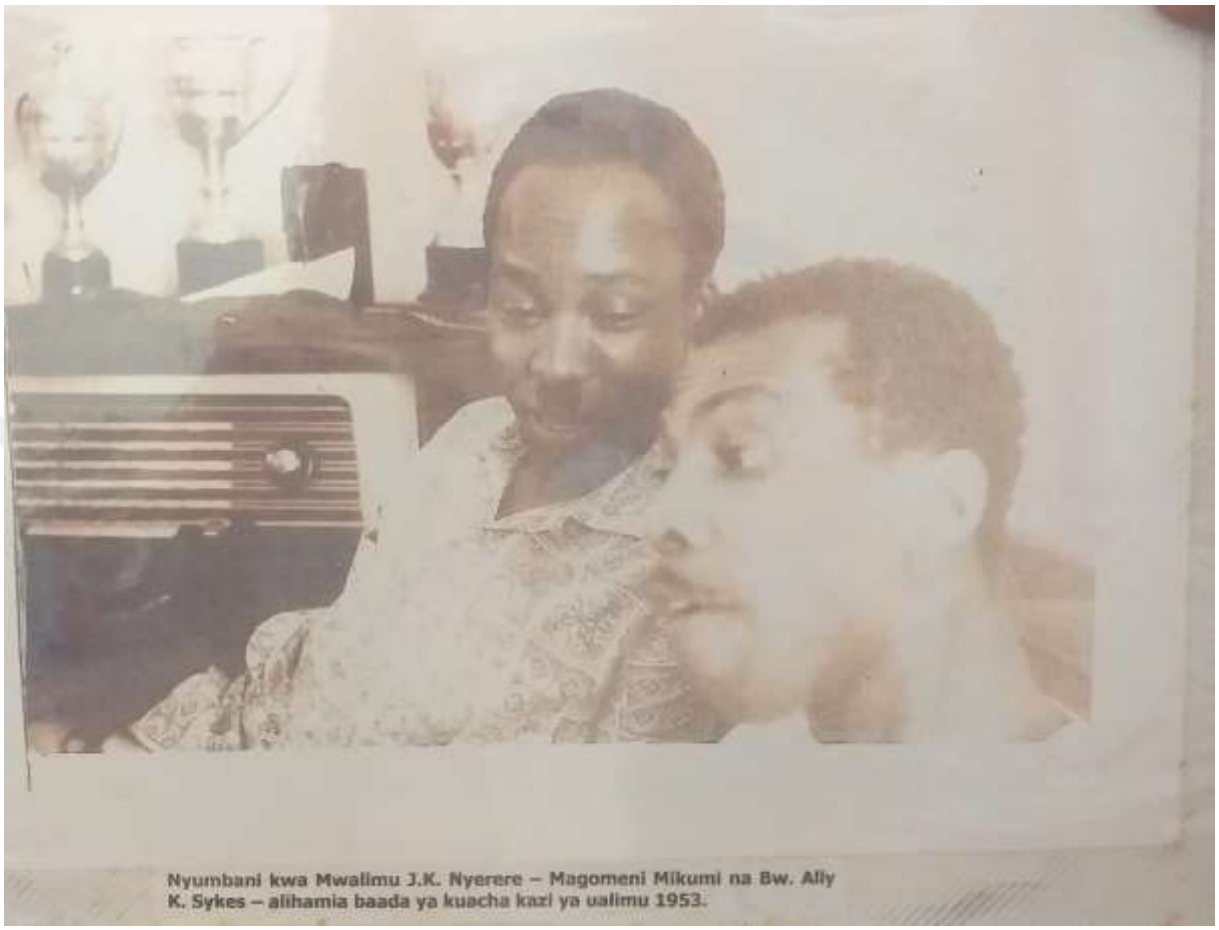
A: O zamanlar çocuk olduğunuzu biliyoruz. Fakat ağabeyiniz aileniz bu mücadelede çok önemli roller üstlendiler öncü oldular mutlaka sizlere bir takım detaylardan bahsetmişlerdir. Bize onları anlatır mısınız?

B: Geldiğiniz için teşekkür ederim söyleyeceklerim. Söyleyeceklerim bu kadar.
A: Biz de teşekkür ediyoruz.

EK 1 / FOTOĞRAFLAR

Soldan sağa doğru, Dossa Aziz, J. K. Nyerere, Abdulwahid Sykes, Nangwanda Lawi Sijaona/ Sykes ailesi özel arşivi

J. K. Nyerere ve Ally Sykes/ Sykes ailesi özel arşivi/ Sykes ailesi özel arşivi

TANU'nun yöneticilerinin bir arada olduğu bir fotoğraf karesi. Soldan önde oturan ilk kişi Dossa Aziz, hemen arkasındaki Abbas Sykes. Ön sırada soldan altıncı sandalyede ise J. Nyerere'yi görmekteyiz./ Sykes ailesi özel arşivi.

Ally Sykes 1954 yılında gittikleri ama katılamadıkları Afrika kongresinden dönüşte havaalanında çekilmiş fotoğraf./ Sykes ailesi özel arşivi.

Ally Sykes'in eşi Zaineb Sykes./ Sykes ailesi özel arşivi.

Sykes ailesinin üç oğlu(soldan sağa): Abdulwahid, Abbas ve Ally Sykes./ Sykes ailesi özel arşivi.

Zanzibar'ın ilk devlet başkanı Abeid Karume'nin Karume'nin eşi Fatma Karume.

SONUÇ

Kadim bir medeniyet birikimine sahip olan Doğu Afrika kıyıları, Swahili olarak adlandırdığımız ve melez bir yapıya sahip olan bir kültür, dil ve yaşayışın ana vatanıdır. Müslümanların bu coğrafyaya gelmesi ve yerli halk ile kaynaşmaları sonucu ortaya çıkan bu birikim, yüzyıllarca başka coğrafyalara örneklik teşkil edecek şehirler kurmuş, bilim insanları yetiştirmiştir. Ancak on altıncı yüzyılın başlarından bu kıyılarda başlayan Avrupa akınları bölgenin kaderini yüzyıllar boyunca Afrika aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir. Fakat Müslümanların bu kıyılardaki varlığı yok olmamış tam aksine on dokuzuncu yüzyılla birlikte İslam kıyılardan iç kesimlere doğru hızlı bir yayılış göstermiştir. Tanzanya kıyıları dokuzuncu yüzyıldan itibaren Müslümanların varlık gösterdiği kıyılardır. Özellikle Umman Sultanlığının başkentini Zanzibar'a taşıması ile bu varlık siyasi ve ekonomik açıdan dünya ölçeğinde bir boyuta gelmiştir. Bölgenin İngiliz mandası olması ile Müslümanlar siyasi ve sosyo-ekonomik açıdan zayıflamış/zayıflatılmıştır. Tanzanya bağımsızlığını İngiltere'den almıştır. Bağımsızlık süreci kanlı bir süreç olmamış fakat bağımsızlık için mücadele edenler gerek koloni hükümetinin gerekse Britanya'nın çeşitli engellemeleri ile karşılaşmıştır. Bu süreçte farklı din, mezhep ve etnik kökene sahip insanlar bağımsızlık için mücadele etmişlerdir. Bu mücadelede öncü olmaları ve hareketteki etkin rolleri sebebi ile Müslüman toplum ön plana çıkmaktadır. Zira İngiliz koloni yönetimine karşı yapılan ilk ciddi grevin öncüsü Müslümanlar olmuş ve grev koloni hükümetinin ekonomisine ciddi şekilde zarar vermiştir. Nihayetinde koloni hükümeti geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu grev toplumda direniş ruhunu uyandırmış ve Müslüman toplumun bir araya getirmiştir. Daha sonra yine Müslüman toplumun öncülüğünde Tanzanya'nın tarihinde çok önemli bir role sahip olan Tanganyika African Associaton'ı(TAA) kurulmuştur. Bu yapı bir sivil

toplumundan çok daha fazlasını yapmış ve ulusal bilinci yükseltmiş halkı bağımsızlık noktasında bilinçlendirmiştir. Fakat bağımsızlık için bir siyasi yapı kurmak gerektiğinin farkında olan lider kadrosu bu yapıyı bir siyasi parti olan ve Tanganyika'yı bağımsızlığa götüren Tanganyika African National Unity'e/TANU dönüştürmüştür. TANU'nun siyasal örgütlenmeleri, toplantılar, mitingler hep Müslüman toplumun başını çektiği durumlardır. Öyle ki ülkenin ilk devlet başkanı J. Nyerere gittiği yerlerde Müslümanların evlerinde kalmış, onların hediye ettiği araca binmiş onların topladığı birikimle New York'a gitmiştir. Müslüman toplum bağımsızlık sürecinde J. Nyerere'yi yalnız bırakmamış, koloni hükümetine ve anlayışına karşı mücadele etmekten çekinmemişlerdir. Bu gayret ve çabalar neticesinde 1961 yılında bağımsızlık ilan edilmiştir. Fakat tarihin acı bir cilvesi olarak, bağımsızlıktan sonra yazılan ders kitaplarında Müslüman toplum ve liderler hak ettikleri yeri bulamamışlardır. Gerek Batı menşeli kaynaklarda gerekse Tanzanya ders kitaplarında bu tarihi hakikatin maalesef üzeri örtülmüştür.

KAYNAKÇA

Advenced Learner's History Forms 5 and 6. Dar es Salam: Oxford University Press, 2011.

Brelvi, Mahmud, **Islam in Africa,** Lahore, Muhammedi Press, 1964.

Carl- Sahlberg, Erik. **Historia ya Kanisa la Tanzania Kutoka Krapf Hadi Rugambwa,** Moshi, Safi Publishers, 2014.

Çelebi, Evliya. "Evliya Çelebi Seyahatnamesi", M. Sabri Koz (ed.), (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2007) içinde ss. 479-493.

Dağ, Ahmet Emin. **Afrika'da Müslüman Azınlıklar**, İstanbul, Pelikan Basım, 2015.

Dar Es Salaam Times 16 December 1922.

Dar Es Salaam Times 31 March 1920.

Dar Es Salaam Times, 14 May 1921.

Davidson, Basil, **Africa in History**, New York, Macmillan Punlishing Company, 1991.

E. A. Chronicle, 8 October 1921.

East African Community Data Portal, eac.opendataforafrica.org (03.09.2019).

Ebi Hasen bin Ali bin Musa El- Endülisi, El- Mağribi Ebi Said. **El-Coğrafya**, tah. İsmail El-Arabi. Beyrut: Dar'ul-Tuvicri, 1970.

El-Hema, Hussein Bashir Abdallah. **Jıhadi Kuu Ya Majimaji 1905-1907.** Dar Es Salaam: AlBayaan Media Group Company, 2011.

El-Hema, Hussein Bashir Abdallah. **Uislamu Wa Mkwawa Chifu Wa Wahehe**. Dar Es Salaam: AlBayaan Media Group Company, 2012.

Ermağan, İsmail, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2015.

Gailey, Harry A., **History of Africa**, Florida, Krieger Publishing Company, 2002.

Gilbert, Eric., Reynolds, Jonathan T., **Tarih Öncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika**, İstanbul, Küre Yayınları, 2016.

İbn Battuta. **İbn Battuta Seyehatnamesi**. Terc. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Kaloly, Perazia.- Kiruthu, Felix. **History for Secondary Schools Form Two**. Dar es Salaam: Oxford University Press, 2009.

Kavas, Ahmet. "Afrika'da İslam'ın Yayılışı", Ahmet Kavas (ed.), Afrika'da İslamiyet: Dünü, Bugünü, Yarını (İstanbul: Ensar, 2017) içinde ss. 147-174.

Letaconnoux, Figen Gündüz, **Afrika'nın Kavşağı Tanzanya/Zanzibar**, 1.Baskı, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2017.

Levtzion, Nehemia, Pouwels, Randall L., **The History of İslam in Africa**, U.S.A., Ohio Universty Press, 2000.

Listowel, Judith, **The Making of Tanganyika,** London, The Chaucer Press, 1965.

Mesudi. **Muruc ez-Zeheb.** Terc. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge, 2004.

Onay, Ramazan, **Afrika Coğrafyası**, İstanbul, Aktif Yayınevi, 2013.

Orakçı, Serhat, **Türkiye-Afrika İlişkileri**, İstanbul, Pelikan Basım, 2018.

Orhonlu, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti,** Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996.

Öztürk, Levent. **İlk Hicret Habeşistan**, İstanbul, Siyer Yayınları, 2015.

Ranger, O Terence. “The Movement of İdeas, 1850-1939”, I. N. Kimambo- A. J. Temu (ed.), A History of Tanzania (Nairobi: East African Publishing House, 1969) içinde ss. 161-188.

Report on the Fifty Years of Independence of Tanzania Mainland 1961-2011. Darüsselam, 2011.

Robinson, David, **Coğrafi Keşifler Tarihi**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 2001.

Said, Mohamed, **The Life and Times of Abdulwahid Sykes(1924-1968) The Untold Story of the Muslim Struggle Against Bristish Colonialism in Tanganyika,** 1. Baskı London, Minerva Press, 1998.

Salih, S. **History for Tanzania Primary Schools Pupil’s Book 7**. Dar Es Salaam: Apex Graphics Publishers, 2012.

Steps in Primary History Pupil’s Book 5 For Tanzania. Arusha: Adamson Educational Publishers, 2011.

Stewart, C.C. “ Islam”, A.D. ROBERTS(ed.), The Cambridge History of Africa (Cambridge: Cabridge Press,1986) içinde, ss. 191-222.

Şehabuddin Ebi Abdullah Muhammed el-Makdisi, İdrisi. **Ahsenu’t-Tekasim fi Ma’rifeti’l-Ekalim,** tah. Leydin Komitsa. Beyrut: Daru’s-Sadr, 1906.

Şehabuddin Yakut, Hamevi. **Mu’cemu’l-Buldan**, tah. Libirizk. Beyrut: Daru’l-Sadr, 1937.

Taliep, İghsaan. “Fetih Davet İlişkisi”, Hüseyin Karaca (ed.), 12. Eyüp Sultan Sempozyumu (İstanbul: Mavi Ofset, 2017) içinde, ss. 38-50.

The East African Standard, 10 July 1915.

Uğur, Hatice, **Osmanlı Afrikası’nda bir Sultanlık Zengibar**, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.

Uğur, Hatice. “Sevahili”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 36, s. 579-581.

Werema, J. S. - Rugakingira, K. W. *Form 4 Competence Based Mastering African History.* Dar es Salaam: Makini Publisher, 2010.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Berberiler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.5, ss. 478-483.

DİJİTAL KAYNAKLAR

https://whc.unesco.org/en/107/ (13.102019).

https://www.britannica.com/place/Tanzania/Settlement-patterns (16.08.2019).

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html (15.08.2019).

https://www.who.int/csr/don/12-january-2018-cholera-tanzania/en/ (23.08.2019).

https://insamer.com/tr/tanzanya_773.htm, 19.09.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tanzanya (18.10.2019).

Saeed, Mohammed. “Islam and Poltic in Tanzania,” http://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html, (09.10.2019)

Said Mohamed. “A Nation Without Heroes”, https://www.academia.edu/ (13.07.2019).

The Commonwealth. United Republic of Tanzania. http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-republic-tanzania, (20.08.2019).

Muganda, Anna. Tanzania’s Economic Reforms and Lessons Learned, Shangai Poverty Conference: 25-27, 2004.

http://www.tanzaniagateway.org/docs/tanzania_country_study_full_case.pdf (17.09.2019).

https://mapswire.com/maps/africa/africa-political-map-large.jpg (20.12.2019).

https://www.nationsonline.org/oneworld/map/tanzania-political-map.htm.

ABSTRACT

Birgül Doğan, The role of Muslims in the process leading to the independence of Tanzania, MA, Thesis, Advisor: Prof. Dr. Irfan Aycan, p. 136.

The East African coast met Islam very early date. During its period, its fame exceeded the limits, established dazzling civilization cities, It has been one of the most central points of Islamic history and culture. Swahili civilization has emerged with its unique structure as a result of the Muslim population coming to the region and mixing with the local people in time. This accumulation has built large cities and structures Among these cities, Mombasa, Kilwe and Sofala became important scientific and cultural centers of the period, and this place took place in the books of famous Muslim travelers. However, the situation was reversed by the attacks of the Portuguese, the first colonial power on these coasts, and the 1600s were the beginning of the end for the Swahili civilization. At the request of the people of the region, the Ottoman Empire, which had a certain dominance in the region during the existence of the Portuguese, sent an army to the Sudanese coast. As a result of the conquests of the Ottoman Empire, the last state of which is founded in Africa "Habeşistan State" has emerged. But with the pause and decline experienced in the Ottoman state, the power of the Ottomans was broken after a certain time. After the attacks of the East African coasts, they became German and English colonies, respectively. Tanzania is a united state on the coast of East Africa and gained its independence from Britain in 1961. The critical process leading to the independence of the country began after the first world war. Although the independence process is not a bloody process, there has been a period of rapid change with great strikes and rallies against the colonial administration from time to time. During this period, Muslims, Christians and local religions in the country struggled together, but the role

and decisions of Muslims in the struggle were decisive. The first organizations to raise awareness of the Tanganyika community on the way to independence were built by Muslims and led by the first serious uprisings against the colonial government. In this process, Christian and animist people supported Muslims and the struggle

ÖZET

Birgül Doğan, Tanzanya'nın Bağımsızlığına Giden Süreçte Müslümanların Rolü, Yüksek Lisans tezi, Danışman: Prof. Dr. İrfan Aycan. s. 136.

Doğu Afrika kıyıları çok erken bir tarihte İslam'la tanışmıştır. Döneminde şöhreti sınırlarını aşmış, göz kamaştıran medeniyet kentleri kurmuş, İslam tarihinin ve kültürünün en merkezi noktalarından biri olmuştur. Bölgeye gelen Müslüman nüfusun zamanla yerli halkla karışması sonucu kendine özgü bir yapısı ile Svahili medeniyeti ortaya çıkmıştır. Bu medeniyet birikimi büyük kentler ve yapılar inşa etmiştir. Bu kentlerden Mombasa, Kilwe ve Sofala gibi şehirler dönemin önemli bilim ve kültür merkezlerinden olmuş, Müslüman seyyahlar eserlerinde bu kentlerden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. Ancak durum, bu kıyılardaki ilk sömürgeci güç olan Portekizlilerin saldırıları ile tersine dönmüş ve 1600'lü yıllar Svahili medeniyeti için sonun başlangıcı olmuştur. Portekizlilerin varlığı döneminde bölgede belli bir hâkimiyeti olan Osmanlı Devleti bölge halkının talebi üzerine günümüz Sudan kıyılarına ordu göndermiştir. Fetihler neticesinde Osmanlının Afrika'daki son eyaleti olan "Habeş Eyaleti" kurulmuştur. Fakat Osmanlı devletinde yaşanan duraklama ve gerileme ile birlikte Osmanlının gücü bir süre sonra kırılmıştır. Doğu Afrika kıyıları Portekizlilerin saldırılarından sonra, sırasıyla Alman ve İngiliz kolonisi haline gelmişlerdir.

Tanzanya, Doğu Afrika kıyısında yer alan birleşik bir devlettir ve 1961 yılında bağımsızlığını Britanya'dan almıştır. Ülkenin bağımsızlığına giden kritik süreç birinci dünya savaşından sonra başlamıştır. Bağımsızlık süreci kanlı bir süreç olmamakla birlikte zaman zaman koloni yönetimine karşı yapılan büyük grevlerin ve mitinglerin yer aldığı hızlı bir değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ülkedeki Müslüman, Hristiyan ve yerel dinlere mensup halk birlikte mücadele

etmekle birlikte Müslümanların mücadeledeki rolü ve kararları belirleyici olmuştur. Tanganyika toplumunu bağımsızlık yolunda bilinçlendirecek ilk kuruluşlar Müslümanlar tarafından inşa edilmiş, koloni hükümetine karşı ilk ciddi başkaldırılara Müslümanlar öncülük etmiştir. Bu süreçte Hristiyan ve animist halk da Müslümanlara ve mücadeleye destek vermiştir.